

ПОСТ №3-4 (10), 1995 МЕТОДИКА

ЖУРНАЛ
ПОЛТАВСЬКОГО
ІНСТИТУТУ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ

7	12	8
1	10	4
3	5	9
11	2	6

ПОСТ МЕТОДИКА

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
ПОЛТАВСЬКОГО ІНСТИТУТУ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

Журнал засновано в березні 1993 року

РЕДКОЛЕГІЯ:

С.Ф.Клепко (головний редактор), Н.І.Білик,
О.А.Білоусько, П.В.Библів, В.Є.Дворовенко, В.М.Золотухіна,
В.Р.Ільченко, М.О.Кириченко,
В.В.Кловацький, Н.І. Ляшенко, П.І.Матвієнко,
В.Ф.Моргун, І.В.Охріменко, Н.М.Тарасевич, В.В.Чирка

РЕДАКТОРИ:

Н.І.Білик, П.В.Библів, В.Є.Дворовенко,
Н.І. Ляшенко, В.Я.Падалка, Г.О.Сиротенко, Л.Г.Тара-
совська

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Н.В.Атаходжаєва, І.О.Кіптілій, О.П.Коваленко,
О.К.Міщенко, Н.В.Настенко, Н.К.Павлова,
В.Ю.Стрельников, О.В.Тимчук

Відповідальність за підбір і виклад фактів у підписаних статтях несуть самі автори. Висловлені в цих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників і не накладають на нього ніяких зобов'язань. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Дозволяється вільний передрук і переклад опублікованих матеріалів (за винятком спеціально обумовлених випадків) з обов'язковим посиланням на автора і джерело.

ВИДАЮТЬ СПІЛЬНО:

Управління освіти Полтавської обласної Ради народних депутатів

Полтавський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників

МАКЕТ ТА ВЕРСТКА:

О.В. Горбенко

ХУДОЖНЄ ОФОРМЛЕННЯ:

Г.Д. Свечнікової.

Перша сторінка обкладинки: колаж О. Бичка.
Четверта сторінка обкладинки: Ю. Сидоренко,
"Позитивна реакція"

Набір, верстку, коректування і оформлення номера здійснено інформаційно - видавничим сектором Полтавського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

ОПЕРАТОРИ КОМП'ЮТЕРНОГО НАБОРУ:

Г.І. Ковіка, А.М. Нагорна, Н.Ю. Землякова

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

✉ 314029, Полтава, вул. Жовтнева,
☎ 64 7-26-08; 2-49-56.

Реєстрове свідоцтво:

ПЛ № 51 від 17 лютого 1994 року.

Підписано до друку і в світ. 15.12.95

Офсетний друк. Ум. друк. арк. 10

Тираж 1 500. Зам. ____ .

Друкарня "Гротеск"

НАШІ АВТОРИ

БОЙКО АЛЛА МИКИТІВНА, доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою педагогіки ПДПІ

ГЕЛЕВЕРЯ МАРГАРИТА ОЛЕКСАНДРІВНА, методист Інституту післядипломної освіти педпрацівників

ГОД БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ПДПІ

ЖДАНОВ АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ, директор обласного центру народної творчості управління культури

ЖУК ВІРА НИКАНОРІВНА, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України

ІРКЛІЄНКО ВІКТОРІЯ СТЕПАНІВНА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики і співів ПДПІ

КОЗЮРА ВАЛЕРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, викладач Лубенського лісового технікуму

КОЗЮРА ІГОР ВАЛЕРІЙОВИЧ, аспірант Харківського державного університету

ЛИСЕНКО АЛЛА ВАСИЛІВНА, методист Інституту післядипломної освіти педпрацівників

МАТВІЄНКО ПАВЛО ІВАНОВИЧ, директор Інституту післядипломної освіти педпрацівників

НАЛИВАЙКО ІВАН МИКИТОВИЧ, член Спілки журналістів України

ПОЛОВКА ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ, директор Колотіївської школи Решетилівського району

СИРОТЕНКО ГРИГОРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ, завідуючий відділом педагогічних технологій Інституту післядипломної освіти педпрацівників

СТРЕЛЬНИКОВ ВІКТОР ЮРІЙОВИЧ, кандидат педагогічних наук, методист Інституту післядипломної освіти педпрацівників

ТАРАСОВСЬКА ЛЮБОВ ГНАТІВНА, завідувача відділом національного виховання Інституту післядипломної освіти педпрацівників

ЧИРКА ВАЛЕНТИНА ВАСИЛІВНА, методист Інституту післядипломної освіти педпрацівників

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

- “СЕРЕД ЙОГО УЧНІВ... ЩОНАЙМЕНШЕ ДЕВ’ЯТЬ ТИРАНІВ”
К.Поппер 2

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО

- ВЕЛИКИЙ ПОЛКОВОДЕЦЬ, ДИПЛОМАТ І ДЕРЖАВОТВОРЕЦЬ
В.Н.Жук 6
СИВИЙ СВІДОК ДАВНИНИ: ГОВТВІ - 900 РОКІВ П.І.Матвієнко 17
“ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ” ОЧИМА ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ
В.М.Козюра, І.В.Козюра 19
ПОЛТАВА - “СЕЛІТРЯНА ДЕРЖАВА” І.М.Наливайко 21

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

- ЯК СКЛАСТИ ПЛАН РОЗВИТКУ ШКОЛИ 22
ІЄНА-ПЛАН ШКОЛА Г.О.Сиротенко 29
ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ШКОЛИ-ЛІЦЕЮ № 28 м. ПОЛТАВИ
А.М.Бойко 31
ІНТЕГРАЦІЯ СУМІЖНИХ ПРЕДМЕТІВ ТА ВИДІВ МИСТЕЦТВА
ПРИ ВИВЧЕННІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ М.О.Гелеверя, В.В.Чирка 34
ЗА ЗДОРОВ’ЯМ У ШКОЛУ В.І.Половка 36

МАТЕРИНСЬКА ШКОЛА

- ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ
В.С.Ірклієнко, Л.Г.Тарасовська 38
ВАШ РЕБЕНОК ПИШЕТ С ОШИБКАМИ - НЕ ОТЧАЙВАЙТЕСЬ,
ОН МОЖЕТ ОКАЗАТЬСЯ ГЕНИЕМ 41

РЕТРОМЕТОДИКА

- ШКОЛА ЄЗУЇТІВ 43

ДОВІДКИ “ПОСТМЕТОДИКИ”

- КРАЇНИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ Б.В.Год, В.Ю.Стрельніков 46
ТИПОВА ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ 54

ХРОНІКА

- РЕЗУЛЬТАТИ ОЛІМПІАД 1994-1995 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ 56
ОБЛАСНИЙ КОНКУРС “УЧИТЕЛЬ РОКУ - 95” 58

ЮНІ ОБДАРУВАННЯ

- “МЕНІ ТРИНАДЦЯТИЙ МИНАЛО...” А.І.Жданов 59
“А СВІТ ЧЕКАЄ НА ДОБРО...” А.В.Лисенко 60

- РЕКЛАМА. ОГОЛОШЕННЯ** 37, 53
УМОВИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ “ПМ” 62

Нещодавно видавництво "Основи" видало славетну книгу англійського філософа К. Поппера "Відкрите суспільство та його вороги" (У двох т./Перекл. з англ. О. Коваленка, О. Буценка. - К.: Основи, 1994.)

Цю книгу "теоретика-антикомуніста №1" зовсім недавно у вузівській філософії піддавали нищівній критиці за "наклепи на марксизм", заперечення об'єктивних законів суспільного розвитку. Сьогодні усвідомлюється її значення для розвитку демократичних ідей.

В анотації видавництва говориться, що "Відкрите суспільство та його вороги" - це, за словами Бертрана Рассела, праця надзвичайної ваги, яку варто читати за її блискучу критику ворогів демократії - як давніх, так і сучасних.

Ця славетна праця незамінна для студентів, політологів, політиків. Автор досліджує в ній не лише стародавню грецьку філософію і новітні філософські течії від Канта до наших днів, але й розглядає мистецтво урядування, історію розвитку і занепаду грецьких демократій, подає зразок наукової логіки і критичного аналізу. Карл Поппер спиняється на завданні суспільних наук, аналізує історію фашизму і комунізму, критикує історизм Платона, Гегеля й Маркса. Великої уваги в книзі Поппера надається проблемам освіти й філософії освіти.

Радимо познайомитися з цією майстерно написаною книжкою вчителям як гуманітарних, так і природничо-математичних дисциплін (К. Поппер, наприклад, ретельно розглядає значення геометрії у філософії Платона). Ця книга робить нас більш вільними. Читачам "ПМ" пропонуємо з праці К. Поппера декілька фрагментів про філософію освіти Платона.

К. Поппер: "Серед його учнів... щонайменше дев'ять

тиранів"

Я

переконаний, що держава відповідає за те, щоб усі її громадяни отримали освіту, яка дозволить їм брати участь у житті суспільства і використовувати будь-яку можливість для розвитку якихось своїх інтересів чи обдарувань. Окрім того, держава напевно має стежити (на чому доречно наголошував Кроссман), щоб "нездатність індивіда заплатити" не перешкоджала йому отримати вищу освіту. У цьому, як мені здається, полягає захисна функція держави. Проте твердження, що "майбутнє будь-якої держави залежить від молодого покоління, а відтак було б божевільням віддавати формування дитячої свідомості у владу особистого смаку та сили обставин", на мою думку, широко відчиняє двері тоталітаризмові.

Не слід з легкістю прикриватися інтересами держави, закликаючи до заходів, що поставлять під загрозу найдорогоціннішу з усіх форм

свободи - а саме, інтелектуальну свободу.

Не захищаючи принцип "невтручання стосовно вчителів та опікунів", я вважаю, що така політика незмірно вища за авторитарну політику, яка дає посадовим особам держави абсолютну владу формувати свідомість і контролювати викладання науки, в такий спосіб підтримуючи хисткий авторитет фахівця авторитетом держави, руйнуючи науку звичаєною практикою викладання її як

Держава відповідає за те, щоб усі її громадяни отримали освіту...

авторитарної доктрини і нищачи науковий дух дослідження - дух пошуку істини на противагу

володіння нею. [Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1 / Перекл. з англ.

О.Коваленка.-К.: Основи, 1994. С. 151-152]

З

II

гідно з Платоновими поглядами, установу, що має наглядати за майбутніми лідерами, можна визначити як державний департамент освіти. З чисто політичної точки зору, ця установа є найважливішою в Платоновому суспільстві. Вона тримає ключі до влади. Вже лише з цієї

причини має бути зрозуміло, що принаймі найвищі ступені освіти повинні безпосередньо контролюватися правителями. Але можна навести й інші причини. Найважливіша з них полягає в тому, що лише “фахівцю...і людини незаперечної чесності”, за висловом Кроссмана, а на думку Платона - наймудрішим адептам, тобто самим правителям, можна довірити остаточну посвяту майбутніх мудреців у високі таємниці мудрості. Насамперед це стосується діалектики, тобто мистецтва інтелектуальної прозорливості, осягнення божественних оригіналів, “форм” чи “ідей”, розкриття великої таємниці, схованої за повсякденним світом видимості звичайної людини.

Які ж інституційні вимоги висуває Платон до цієї найвищої форми освіти? Вони варті уваги. Він вимагає, щоб брали лише тих, хто вже пережив свій розквіт. “Коли їхня тілесна міць вичерпається і не до снаги стануть їм громадянські та військові обов’язки, тоді дозволено прилучитись до висот діалектичного вчення. Причина, з якої Платон запроваджує це дивне правило, досить зрозуміла. Його лякає влада думки. “Усе велике небезпечне” - цією реплікою він визнає свій страх перед впливом, який може справити філософська думка на людину, яка ще не зазирнула в очі старості. (Усе це він вкладає до вуст Сократа, котрий помер, захищаючи своє право на вільні бесіди з молоддю). Втім, саме на це й слід було чекати, якщо взяти до уваги, що Платонову фундаментальною метою було заборонити всякі політичні зміни. Замолоду представники правлячого класу повинні воювати. Коли ж вони стануть надто старими, щоб мислити незалежно, то їх візьмуть до догматичного навчання, щоб зробити з них мудреців, котрі далі передаватимуть майбутнім поколінням свою мудрість, тобто вчення про колективізм та авторитаризм.

Цікаво, що в пізнішому й краще опрацьованішому фрагменті, де він намагається змалювати своїх правителів яскравими фарбами, Платон дещо змінює свою пропозицію. Тепер він дозволяє майбутнім мудрецам розпочинати підготовче вивчення діалектики у віці тридцяти років, наголошуючи, звісно, що “потрібна велика обачність” і що існує небезпека “безуряддя...яке псує багатьох діалектиків”. Далі Платон вимагає, щоб “лише дисциплінованим і врівноваженим натурам дозволяти брати участь в обговоренні абстрактних питань”. Така зміна, безперечно, робить картину яскравішою, але не впливає на фундаментальну тенденцію. З цього ж уривка ми дізнаємось, що майбутніх правителів не слід залучати до вищого філософського вчення - діалектичного бачення сутності добра - раніше

ніж вони, склавши безліч іспитів і поборовши спокуси, досягнуть п’ятидесяти років.

Ось таке вчення знаходимо в “Державі”. Схоже, що й діалог “Парменід” містить подібне твердження, адже тут Сократа зображено як видатного юнака, котрий, з успіхом поринувши в чисту філософію, потрапив у біду, коли його попросили пояснити тонші аспекти теорії ідей. Старий Парменід відпускає його з умовою, що Сократ ретельніше вивчить мистецтво абстрактної думки, перед тим, як знову втручатися у високі сфери філософських досліджень. Платон тут наче відповідає своїм учням, які благають його втаємничити їх, що сам він вважає передчасним: “Навіть Сократ був колись замолодим для діалектики”.

Таємниця інтелектуальної досконалості криється в душі критичності та інтелектуальної незалежності.

Чому ж Платон не бажає, щоб його провідники були самобутними та ініціативними? Відповідь, гадаю, лежить на поверхні. Він ненавидить зміни і не хоче бачити, що бувають випадки, коли корективи необхідні. Втім, це не до кінця пояснює Платонову позицію. Насправді, тут ми знаходимо головну трудність принципу лідера. Сама вже ідея добору та виховання майбутніх провідників суперечлива. Певно, можна якоюсь мірою розв’язати проблему через тілесну досконалисть. Мабуть, не дуже-то й важко переконатись у фізичній ініціативі та тілесній хоробрості. Але таємниця інтелектуальної досконалості криється в душі критичності та інтелектуальної незалежності. Це веде до труднощів, що неминуче виявляться непереборними для будь-якої форми авторитаризму. Прихильник авторитарної влади буде відбирати людей, котрі слухатимуться, віритимуть і легко підпадатимуть під його вплив. Втім, у такий спосіб він неминуче відбиратиме посередності, бо відмітатиме всіх, хто бунтує, сумнівається і насмілюється чинити опір його впливові. Авторитарний правитель ніколи не визнає, що інтелектуально хоробрі, тобто ті, що насмілюються кидати виклик його владі, можливо, належать до найціннішого типу людей. Звісно, власті завжди будуть переконані у своїй здатності розпізнати ініціативних. Проте маючи під цим на гадці лише вміння швидко розгадувати їхні наміри, вони ніколи не зможуть побачити різницю між намірами та ініціативою. (Можливо, що відтак ми збагнемо таємницю особливих труднощів у доборі талановитих воєначальників. Вимоги військової дисципліни далі збільшують труднощі, обговорювані тут, а методи просування по військовій службі такі, що тих, хто наважується мислити самостійно, як

правило, усувають. Стосовно інтелектуальної ініціативи, то немає нічого більш далекого від істини, ніж думка, начебто найкраще командуватимуть найслухняніші. Дуже схожі труднощі виникають у політичних партіях: "вірний П'ятниця" партійного вождя рідко буває здібним наступником).

Ми завжди повинні бути готові до найгірших вождів, хоча й прагнути, звісно, одержати найкращих

На мою думку, ми наблизились до важливого висновку, який тут можна узагальнити. Навряд чи можна організувати інститути для відбору найвидатніших. Інституційний добір може цілком відповідати меті, яку ставив перед ним Платон, а саме, стримуванню змін. Але він ніколи не виконуватиме своїх функцій, якщо ми станемо вимагати чогось більшого, оскільки завжди буде націлений на знищення ініціативи та самобутності, а якщо мовити більш загально, усього незвичайного і несподіваного. Я не критикую політичний інституціоналізм, а лише підтверджую свої слова про те, що ми завжди повинні бути готові до найгірших вождів, хоча й прагнути, звісно, одержати найкращих. Насправді я критикую тенденцію обтяжувати інститути, а надто освітні установи, нездійсненним завданням добору найкращих. Така тенденція обертає нашу систему освіти на бігову доріжку, а курс навчання - на біг з перешкодами. Замість того, щоб заохочувати учня присвятити себе навчанню заради навчання, замість того, щоб прищеплювати йому справжню любов до предмета вивчення та дослідження, йому накидають думку, що вчитися слід задля власної кар'єри, а відтак змушують здобувати лише ті знання, що допоможуть йому подолати перешкоди на шляху до підвищення. Іншими словами, навіть у науковій сфері наші методи добору спираються на звертання до особистих амбіцій у досить грубій формі. (Природною реакцією на таке звертання є підозра з боку учнів до свого старанного колеги). Нездійсненна вимога інституційного добору інтелектуальних провідників загрожує самому існуванню не лише науки, а й інтелекту.

На жаль, це незаперечний факт, що саме Платон винайшов наші середні школи та університети

Уже мовилось, і, на жаль, це незаперечний факт, що саме Платон винайшов наші середні школи та університети. Я не знаю кращого аргументу на користь оптимістичного погляду

на людство, переконливішого доказу його невмирущої любові до правди й порядності, його самобутності, непоступливості та здоров'я, ніж та обставина, що людство не було цілком знищено цією спустошувальною системою освіти. Попри віроломство багатьох провідників людства, є й чимало інших - і молодих, - що відрізняються порядністю, розумом і відданістю своїй справі. "Я часом дивуюся відсутності відчутних наслідків заподіяної шкоди, - мовить Семюел Батлер, - і тому, що молоді чоловіки та жінки вирости розсудливими та благочестивими, попри всі намагання - трохи не зумисні - пригальмувати й зупинити їхнє зростання. Безперечно, комусь заподіяли шкоду, від якої така людина страждала до самої смерті, та багато хто майже чи й зовсім не постраждав, а є й такі, що стали кращими. Причина, певно, ховається в тому, що природний інстинкт цих людей у більшості випадків настільки рішуче повстав проти навчання, що всі намагання вчителів примусити учнів прислухатися до настанов виявилися марними".

Платонова практика вчителя: серед його учнів та помічників виявилось щонайменше дев'ять тиранів.

Тут можна було б пригадати, що на ділі Платон не досяг успіху в доборі політичних вождів. Я маю на увазі не так нікчемні наслідки його експерименту з Діонісієм Молодшим, тираном Сіракуз, як участь Платонової Академії в успішному поході Діона проти Діонісія. У цій виправі Діона, видатного Платонового друга, підтримало багато членів Академії. Серед них був Калліп, котрий став найдовіренішим соратником Діона. Зробившись тираном Сіракуз, Діон наказав скарати на горло Геракліда, свого союзника (а, ймовірно, і суперника). Невдовзі він і сам загинув від рук Калліпа, котрий узурпував тиранію, але протримався при владі лише тринадцять місяців. (Його в свою чергу замордував філософ-піфагорієць Лептін). Але це не поодинокий випадок у Платоновій практиці вчителя. Клеарх, один з Платонових (та і Сократових) учнів, проголосив себе тираном Гераклеї, хоча спочатку й удавав із себе демократичного вождя. Клеарха позбавив життя його родич Кіон, ще один член Академії. (Ми хочемо лише здогадуватися, як би в майбутньому повівся Кіон, якого дехто представляє ідеалістом, бо невдовзі його також убили.) Ці та інші схожі події Платонового життя - хто ще міг би похвалитися тим, що серед його учнів та помічників виявилось щонайменше дев'ять тиранів? - проливають світ на характерні труднощі, пов'язані з добром

людей, які згодом одержать абсолютну владу. Важко знайти людину, чий характер не розбещує влада. За висловом лорда Ектон, всяка влада псує, а абсолютна влада псує абсолютно.

Отож, Платонова політична програма мала скоріше інституційний, ніж персоналістський характер. Він сподівався стримати політичні зміни шляхом інституційного контролю за передачею влади. Такий контроль мав бути освітнім, заснованим на авторитарному уявленні про навчання - на авторитеті вченого фахівця і "людини незаперечної чесності". Ось на що Платон обернув Сократову вимогу, щоб відповідальний політик був прихильником правди та мудрості, а не фахівцем, і щоб його мудрість полягала лише в усвідомленні своєї обмеженості. [Там само, С. 154-158].

III

окират відмовився піти на компроміс зі своєю совістю. Платон з усім своїм безкомпромісним прагненням очистити полотно пішов шляхом, де на кожному кроці мусив поступатися чесністю. Йому доводилося боротися з вільною думкою і переслідувати правду. Йому довелося обстоювати брехню, політичні дива, табуїстичні забобони, виправдовувати гноблення правди і, зрештою, брутальну жорстокість. Попри Сократове застереження проти мізантропії та місології, він пішов шляхом недовіри людині та остраху обговорення. Попри свою ненависть до тиранії, він став шукати допомоги і захищав найбільш тиранічні заходи. Внутрішня логіка його антигуманістичної мети, внутрішня логіка влади змусили його сліпо дійти до тієї позиції, до якої колись прийшли Тридцять тиранів, а згодом його друг Діон та багато інших серед його численних учнів-тиранів. Йому не вдалося зупинити соціальні зміни. (Лише набагато пізніше, у Темні віки, соціальний рух зупинили за допомогою магії платонівсько-аристотелевського есенціалізму.) Навпаки, своїми чарами Платон прив'язав себе до сил, які він колись ненавидів.

Для того, хто вкусив від дерева знання, рай утрачено.

Урок, який нам слід засвоїти з Платона, абсолютно протилежний тому, якого він хотів навчити нас. Цей урок не можна забувати. Яким би блискучим не був Платонів соціологічний діагноз, його власний досвід показує, що запропонована ним терапія - це ще гірше зло, ніж лихо, проти якого він намагався боротися.

Зупинення політичних змін не дасть ліків для зцілення хворого і не принесе щастя. Ми не можемо повернутися до цнотливості та краси закритого суспільства. Нашу мрію про небо не можна втілити на землі. Раз почавши покладатись на власний розум і використовувати здатність критичного сприйняття, раз почувши поклик особистої відповідальності, а заразом і відповідальності за сприяння прогресу знання, ми вже не можемо повернутися до держави, що цілковито кориться племінній магії. Для того, хто вкусив від дерева знання, рай утрачено. Що дужче ми будемо прагнути повернути героїчну добу трибалізму, то певніше ми скотимось до інквізиції, таємної поліції та романтизованого гангстеризму. Почавши з гноблення розуму та правди, ми неминуче прийдемо до найбрутальнішого та найжорстокішого знищення усього людського. Немає вороття до гармонійної держави природи. Якщо ми повернемо назад, то нам доведеться подолати весь шлях, - ми неминуче повернемося до тваринного стану.

Ми можемо знову стати тваринами. Але, якщо ми хочемо залишитися людьми, тоді є лише один шлях - це шлях до відкритого суспільства.

Ми повинні прямо подивитись у вічі цій проблемі, як би важко нам не було це зробити. Якщо ми мріємо про повернення до нашого дитинства, якщо ми відчуваємо спокусу перекласти відповідальність на інших і в такий спосіб здобути щастя, якщо ми прагнемо ухилитися від своєї ноші - від хреста людяності, розуму та відповідальності, якщо ми втратили хоробрість і хочемо позбавитись від напруження - тоді ми повинні зміцнити себе чітким розумінням того простого рішення, яке нам доведеться приймати. Ми можемо знову стати тваринами. Але, якщо ми хочемо залишитися людьми, тоді є лише один шлях - це шлях до відкритого суспільства. Ми повинні й далі просуватись до невідомого, відчувати непевність і небезпеку, використовуючи наш розум, щоб планувати, наскільки це можливо, як нашу безпеку, так і нашу свободу. [Там само, С.224-225]. ■

ВЕЛИКИЙ ПОЛКОВОДЕЦЬ, ДИПЛОМАТ І ДЕРЖАВОТВОРЕЦЬ (до 400-річчя з дня народження Богдана Хмельницького)

В.Н. Жук

Український народ, який впродовж віків не раз піднімав на боротьбу з іноземними поневолювачами свої кращі сили, виплекав цілу плеяду видатних державних діячів, військових керівників, хоробрих і мудрих звитяжців, які були не тільки відомими полководцями, воїнами, дипломатами, але й високоосвіченими людьми. Серед них у першу чергу слід назвати гетьмана Богдана-Зіновія Хмельницького, 400-річчя якого Україна відзначила у 1995 році. Великий його внесок в історію нашого народу. З Богданом Хмельницьким пов'язане становлення української держави і формування української нації в XVII столітті. Завдяки його боротьбі та дипломатичній діяльності українські придніпровські землі внаслідок Визвольної війни 1648-1654 років було звільнено від іґа польських магнатів і шляхти, збережено українську мову і культуру, посправжньому розпочато будівництво української держави. Досвідчений воїн і дипломат, визначний державний діяч, один з найосвіченіших людей того часу, він став вождем Української Національно-Визвольної революції і засновником козацько-гетьманської держави. Але, як вважав один із найвизначніших істориків української діаспори ХХ ст. Д.І. Дорошенко, хоча Хмельницький був відомий у своїх козацьких масах, але в широких колах суспільства Речі Посполитої спершу був майже невідомий. Через те біографічні відомості про нього дуже скупи аж до того часу, коли він відразу здобув собі широку славу.

Біографи великого гетьмана посилалися і посилаються як на свідчення його сучасників, у тому числі й іноземних дипломатів, які високо оцінювали освіченість і військовий таланти Хмельницького, так і на офіційні документи, його листування, перекази, що збереглися й до наших днів. Відомий український історик ХІХ ст. Микола Костомаров наголошував, що Богдан Хмельницький, без сумніву, належить до плеяди найвидатніших постатей історії всіх часів. Сучасники, вважаючи Хмельницького національним героєм, порівнювали його з Александром Македонським. А визначний політичний діяч і полководець Англії, сучасник Б.Хмельницького Олівер Кромвель називав його "генералісімусом греко-східної церкви, вождем усіх козаків запорозьких, пострахом і викорінювачем польського дворянства, скорителем фортець, винищувачем римського священства,

гонителем язичників і антихриста".

У цьому визначенні гетьмана розкривається героїзм і велич подвигу славного сина України, воїна, патріота, якого народ увічнив у своїх численних думках, легендах і піснях.

Так, у одній з народних пісень говориться:

Ой, спасибі тобі, Хмелю,
Й превелика шана.
Що врятував Україну,
Від польського пана...

Відомий український історик М.С. Грушевський, автор історичного дослідження "Хмельницький і Хмельщина", також присвятив видатному політику і полководцю свій твір "Про батька козацького Богдана Хмельницького" і широко використав пісні та думи народні про славного гетьмана. У вступі до цієї праці історик писав: "Нікого не любили, не хвалили - і не кляли так на Україні, як його. Любили і хвалили, і на вічну славу славили його ті, кому на радість і втіху було його панування-гетьманування. Гудили і кляли ті, кому навпоперек воно стало. Ледачого мало хто похвалить, мало хто прокляне; тільки до великих людей буває велика любов і велика ненависть.

І часом та ненависть більшу славу робить їм, як хвала. Бо вся вага в тому, хто і за що хвалить - так само і хто за що гудить." [Названа праця. - Дніпропетровськ: Січ, 1993. - С.3].

Богдан Хмельницький добре розумів історичну обстановку того часу і добре бачив мету своєї діяльності в інтересах народу, спирався на народні маси. На переговорах з посланими королів та царів він наголошував, що "народ, ним очолюваний, є народ волелюбний і завжди готовий умерти до єдиного за свою волю". А головною метою Хмельницького було визволення українського народу від польського магнатсько-шляхетського поневолення та уніатського засилля і створення самостійної української держави.

Богдан Хмельницький вийшов на історичну арену, коли український народ знемагав під гнітом магнатів та шляхти Речі Посполитої - державного об'єднання, що утворилося в 1569 році завдяки об'єднанню Польського

королівства та Великого князівства Литовського. Польські можновладці, захопивши величезні простори української землі, прагнули покріпачити та окатоличити її людей. Покріпачення, окатоличення, полонізація та жорстокі розправи над поневоленим народом були жахливі. Волелюбний народ, який не міг стерпіти наруги, не раз піднімався на боротьбу. То в одному, то в іншому місці спалахували народні повстання, які переростали у національно-визвольні рухи на чолі з козацькими представниками свого народу. До таких народних месників - козацько-селянських ватажків належали Северин Наливайко, Тарас Трясило, Петро Конашевич Сагайдачний, Максим Кривоніс, Іван Богун та багато інших. Та найвизначнішим представником із цієї когорти українського козацтва, з яким народ пов'язував свої надії на визволення і краще майбутнє, був Богдан Хмельницький.

Більшість істориків минулого називала дату його народження - близько 1595 чи 1595 рік. Уже в ХХ ст., базуючись на нових дослідженнях, історики стверджують, що Богдан Хмельницький народився 27 грудня 1595 року. Про дитячі роки його і юність часто говорилося мимохідь і не завжди точно. Народився він у м. Чигирині (нині - місто, райцентр Черкаської обл.), яке було одним із важливих опорних пунктів шляхетської Польщі на Півдні Київщини, де 1589 року була збудована фортеця, а 1592 року місто отримало магдебурзьке право.

Перше ім'я по народженні хлопець отримав Зіновій, а оскільки день народження його, вважає ряд істориків, був третім днем різдвяних свят, коли вшановували пам'ять святого Федора Начертаного, то по святцях він одержав ім'я Богдан, що означає переклад грецького імені Федір - Богом даний. Але полтавський учитель історії і глибокий дослідник календарів О.Й. Самойленко, який разом із своєю дружиною-математиком Л.П.Самойленко підготував історико-астрономо-математичне дослідження "Календарь Самойленко на 3000 лет" [опубліковано 1979 року в академічному виданні "Развитие методов астрономических

исследований"] дослідив, що Хмельницький народився за старим стилем 30 жовтня, на день святого Зіновія, і названий був на його честь. З цим цілком можна погодитися. Друге ж ім'я дано було хлопцеві при хрещенні від цілої плеяди святих мучеників - Федора (Феодора), Феодота та Федота Корчемника, день яких відзначався через тиждень - 7 листопада за юліанським календарем. Всі ці імена (Федір, Феодот, Федор) - у перекладі з грецької мови означають Богдан - Богом даний. А ім'я Зіновій означає Побожного життя. Оскільки під час перебування українських земель у складі Речі Посполитої тут вживався новий, григоріанський, календар, а в

XVI столітті різниця між старим і новим стилем становила 10 днів, то дату народження Зіновія-Богдана Хмельницького - великого гетьмана України слід вважати за сучасним календарем 9 листопада 1595 року.

Батько Зіновія-Богдана Михайло Хмельницький спершу служив у коронного гетьмана (головнокомандуючого польськими

королівськими військами) С.Жолкевського, потім у І.Даниловича, який був чигиринським старостою. Спершу Михайло Хмельницький був осадчим, тобто засновником нових поселень на території цього староства, згодом - підстаростою, потім - чигиринським сотником. За старанну службу Данилович наділив йому в 1616 році пушу на правому березі річки Тясмин, за кілька кілометрів від Чигирини, де Михайло заклав свій власний хутір Суботів. Поставив свій кріпкий двір, присадив кілька сімей слуг та підсусідків, розвів господарство, жив заможнo, в достатках. З дітей виріс тільки один син Зіновій-Богдан.

Історики Д. Дорошенко, І. Крип'якевич, М. Котляр, С. Кульчицький та ряд інших наголошують, що Зіновій-Богдан Хмельницький походив із дрібної української шляхти, був сином незначного шляхтича. М. Костомаров без зайвих коментарів називає його сином чигиринського сотника Михайла Хмельницького, який був убитий в Цецорській битві 1620 року. Це ж ми знаходимо у В.Антоновича, М.Аркаса та інших авторів. М.Грушевський стверджує, що польський магнат-воєвода І.Данилович, який держав на Україні староство Корсунське і Чигиринське,

що були великими коронними маєтками, як і інші державці, по староствах не жив. Як правило, тут керували управителі (підстарости) та різні службовці. В Чигиринському старостві, що було тоді на межі з диким степом, і управляв батько майбутнього гетьмана. Край був багатий, малозаселений, життя небезпечне через часті татарські набіги. Серед цього бурхливого життя і виростав Богдан-Зіновій.

Про походження та родовід Богдана Хмельницького є ще твердження, яке серйозний дослідник біографії великого гетьмана І.Сварник відносить до багатьох вигадок і легенд про нього. Мова йде про відомості, подані в "Історії Русів", яка ще в минулі століття була приписана архієпископу Білоруському Г.Кониському. Автор "Історії Русів", перелічуючи гетьманів українського реєстрового козацтва, називає

обраного з генеральних осавулів гетьмана 1534-1569 років Венжика Хмельницького і вважає, що батько Зіновія-Богдана - Михайло Хмельницький був його нащадком. Венжик хоробро відбивав напади татарської орди, помер 1569 року, і після нього було обрано гетьманом Михайла Вишне-

вельського. Матір'ю ж Богдана Хмельницького, говориться в "Історії Русів", була Анастасія Федорівна - дочка козацького гетьмана Федора Богдана (1576-1579 рр.), який при королі Стефані Баторії прославився походами на Крим, взяттям фортеці Ор (Перекоп), успішною війною з Туреччиною. Тут ще сказано, що син Михайла і Анастасії Хмельницьких отримав спершу ім'я Зіновій, а друге, дідівське з материнського боку, Богдан, було дано йому за звичаєм римських католиків його хрещеним батьком князем Сагушком.

На нашу думку, не можна повністю відкидати цього твердження, хоча слід погодитися, в автора "Історії Русів" є чимало неточностей і перекручень різних історичних фактів. Богдан Хмельницький, дійсно, міг по батьківській лінії походити з роду Венжика Хмельницького, а по матері - Федора Богдана. Тим більше, мати гетьмана звалася Анастасією Федорівною. Вони були представниками козацької рангової старшини, яка після Люблінської унії 1569 року була прирівняна в правах до польської шляхти. Предки Богдана, як видно, належали до чесних воїнів-козаків, які не нажили собі великих

маєтностей, багатства, як це робило чимало представників козацької старшини, особливо вже у період та після Визвольної війни 1648-1654 років.

Не можна погодитися з тими біографами Б. Хмельницького, які вважають, що гетьман був сином такого собі дрібного шляхтича. З історії ми знаємо, що адміністрація на території староства, як і полковники в своїх полках у ті часи, мали вагому роль. А батько майбутнього гетьмана Михайло був підстаростою і чигиринським сотником, належав до бояр, рангової шляхти. Тож для свого часу він був заможною людиною. І освіту він дав своєму синові, як і належало представникові заможної козацької старшини. Недаром Богдан Хмельницький був у свій час і генеральним писарем реєстрового козацтва, який тоді одноразово виконував і

дипломатичні функції. Це була висока посада.

Початкове навчання майбутній гетьман отримав дома, потім навчався в одній із шкіл Києва. Орест Левицький пише, що Богдан навчався в Київській братській школі, а потім, за твердженням польських істориків, у

Цитата "ПМ":

...од отців єзуїтів ведеться, мовляв, знаю стільки, скільки пам'ятаю. Пан гетьман мав науку в єзуїтів, то знає, як се вони притискують у пам'яті, прагнувши всіх своїх виучеників зробити, може, й філософами.

- З мене, мабуть, не зробили філософа, хрещенику, - сказав я йому. - Бо й що таке філософія? Як каже Платон у п'ятій книзі "Держави", філософи - це ті, які люблять те, що знають. А є ще філодокси, які люблять те, про що мають свою думку. Я звик мати думку про те й про се, отож називав себе філодоксом.

П. Загребельний "Я, Богдан"

Довідка "ПМ":

Про школи єзуїтів див. в цьому номері "ПМ".

єзуїтській школі в місті Ярославі над Сяном (нині територія Польщі, на захід від Львова). Інші автори пишуть, що коли в 1608 році польський коронний гетьман і канцлер Станіслав Жолкевський заснував у Львові латинську школу, або, як її ще називали, єзуїтську колегію для підготовки в ній служителів Ватікану, в тому числі й з дітей православних, він запропонував Михайлові Хмельницькому віддати до колегії й свого сина Богдана, де хлопець і навчався. У Львові він пройшов "всі тодішні класи добірних наук під керівництвом найкращих вчителів". Обдарований природним розумом, він вільно володів польською і латинською мовами, а пізніше ще й татарською, турецькою та французькою, добре знав історію, географію, право, цікавився філософією та риторикою, був досить освіченою людиною свого часу. В колегії знайшов і друзів, серед яких, напевне, був і майбутній київський митрополит, визначний церковний і культурний діяч Петро Могила, який саме тоді теж навчався у Львові.

Повернувшись після закінчення навчання до Чигирини, молодий, освічений, вправний у військовій справі юнак, подібно до Петра Сагай-

дачного, не міг стояти осторонь історичних подій, що відбувалися навколо. Він вступив до козацького війська і служив у кінній Чигиринській сотні свого батька. Разом з ним брав участь у польсько-турецькій війні на території Молдавії в складі військ гетьмана Станіслава Жолкевського в битві під Цецорою 1620 року, в якій героїчною смертю загинув Михайло Хмельницький, а його син Богдан потрапив у турецький полон. Два роки провів Богдан Хмельницький у полоні в Константинополі, поки вірні побратими старого Хмеля викупили його 1622 року з турецької неволі.

Автор "Історії Русів" пише, що Зіновій-Богдан Хмельницький виховувався у Варшаві, пройшов усі тодішні класи наук красних під керівництвом найкращих учителів, мав глибокі знання, особливо вправний був у найперших європейських мовах, у латинській та грецькій, за що любили й шанували його римське духовенство та польські вельможі, і сам король Сигізмунд його знав і виділяв з-поміж ровесників. А тому, коли Зіновій, будучи волонтером при своєму батькові в Цецорській битві був полонений турками і потім ними проданий з Царгорода до Криму мурзі на ім'я Ярис, то король викупив його з неволі на свої кошти і залишив при своєму кабінеті і в рангах своєї гвардії. 1629 року Хмельницький брав участь з королівськими військами в поході проти волохів і угорців, полонив із своєю командою двох волоських князів Кантемирів і передав їх королеві. Напевне, в цих твердженнях не все правдоподібно, але й може бути якесь зерно вірогідності.

Як відомо з джерел, як пишуть його біографи, повернувшись із полону до Чигирин, Богдан Хмельницький знову став на службу в Чигиринський козацький полк. Після того, як він повернувся, його мати, Анастасія Федорівна вийшла вдруге заміж за королівського жовніра Василя Ставницького і виїхала з ним до Білорусії. Богдан залишився повновладним господарем на хуторі в Суботові, докладав чимало сил до його впорядкування.

Як справжнього козака, його більше приваблювало до себе козацьке життя. Він мав воєнний досвід, знання Кримського ханства і Турецької імперії, мови турків та кримських татар. Все це й згодилося в його подальшій військовій службі. Не раз ходив з козаками в морські походи, на турецькі міста, ганявся по степах за татарами, які вчиняли наїзди на Україну. Досить успішним був похід козаків із Хмельницьким 1629 року, коли козаки "окурили мушкетним димом" мури Царгорода (Константинополя - нині Стамбул), спаливши передмістя турецької столиці, й щасливо повернулися з великою здобиччю. Перебуваючи знову в Чигирині, Хмельницький одружився з сестрою свого давнього друга з переяславської козацької старшини, а пізніше наказного гетьмана Якіма Сомка - Ганною Сомко і почав будувати нову оселю в Суботові для своєї сім'ї. З Ганною мав трьох синів (Тимофія, Юрія, третього ім'я не відоме) та двох дочок - Катерину та Стефанію (Степаниду).

У 30-х роках XVII століття почалася нова хвиля козацько-селянських повстань на Україні, які очолили в 1630 році Тарас Трясило, а в 1637-1638 роках Павло Бут (Павлюк), Яків Острянин, Дмитро Гуня та інші. Хоча ряд публікацій радянського періоду, в тому числі й енциклопедичні довідники дають відомості, що Б.Хмельницький брав участь у селянсько-козацьких повстаннях (Д.Дорошенко теж пише, що брав участь у козацько-селянських повстаннях 1637-1638 рр., але, видно, не дуже був скомпрометований перед польським урядом), та з цим не зовсім можна погодитися. Богдан Хмельницький служив у реєстровому козацькому війську, й безпосередньо в Чигиринському полку, а в 1635-1637 роках був генеральним писарем реєстрового козацтва. Як говорить М.Костомаров, раніше, служачи в реєстрових козаках, Хмельницький одержав чин сотника, в складі польських військ воював під Смоленськом проти Московської держави в 1632 році і отримав від короля Владислава IV шаблю за хоробрість. Будучи військовим писарем реєс-

Цитата "ПМ":

...сам стар-матер козак Илья Муромец является при Разине есаулом только. Так самый видный из богатырей отодвигается уже на второй план. Но в Великой России новое богатырство, или козачество, благодаря существованию крепкого государства никогда не играло главной, исключительной роли; Разины, богатыри, которые в старину, в богатырские эпохи, делались основателями государств, тут гибли от государства, да и не много было Разиных; вот почему в Великой России имена старых богатырей и сохранились. Другое дело в Малой России: здесь козачество разгулялось широко, его деятельность, его борьба с крымцами, турками и поляками явилась на первом плане, исключительно овладела безраздельно народным вниманием и воображением; здесь козак Хмельницкий чуть-чуть не сделался основателем нового государства, родоначальником новой династии, здесь поэтому старый козак Илья Муромец не удержался при нем даже и есаулом, здесь старые богатыри совершенно исчезли. Притом же в широкой степи было очень бурно-ветрено: здесь старина, как и все, плохо держалась, разносясь буйным ветром на все четыре стороны. На севере, в лесу, все удобнее удерживалось, удерживалась и старина.

тровою козацтва, він часто їздив до Варшави з козацькою старшиною на сейм і до короля. Офіційно та відкрито він не брав участі в повстаннях 30-х років, але клопотав перед королем за український народ, доставляв скарги до Варшави і, напевне, допомагав повстанцям. Мабуть, це, а більше наступна героїчна боротьба Б.Хмельницького проти польського магнатсько-шляхетського іґа дали підстави польському поету та історіографу Веспасіану Коховському писати, що Богдан Хмельницький "був підсобником Тараса" (мається на увазі Тараса Трясила - прим. В.Ж.) опісля йшов слідами бунтівників Острянина і Гуні, був учасником жакливого діла, яке самі призвідці спокутували смертю, а він уникнув кари".

Після поразки повстання під проводом П.Бути - Павлюка було підписано договір із польським воєначальником М. Потоцьким. Козаки видали полякам свою старшину на чолі з Павлюком, прийняли нову призначену їм старшину і склали присягу на вірність королеві. Текст цієї присяги від імені козацького війська підписав Зіновій-Богдан Хмельницький, який на той час мав звання генерального писаря. А старшим над козаками М. Потоцький призначив І.Караїмовича. Павлюк та інші ватажки повстання були страчені у Варшаві. Після придушення польськими військами повстання під проводом Я.Острянина поляки, хоч і залишили реєстрових козаків у попередній кількості, але начальників їхніх призначили з осіб шляхетського походження. Замість гетьмана над козаками був поставлений комісар, якийсь Петро Комаровський, а генеральний писар Зіновій-Богдан Хмельницький позбувся своєї основної посади, хоча і залишився, як і раніше, чигиринським сотником. І на цій посаді, як пишуть деякі автори, він пробув до 1648 року. Але за іншими даними (М.Костомарова, М.Аркаса), в середині 40-х років він знову був у ранзі військового писаря, в дипломатичних справах

брав участь у переговорах з королем та урядом Речі Посполитої.

21 вересня 1644 року французький посол при польському королеві граф де Брежі писав кардиналові Мазаріні до Парижа: "Цими днями був у Варшаві один з старшин козацької нації, полковник Хмельницький, про якого я мав честь писати вашій еміненції. Він був у мене, я мав з ним дві розмови. Це людина освічена, розумна, сильна в латинській мові. Що стосується служби козаків у його величності, то, якщо війни з турками не буде, Хмельницький готовий допомогти мені в цій справі". [Костомаров М. Богдан Хмельницький, історичний нарис. - К.: Веселка, 1992. - С.9].

Богдан Хмельницький, дійсно, допоміг. Він на чолі загону козаків-добровольців із 2400 чоловік разом з Іваном Сірком у 1645-1646 роках брав активну участь у війні, яку вела Франція проти Іспанії. В цій війні козаки відзначилися при взятті фортеці Дюнкерка.

За твердженням М.Аркаса, в 1646 році Б.Хмельницький з козацькою старшиною (гетьманом І.Барабашем, полковниками І. Караїмовичем та Нестеренком) був на раді у короля, і знову в ранзі військового писаря. Владислав IV у Варшаві обговорював з ними питання про війну з Туреччиною, яку планував розпочати за порадою венеціанського посла Тьєполо. Розраховуючи використати козаків, він дав Іванові Барабашеві грамоту, в якій обіцяв збільшити кількість реєстровців до 20000 і повернути козакам усі їх

Цитата "ПМ":

Не заперечуючи військового генія Б.Хмельницького, скажемо, що він як національний політик не вповні виявив себе. Він боровся за поліпшення соціально-економічного становища народу і зокрема козащини. Перед Польщею не зробив і натяку на те, щоб утворити незалежну українську державу, або хоч якусь форму автономії. Після перемоги, не знаючи що робити з Україною, як розв'язати питання з Польщею, він піддається Москві і через кілька років розуміє свою трагічну помилку, але було пізно. Причина цих згубних для народу подій криється у тому, що національна свідомість Б.Хмельницького була на тому побутовому рівні, що не дозволяв йому зрозуміти мету, до якої треба вести народ. І, як результат, з однієї неволі потратили ще в більшу неволю.

Це приклад того, як незріла національна свідомість однієї, хоч і визначної, але все-таки людини призводить до трагедії всього народу.

І. Белебега, Національна свідомість як гарант виживання нації

//Український запис, ч. 7-9, 1995, с. 177

колишні права.

А в цей час польські магнати і шляхта, приборкавши селянсько-козацькі повстання 30-х років, посилили свій гніт і свавілля над українським народом. Повернувшись додому після одного з від'їздів, Хмельницький довідався, що чигиринський підстароста Чаплинський, який вороже ставився до нього і заявляв свої права на Суботів (мотивуючи тим, що Хмельницький не переоформив його на себе), за відсутністю Богдана напав зі своїми людьми

на хутір, пограбував майно, тероризував сім'ю, побив його найменшого сина так, що через кілька днів хлопець помер. Тоді, після смерті першої дружини Хмельницького, на правах жінки й господарки в його сім'ї проживала молода шляхтянка Єлена. Ще під час тяжкої хвороби Ганни Семенівни вона доглядала і виховувала дітей і тримала порядок у хаті. Богдан кохав її і вважав за дружину. Чаплінський під час свого жорстокого нападу на Суботів захопив Єлену й одружився з нею за римсько-католицьким обрядом, перед цим вона прийняла католицьку віру.

Такі беззаконня з боку польських магнатів і шляхти були в той час звичним явищем. Нерідко й духовні особи на чолі озброєних ватаг робили напади на маєтки своїх сусідів. Та коли Богдан Хмельницький кинувся шукати суду на свого кривдника, то ніде не знайшов захисту, навіть у Варшаві. Його висміяли в сеймі, а король, кажуть, порадив йому захищати свою честь шаблею. Чаплінський же зовсім заволодів маєтністю Хмельницького. Енергійні заходи Богдана в захисті своїх прав тільки роздратували місцеву адміністрацію. На нього посипалися звідусіль всілякі кляузи, безпідставні звинувачення. За наказом чигиринського старости-магната Станіслава Конєцпольського наприкінці 1647 року Хмельницького було заарештовано і кинуте до в'язниці в Черкасах. Але звідти його випустив черкаський полковник Михайло-Станіслав Кричевський, який був кумом Богдана і якому було доручено його пильнувати.

Позбавлений маєтку, дружини, малолітнього сина, висміяний на сеймі, кинутий до в'язниці і присуджений до покарання, Богдан Хмельницький після втечі з тюрми разом із своїм старшим сином Тимофієм тікає на Запорозьку Січ. Особисте горе Хмель-

Цитата "ПМ":

О, прокляття влади! За все доводиться платити ціною найвищою аж до зречення од усього людського. Отримуєш право повелінь, а позбуваєшся, може, найдорожчого: бути часом слабким, як жінка або дитина, тішитися тією слабкістю і первозданною наївністю. Просте людське щастя заступаєш примарами величі й знанням таємниць. Яке то щастя іноді - не знати. Бо що знання проти життя? Знання може мучити, терзати, вбивати, як оце мене тепер, сеї ночі, коли ніхто нічого не знав, горіли вогні, дзвеніли кобзи, лунали співи і крики в одному таборі, інший зачайвся, скулився в темряві, у тривозі й безнадії. І моя душа була мов той табір передсмертний. Хотілося вмерти. Ні! Не хотілося ні жити, ні вмирати. Навіть ті, хто завтра поляже в битві, були безмірно щасливіші за мене, бо сьогодні раділи життю, раділи завтрашній звитязі, вірили в будущину, відкривалася вона їм у вогнях кострищ, у дзвенінні бандур, в піснях і свободі. Мене ж прибила до землі ханова зрада, загнано мені в спину ножа, і тепер ятрили тим ножем рану, і я відчував уже й не біль, а муку, яку годі передати людськими словами. І нікому не міг сказати, ні з ким не міг поділитися бодай крихтою сеї ноші нелюдської. Тільки бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає... Шкода говорити! Сліпа доля, чи все записано в книгу буття? Людей довкола тисячі, а змія кусає лише одного. І вогонь небесний б'є так само в одного лише. І смерть шумить косою кожному зосібна. Чому змії жалять тільки мене? Чом я такий нещасний, нінащний сеї ночі? Чи й знесено мене над усіма лише для того, аби терзати, мучити і навіть по смерті розкидати мої кістки, щоб поросли травою і зогнили в багнюці? Та вони збережуться, мов залізні, вони будуть вічні, проростуть у вічність, і зродяться з них залізні люди і стоятимуть вічно й непохитно!

П. Загребельний, "Я, Богдан. Сповідь у славі"

ницького злилося з горем і стражданнями всього народу. В розмовах з однодумцями він говорив про жорстоке гноблення з боку магнатів і шляхти, наголошував, що так вони ставляться не лише до нього, а й до всього народу українського, якого вважають бидлом і схизматиками: "Чого ми тільки не терпіли! Вольності наші знищені, землі відібрані, більша частина вільних лицарів перетворена у холопів..." Він кинув клич до козаків (які на початку 1648 року там, у запорозькій вольниці, обрали його гетьманом і керівником повсталих мас) до всього українського народу, закликаючи об'єднуватися, повстати за віру православну, відновити волю, єдність і незалежність свого народу. Тоді й проявився його геніальний талант, який зробив Богдана Хмельницького вождем усієї України. Під його керівництвом розгорілася національно-визвольна війна 1648-1654

років, головною військовою силою якої стало підняте ним на боротьбу запорозьке козацтво. Він вживає заходів для поширення повстання на все Подніпров'я, звертається до українського народу з універсалами, в яких закликає до рішучої боротьби проти гнобителів. Кличе козаків і селян без жодного зволікання разом і спільно вдарити на ворога.

Добре розуміючи, що в такій боротьбі треба мати союзників і забезпечити свої тили, щоб уберегти Україну від нападів кримських татар, Б.Хмельницький звернувся за допомогою до кримського хана Іслам-Гірея III, в лютому 1648 року уклав із ним воєнний союз. Хан послав на допомогу козакам 6-тисячний загін татарської кінноти на чолі з мурзою Тугай-беєм, який брав участь у битвах під Жовтими Водами і Корсунем. З того часу протягом усієї Визвольної війни татари були союзниками Хмельницького, іноді зрадливими і непевними, але обійтися без них було неможливо хоча б тому, щоб вони не стали союзниками поляків і не вдарили козакам у спину.

У Жовтоводській та Корсунській битвах у травні 1648 року козаки під проводом Б.Хмельницького, завдяки його полководчому талану, за допомогою татар вцент розгромили польсько-коронну армію на чолі з гетьманом М.Потоць-

ким та М.Калиновським. Після цих перемог все-народне повстання охопило Правобережну й Лівобережну Україну, і значна частина українських земель була визволена від польсько-шляхетських загарбників. Козацько-селянське військо під проводом гетьмана успішно розгромило польські королівські війська в Пилявецькій битві (1648 р.), під Зборовом (1649 р.), під Батогом (1652 р.), під Жванцем (1653р.). Хоча була й поразка під Берестечком 1651 року через ханську зраду. В битвах із королівськими військами Б. Хмельницький проявив себе талановитим полководцем, справжнім новатором і носієм передових ідей у воєнному мистецтві. Батозьку битву, в якій Хмельницький, здійснивши блискучий обхідний маневр, розгромив більш ніж 30-тисячне польське коронне військо, сучасники порівнювали із відомою перемогою Ганнібала над римлянами під Канна-

З мал. "Типи запорозької старшини на мапі України Богляна, 1650 р.

ми.

Коли після перших перемог над королівськими військами весною і на початку літа 1648 року наступила передишка, і поляки вступили в переговори з Богданом Хмельницьким, а татари, забравши з собою більше 200 тисяч ясиру, пішли до Криму, сам Богдан із своїм козацьким військом відійшов

до Чигирин. Недовгий відпочинок від воєнних дій він використав для зміцнення і реорганізації Запорозького війська. На визволеній території України було ліквідовано польську адміністрацію і створено нові органи управління. Замість військових полків, що існували раніше, Хмельницький поділив усю визволену територію на полки, полки на сотні, а сотні на курені, по типу Війська Запорозького. Полки і сотні були не лише військовими, але й адміністративно-територіальними одиницями. Вища влада належала гетьманові, при ньому існувала рада генеральної старшини. Було налагоджено в значних масштабах виробництво зброї - гармат, рушниць, шабель, списів, а також пороху та селітри. Останньої особливо багато вироблялося в Гадяцькому, Миргородському та Полтавському полках, оскільки тут значна територія за Речі Посполитої була "селітряною" державою". Центрами виробництва зброї були Запорозька Січ, Чигирин, Біла Церква, Черкаси

та інші міста. Розуміючи, що власними силами в союзі з татарами козацькому війську Польщу не перемогти остаточно, Б.Хмельницький з червня 1648 року встановлює безпосередні зв'язки з урядом Московської держави і починає переговори про союз із нею.

Бурхливий розвиток повстанського руху, який охопив насамперед Київське воєводство, а скоро спалахнув і на Лівобережжі, змусив Богдана перервати передишку. Народний рух надзвичайно зміцнив сили повстанців. Всі осередки польського опору по містах і містечках було нещадно знищено. Маса населення дістала зброю і палала жадою помсти, прагнула "кінчати ляхів". Повстання набуло небаченого розмаху всенародного руху. Повстанці під проводом Максима Кривоноса в липні 1648 року розгромили в боях під П'яткою, Махнівкою та Старо-Костянтинівом військо Яреми Вишневецького, який, утікши з Лівобережжя, зразу включився в розправу над повстанцями на Правобережжі. Одночасно розгорнулася визвольна боротьба білоруського народу. Хмельницький послав туди козацькі частини під проводом полковників Гладкого, Небаби та Кричевського. Це сприяло тому, що і в Білорусії рух проти польської шляхти став всенародним, а литовське військо Радзивілла, яке йшло на допомогу польській армії, було там затримане і не могло з'єднатися з нею.

Але повстанські виступи на Україні приносили й багато труднощів Запорозькому Війську. Недисципліновані, часто просто бандитсько-грабіжницькі загоны вели війну на свою руку, амбіційні ватажки не визнавали ніякого керівництва. І тут Б.Хмельницький виявив свій великий, надзвичайний хист. Він належно оцінював значення "черні", народних мас, але не піддавався впливові юрби. Він владною рукою полководця провів "чистку". Нездатних до війська він відсилав додому, грабіжників карав смертю, до своїх полків допускав тільки відібраних перевірених людей.

Основу його нової української армії створили реєстрові полки з колишніми полковниками. Такими, як гадяцький полковник Кіндрат Бурляй, прилуцький, потім кропивнянський Филон

Джалалій (ще Джжалалій, Джежелій, родом із татар), черкаський Марко Топига та інші. Дістало полковницькі перначі й чимало шляхти: подільський полковник Остап Гоголь, брацлавський Данило Нечай, корсунський Станіслав Мрозовицький, або Морозенко, відомий герой народної пісні "Ой, Морозе, Морозенку, ти славний козаче", переяславський Михайло-Станіслав Кричевський, боярин Степан Пободайло, міщани Матвій Гладкий, Максим Небаба, Василь та Іван Золотаренки.

Перший етап визвольної боротьби завершився тріумфальним в'їздом Б. Хмельницького 23 грудня 1648 (за новим стилем 2 січня 1649) року до Києва, де народ вітав його, як "другого Мойсея", як визволителя з-під польського магнатсько-шляхетського ярма. З Києва він відправився до Переяслава. Силу козацтва починають визнавати сусідні держави: Туреччина, Молдавія, Валахія, Московська держава, семиградський князь. Вони присилають своїх послів. Прибувають послі і від польського короля, які вручили Хмельницькому грамоту на гетьманство, булаву і стяг. Але Богдан і козаки добре розуміли марність будь-яких переговорів з Польщею. Гетьман планував визволити всі українські землі і з'єднати їх у велике

незалежне князівство. Для проведення в життя цих планів він вважав потрібним використати сили народних мас, створити велику армію й утримувати союз із Кримським ханством. Але реалізації цих планів заважали зовнішні і внутрішні обставини. Польща ще не була зовсім розгромлена, а магнати докладали всіх зусиль, щоб продовжити війну й повернути свої володіння на Україні. Татари вважали небезпечним для себе зріст козацької самостійності й намагалися спинити його. І в самій Україні не було консолідованості, наростали протиріччя між козацькою старшиною та шляхтою, з одного боку, та між селянством, з другого. Кожна сторона прагнула тільки присвоїти собі здобутки повстання. Це змушувало Хмельницького вести обережну і помірковану політику.

Тож до війни готувалися обидві сторони - і Польща, і козаки. Весною 1649 року війна між

Цитата "ПМ":

Від кого ж визволяв нас Хмельницький своєю визвольною війною?

І з того, із тамтого боку були у війську українці - як селяни, так і шляхта. Чи це не скидалося більше на громадську війну?

Зворушує на перших порах дивна дружба між польським королем і Хмельницьким, якого той під'юджував: "Всип тим крулев'ятам". Король, виявляється, був глибоко зацікавлений в перемозі Хмельницького, бо українські магнати уже створили державу в державі, й поволі йшло до того, що Україна могла перетворитися на окреме королівство. А на короля пасував той самий, кого у нас називають катом України - Ярема Вишневецький.

Ю. Винничук "Малоросійський мазохізм", див. ПМ №4

ними розгорілася знову. Своєю столицею Хмельницький обрав Чигирин і там проводив усю роботу. Він звернувся до всього українського народу із закликом піднятися на боротьбу з ворогом і знайшов палку підтримку. Прийшли на допомогу й союзники - кримські татари з Іслам-Гіреєм. Готові були надати допомогу союзники - Велика і Мала Ногайська орда кочували за Ворсклою, в околицях Полтави.

Блискуча перемога над поляками під Зборовом у серпні 1649 року і Зборовський мирний договір закріплювали за Військом Запорозьким усі його давні вольності, визначено було число реєстрового козацтва в 40000 чоловік. Козаки мали право жити в Київському, Брацлавському і Чернігівському воеводствах, польські війська не повинні були залишатися тут на постій. Чигирин з його округом віддавався на булаву гетьману, як столиця. Богдан серйозно зайнявся формуванням Української держави. Спершу визволену територію він поділив на 16 полків, а після Зборівської угоди встановлено 20 полків, по 10 на кожному боці Дніпра. Головним козацьким урядом стала Генеральна військова канцелярія. Разом з гетьманом до неї входили генеральні урядовці - обозний (начальник над артилерією), осавул, писар (державний секретар), хорунжий. У кожному полку була своя канцелярія (полкове правління) та полкові старшини: обозні, осавули, писарі, судді, хорунжі. В сотнях - сотенні канцелярії та сотенні старшини: сотник, писар, хорунжий. На чолі куренів стояли курінні отамани, у містах - міські, а в містах з магдебурзьким правом - своє самоуправління, магістрати. Всі козаків - урядовців обирала і скидала козацька рада вільними голосами, а затверджував гетьман. Функції генеральної ради перейшли до старшини, яка збиралася кілька разів на рік для вирішення важливих питань. Але вона фактично була дорадчим органом, вирішальне слово мав сам гетьман. У полкових містах, які мали магдебурзьке право, полкова старшина відігравала головну роль у магістратах, її голос був вирішальним.

Усі податки, які раніше збирала польська влада з міщан та селян, тепер надходили до військової (державної) казни. До державного скарбу належали також і королівщини, державні землі, які надавалися на ранг - на утримання старшини. На визволеній території зникли магнатські латифундії, а головне місце зайняло козацьке землеволодіння. Всі урядовці, як генеральна, так і полкова та сотенна старшина, разом з військовими обов'язками виконувала кожен на своїй території ще адміністративні, фінансові та судові функції. Назва "Військо Запорозьке" стала офіційною назвою української козацької держави. На визволених землях скасовувалася унія. Але ж основна маса селян мала повернутися до своїх власників. Це

викликає невдоволення мас.

Хмельницький змушений лавірувати. Велить приписувати до кожного козака по 3-4 припищиків і доводить кількість реєстрових козаків фактично до 200000 чоловік. На початку березня 1650 року гетьман проводить у Переяславі велику раду, на якій вирішено було довести козацьке військо під командуванням старшини до 300000 чоловік, а реєстрових було записано 50000 чоловік. Але кожен реєстровий вписувався в реєстр з усією сім'єю, крім того, мав одного кінного та одного пішого помічника та ще й робітників, яких усіх записували козаками. Ще записали 20000 козаків у запас, отаманом над якими призначили гетьманового сина Тимоша. Але ж знову більшість українського народу залишалася кріпаками панів і була невдоволена, звинувачувала Хмельницького в підписанні не вигідного миру. Отже війна з Річчю Посполитою була неминуча.

Щоб забезпечити фланг з боку Молдавії, Б.Хмельницький послав туди 70-тисячне військо й змусив молдавського господаря В.Лупула підписати союзний договір з Україною та погодитися видати свою красуню-доньку Розанду заміж за гетьманового сина Тимоша.

Влітку 1650 року Польща поновила мирний договір з Москвою, зробила спробу розірвати козацько-татарський союз, але татари на це не погодилися. Весною 1651 року королівські війська нападають на прикордонні українські міста і містечка. В генеральній битві під Берестечком у червні того року козаки потерпіли поразку через зраду кримського хана, який залишив поле бою. Регулярна польська армія рушила на Україну знищувати козацтво. Польські війська руйнували містечка і села, вбивали, вішали, катували людей. Народ сам, нерідко запалюючи свої оселі, тікав на Лівобережжя, в прикордонні землі Московської держави, осідав на пустуючих землях майбутньої Слобідської України.

У цей надзвичайно тяжкий час Богдан Хмельницький знову проявив своє велике самоволодіння, мужність, невтомну діяльність і силу волі. Він виступав перед натовпами, заспокоював людей, підтримував віру в перемогу. Водночас поповнював полки, поновлював стосунки з ханом, продовжував переговори з московським урядом. Але останній не спішив рвати союз із Польщею. Щоб продовжувати війну проти польсько-литовських військ, сил у Хмельницького було не так багато. До того ж старшина вже не була така покірною, як колись. Влада гетьмана хиталася. І на татар не було надії. В цих умовах Хмельницький змушений був підписати з поляками так званий Білоцерківський трактат (вересень 1651 р.) на тяжких для України умовах. Але польський сейм не затвердив цього договору завдяки тому, що

один литовський шляхтич наклав на нього своє "вето". Це розв'язало руки Хмельницькому. Він продовжує зносити з Москвою, Туреччиною, Кримом, Семиграддям і влітку 1652 року виряджає сина Тимоша з військом до Молдавії, щоб заставити В.Лупула, який перейшов на бік шляхетської Польщі, відновити союз з Україною та прискорити шлюб Розанди з Тимошем. У 1653 році, коли почалася боротьба в Молдавії між Лупулом і волооським та семиградським претендентами на молдавський трон, Тиміш на чолі 9-тисячного війська козаків пішов на допомогу тестеві, але під час облоги столиці молдавських господарів Сучави був тяжко поранений і помер. Це було великим ударом для Богдана Хмельницького.

Війна з Польщею продовжувалася. Жертви, кровопролиття з обох сторін були великі. Ця тяжка тривала війна з Річчю Посполитою зробила з неї ще більш заклятого ворога України. На мирне відокремлення від Польщі надії вже не було. Після чергової зради хана Хмельницький, зваживши всіх сусідів як союзників, усе більше звертає свої погляди до Московського царства. Він бачив, що московські самодержавні порядки не до смаку вільнолюбивим українцям, бо в ті часи фактично жоден народ не мав такої демократичної держави, якою було Військо Запорозьке. Але він добре розумів, що власними силами Україна не переможе польських магнатів і шляхту, не доведе розпочату битву до переможного кінця. Розумів, що їй потрібен такий союзник, як Московська держава. Тим більше, маса православного люду, яка боялася повернення на Україну магнатів і шляхти та унії, прагнула до союзу з православним російським народом, а не з "бусурменами" - іновірцями.

Ще після перших перемог над королівськими військами Хмельницький закликав московського царя Олексія Михайловича сісти на польському престолі, потім просив Москву рятувати православну віру, а коли Московська держава не розривала союзу з Польщею, він навіть погрожував татарським походом. Московський уряд не відмовлявся надавати Україні економічну допомогу, присилав хліб, дозволяв купцям ввозити свої товари, але в політичних справах вичікував, яким буде наслідок українсько-польської війни.

Коли в 1653 році польське військо в черговий раз вирушило на Україну і почало безчинства, жорстокі розправи над населенням, Богдан Хмельницький, повідомивши про це московського царя та що турецький султан запрошує козаків у своє підданство, звертався вже з конкретними пропозиціями союзу України з Московською державою проти Речі Посполитої і за для повного звільнення українського народу просив прийняти його під царський протекто-

рат. Земський собор Московської держави задовольнив 1 жовтня 1653 року прохання гетьмана і просив царя прийняти Україну "під свою високу руку".

Внаслідок цієї ухвали на Україну з Москви було відправлено спеціальне посольство на чолі з боярином Василем Бутурліним, яке в січні 1654 року брало участь у Переяславській Раді, де було близько 200 чоловік - старшина, майже всі полковники, представники від полків. Переговори мало не були зірвані, коли після ради пішли в собор, де мала бути складена присяга, і Бутурлін наперед відмовився заприсягтися іменем царя, що цар боронитиме Україну від польського короля, не порушуватиме вольностей та прав української шляхти, козаків, міщан, взагалі всього населення. В Переяславі не було підписано ніякої угоди. Бутурлін відмовився від підписання документа, який пропонували Богдан та козацька старшина. Присягу приймало посольство усно у полкових та сотенних містах і містечках. Київський митрополит Сильвестр Косов з духовенством та шляхта спершу відмовилися від присяги. Була опозиція в Чорнобилі на Київщині, в Полтавському, Кропивнянському (Кропивенському) полках. Відмовилися від присяги полковник Іван Богун, кошовий Іван Сірко та ряд інших. Вони мріяли про незалежну Українську державу.

Остаточний договір представники обох сторін уклали в Москві, коли було підписано так звані "березневі статті" 1654 року. Союз із Московським царством походив із тверезих, реальних міркувань і потреб української політики. Богдан Хмельницький не думав піддаватися під абсолютну владу Москви, і тому були прийняті конкретні умови приєднання на автономних засадах. Як і пропонувалося на Переяславській Раді, Україна мала право власного управління, незалежного від царських урядовців, законодавства і суду, право вибирати вільними голосами свого гетьмана і урядовців, зноситися з іноземними державами, мати 60000 війська. Зберігалися всі права і вольності народу. Україна мусила платити державцеві данину, допомагати військом на війнах, а цар повинен був захищати та обороняти її від польського завзяття. Цей союз означав розрив із Польщею, для боротьби з якою передусім гетьман хотів використати свого союзника. Як і при всіх політичних ситуаціях у минулому, він ішов своїм власним шляхом з метою зміцнення своєї влади і держави.

Богдан Хмельницький був чудовим стратегом і дипломатом, умів поєднувати навколо себе масу, завойовувати її довір'я і любов, здобувати з нею енергію, хоробрість і жертвність. Згуртував навколо себе найкращі, найталановитіші сили. Заручившись

підтримкою союзників-татар, згуртував навколо себе багаточисленну рать і міцною рукою володаря повів її на боротьбу за визволення українського народу з-під іноземного ярма.

Сучасники характеризували його як людину, яка в різних обставинах вела себе по-різному. Венеціанський король Віміна так писав про нього: "Здається, ніби в ньому міститься два ества - одно діяльне, тверде, віддане правлінню, друге сонне, стомлене, мрійливе". Ззовні він був стриманий, простий, ввічливий і приступний для всіх. Але як тільки схвилювався чим-небудь, як вивело його що-небудь із спокою, несподівано вибухав його вулканічний темперамент, лавина пристрастей, демонічна енергія. Тоді він говорив з надзвичайною силою і експресією, малював сміливі, величні картини, що чарували і жахали слухача. Польські послы визнавали: "Дерев'яніли ми, слухаючи його".

Таким його зробило життя, в якому були не лише успіхи й слава, але й поразки, великі труднощі, особисте горе, яке відступало на задній план, коли мова йшла про долю України, його народу. Нелегкими були й останні роки, особливо місяці його життя. Тяжка хвороба, прояви непослуху у війську. Тяжкі переговори з Швецією, Угорщиною, Москвою, яка наполягала, щоб він розірвав зв'язки з шведами й угорцями і не чіпав Польщі. Все це прискорило кончину гетьмана. Він помер 27 липня (за новим стилем 6 серпня) 1657 року в Чигирині, був похований у Суботові. Та навіки залишилася слава про нього.

Сучасники й історики наступних поколінь високо оцінювали й оцінюють історичну роль Богдана Хмельницького. Державу, яка занепадала за княжих часів, він спорудив на нових основах. Повернув усі сили народу до могутнього наступу, здобуваючи великі перемоги. Мав дар володаря і полководця, рішуче йшов до своєї мети. Великими зусиллями він збудував державу з новим устроєм і соціальними відносинами, з упорядкованими фінансами, з великою на той час армією, ввійшов у зв'язки з сусідніми і далекими державами, зумів приєднати їх до своїх планів. Богдан Хмельницький підняв свій народ

із вікового занепаду і забезпечив йому волю та самостійність, поклав початок другого етапу (після Київської Русі) розвитку Української держави. ■

Цитата "ПМ":

*"Вы што делаете, плуты!!"
"Та ми, бачте, пане,
Співаємо про Богдана..."
"Я вам дам Богдана,
Мошенники, дармоеды!
И песню сложили
Про такого ж мошенника..."
"Нас, пане, навчили..."
"Я вас навчу! Завалить им!"
Взяли й завалили -
Випарили у московській
Бані-прохолоді.
Отак пісні Богданові
Стали їм в пригоді!!..
Так малий льох у Суботові
Москва розкопала!
Великого ж того льоху
Ще й не дошукалась.*

Т. Г. Шевченко

СИВИЙ СВИДОК ДАВНИНИ: ГОВТВІ - 900 РОКІВ

П.І. Матвієнко

Осмишуючи вікові ювілеї стародавніх поселень Полтавщини: Лубнам - понад 1000 р., Хоролу - понад 900 р., Полтаві - понад 800, - з хвилюванням усвідомлюєш велич і мужність наших далеких предків, які у непростих геополітичних умовах X-XI століть утверджували південні рубежі нашої першої держави - Київської Русі.

На кінець XI ст. кордони Русі сягнули Псла. І як свідок та пам'ятник нашої давнини і сьогодні обабіч шляху Решетилівка - Кременчук із чарівних річкових понизовин виступає загадковий мис Шар-Гора, на якому впродовж століть укріплювалось, мужніло, вирувало, боролось, ярмаркувало, розширювалось укріплення, слобода, сотенне, потім повітове місто Говтва, що в історії відоме під різними, але подібними назвами Голтав, Голтов, Олтва, Голтва.

Назва походить від однойменної річки, що впадає в р.Псьол якраз на найкрутішому її згибі навколо Шар-Гори. Сліди назви Говтва ведуть до перебування в цьому краї хозарів і булгар ("гол" - долина річки).

Перша згадка про поселення зустрічається в "Повчанні Володимира Мономаха" під 1095, 1096 рр., коли воїни великого князя київського поблизу Голтова розбили половецького князя Ітларя. Вже тоді Голтов було велике укріплення слов'ян, сліди якого, вали, збереглися і донині в східній частині Шар-Гори, де, очевидно, була цитадель фортеці, а в козацькі часи - центр міста.

Пізніше про Говтву є згадки в літописах під 1105, 1109, 1111 рр. Вони пов'язані в основному з різними баталіями, так як місцевість зручна для боїв, особливо оборонних - круті схили гірського плато до Псла, що з трьох боків оточують Шар-Гору. З четвертого ця гора - острів, відділена крутою улоговиною, про походження якої (штучне чи природне) ще сперечаються історики і археологи.

Про ще більшу давність Говтви свідчать легендарні печери і підземні ходи, які ще чекають дослідників-професіоналів.

Трагічний, чорний період татаро-монгольського нашествия, коли Говтву кілька разів знищували дощенту, пов'язаний з легендою, що передавалася говтвянами із покоління в покоління:

...Захопили татари в ясир із Говтви найсильніших юнаків. Зібрались дівчата і вирішили визволити їх. Перебили татарів, тільки декому з них вдалось втекти. Звільнені хлопці пішли з дому шукати загони месників, щоб боротись із бусурманами. Але невдовзі наскочив

більший і сильніший загін татар, тепер забрали говтвянських дівчат і всіх повбивали. Поховали їх і насипали могилу. Під кріпосними валами і сьогодні на всіх вітрах тужить без сліз Дів-могила, де поховані сміливі дівчата.

Більше історичних свідчень відомо про Говтву з козацьких часів. У 1615 році Олтва вже згадується як слобода на 250 дворів.

Найбільшу відомість Говтва набула в час козацько-селянського повстання під проводом гетьмана Я.Острянина. Весною 1638 р. він з військом вирушив із Запорожжя назустріч польському війську, яке очолював коронний гетьман Потоцький. На початку травня під Говтвою відбулася битва, яка завершилася перемогою козаків (до речі, це єдина переможна битва із декількох, що були в різні часи на території Полтавщини).

Істориками до цього часу не встановлене точне місце битви. Найбільш вірогідно, що битва відбулася на підступах до Говтви із заходу на сусідньому з Шар-Горою підвищенні. Про це свідчать народні перекази і назви урочищ: Рубаний Ярок (де були порубані шляхтичі) і Топиршки (де були потоплені поляки - "топи вершки", тобто бойові головні убори воїнів-кіннотників). У цій битві брали участь усі козаки Говтви.

З початку визвольної війни українського народу 1648-54 рр. Говтва стала сотенним містечком Говтвянської сотні Миргородського полку. В різні часи Говтвянська сотня входила також до Чигиринського, Кременчуцького і Полтавського полків. У середині XVII ст. вона позначена на карті Г.Л. де Боплана.

Козаки Говтвянської сотні брали участь у всіх кривавих протистояннях українського козацтва, що боролися, але так і не відстояли до кінця української державності. В 1657-58 рр. вони підтримали полтавського полковника Пушкаря проти гетьмана І.Виговського.

Коли в 1696 році під Говтву підступив Петрик із татарами, говтвянські козаки на чолі із сотником М.Остроградським мужньо тримали битву. Видатний історик Яворницький так описує фрагмент бою: "... з українськими козаками тут було 600-700 запорозьких козаків. Частина піших козаків з полків, які прислав гетьман Мазепа, вийшла була на говтвянські подвір'я назустріч бусурманам, але, не встоявши проти переваги ворогів, скоро повернулася. Разом з піхотою відважно вийшли на говтвянські городи за тини й запорозькі козаки, але коли ті тини знищив татарський "тумолт", то запорозькі козаки всі полягли під шаблями бусурманів і за цілість своєї вітчизни спочили вічним сном".

У час російсько-шведської війни, напередодні Полтавської битви в Говтві стояв корпус росіян на чолі з фельдмаршалом Шереметьєвим, а на околицях Говтви розміщувався полк під командуванням генера-

ла С.Волконського.

Тут квартирували теж козаки Миргородського полку разом із полковником Д.Апостолом, які були направлені на охорону переправи через Дніпро.

В 1726 р. у Говтві вже 765 дворів. Більшість населення Говтви, як і раніше, складають козаки.

В 1737 році козаки із своїм сотником Ф.Остроградським відбили татар, які востаннє підступили під Говтву.

Козацький рід Остроградських дав пізніше світу математика академіка М.Остроградського, могила якого знаходиться за 3 км від Говтви в с.Пашенівка.

Про сувору і героїчну гетьманську добу свідчать назви козацьких могил поблизу Говтви - Панасова і Гостра, які мають скіфське походження, а козаками використовувалися як охоронні і сигнальні пости. На околицях Говтви збереглося більше тридцяти курганів епохи бронзи II тисячоліття до н.е.

В 1782 р. після ліквідації українського козацького адміністративного устрою Говтва стає повітовим містом Київського намісництва. До Говтвянського повіту входили такі великі населені пункти, як: Остап'є, Білоцерківка, Яреськи, Багачка, Шишаки.

В 53 поселеннях повіту більшість населення (27878 чол.) були козаками. В цей час Говтва знаходилась на перехресті шляхів із Полтави, Решетилівки на Кременчук та із Кобеляк, Санжарів на Хорол і далі на Київ. Не раз у Говтві зупинявся Іван Котляревський.

В одному із присутствених місць Говтви розпочав свою діяльність Дмитро Трошинський, статс-секретар Катерини II, потім міністр у час царювання Олександра I.

Помітно розширюються межі повітового міста. Втрачається значення Говтви як кріпості, тому помістя спускаються у понизовини Псла, утворюючи 5 частин міста, довжина і ширина якого склали відповідно 4 і 3 версти: Нагірна (власне місто Говтва), Приліпка (південна понизовина Шар-Гори - "приліпилось до гори"), Поділ (східне понизовина Шар-Гори) як і Говтва та Приліпка - на правому березі Псла, Замостя і Загребля (самі назви говорять про розміщення їх на лівому березі Псла).

В 1793-94 рр. у м.Говтва проходив суд над селянами с.Турбаїв, які виборювали свої козацькі права, виступивши проти свавілля поміщиків Базилевських.

У 1782 р. затверджено герб Говтви, який був наданий ще в першій половині 17 ст. На щиті в червоному полі покладені хрестоподібно срібна шабля і стріла гострими кінцями вгору. Це символізує наступність і взаємопов'язаність княжої і козацької доби в історії цього стародав-

нього міста.

В 1803 р. центр повіту переміщають у Кобеляки. Говтва перестає бути адміністративним центром, але залишається помітним культурним і освітнім осередком. При чотирьох церквах (а всього в різні часи в Говтві було 6) діяли церковнопарафіяльні школи. Ще у 1750 р. в центрі м.Говтви була збудована дванадцятикупольна в стилі українського барокко дерев'яна церква Успіння Пресвятої Богородиці, ікони в якій були оформлені в українському національному стилі. З козаків Успенського приходу вийшов єпископ Харківський Аполосс - відомий богослов кінця XVIII - початку XIX ст. В парафії Преображенської церкви в 1876 р. збудоване нове приміщення земського училища на 100 учнів.

На той час жив у Говтві кобзар Іван Городницький.

У 18-19 ст. у Говтві відбувалось 4 ярмарки на рік. На одному з них, Петрівському, в 1897 р. побував російський письменник Максим Горький, який того ж року видав оповідання "Ярмарок у Говтві". Влітку 1925 р. на говтвянський ярмарок приїжджав Остап Вишня, який теж написав оповідання "Ярмарок". У 30-х роках Говтву відвідав Павло Тичина, тут бував Андрій Головка, у Приліпці працював учителем Олесь Юренко. Чудові припільські краєвиди змалював художник Іван Дряпеленко. Із 20-30 рр. стало традицією для українських письменників - відвідувати загадкову говтвянську гору. Часто приїздили сюди Олесь Гончар, Дмитро Косарик.

Після 1917 р. кількість жителів у нагірній частині різко зменшилась. Лівобережна частина Замостя перейняла назву Говтви. Проте нагірна частина ще надовго залишається історичним центром, тут живуть давні традиції. В 1936 р. вітри войовничого атеїзму безжально знесли шедевр козацької архітектури - Успенський собор. Приліпка стає другим (після Замостя-Говтви) населеним пунктом, де формуються окрема сільська Рада, колгоспи, які в 50-х рр. об'єдналися в один. Поділ і Загребля поступово перетворюються на невеличкі села (сьогодні в них залишилось відповідно 6 і 26 дворів).

У роки Великої Вітчизняної війни всі населені пункти Говтви були спалені фашистами, більше 400 жителів не повернулися із фронту.

Сьогодні на території поселення Говтви дві сільські Ради - Говтвянська і Приліпська, два КСП "Вітчизна" і "Зоря", живе більше 1500 жителів (640 дворів).

У 1958 році у Нагірній частині (власне Говтві) зникла остання хата.

За останні 70 років говтвянська земля дала світу десятки, сотні освічених людей: вчителів, лікарів, інженерів. На її давніх чорноземах трудяться селяни, несучи одвічну, святу

хліборобську естафету своїх славних предків.

Сьогодні на Шар-Горі на стародавніх валах та могилах сивим морем шумить ковил-трава, хрестами й обелісками дивляться у вічність цвинтарі - козацькі й сучасні... Старовинна Говтва живе спогадами минулого, проблемами своїх колишніх передмість, які зберігають давні історичні, героїчні козацькі традиції. У Говтвянській школі I-II ст. навчається 72 учня, у Приліпській - 63. Життя іде. Історія продовжується новими поколіннями, переплетінням славної давнини і непростої

нашої сучасності. ■

“ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ” ОЧИМА ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

В. Козюра, І. Козюра

Важко переоцінити роль нового історичного роману “Чумацький шлях” [Малик В. Чумацький шлях. - К.: Український письменник, 1993. - 285с.] відомого українського письменника, лауреата державної премії ім. Лесі Українки Володимира Малика у вихованні любові до рідного краю і формуванні історичної свідомості підрастаючого покоління.

Написана яскравою й образною мовою на основі використання широкого кола історичних джерел, маловідомих та призабутих фактів вітчизняної історії, ця книга спонукає до роздумів, кличе юного читача у захоплюючий світ історичного пошуку, до чистих джерел рідної історії.

Перегортаєш сторінки роману і, здається, ніби й сам крокуєш курними шляхами неспокоїного XVIII ст. поруч з “піонерами ринкової економіки” - чумаками - безмежними степовими просторами неньки-України від древніх Лубен до самого Криму. А ввечері, на чумацькій станції, “де ночують чумаченьки в степу край долини, прив’язавши сірі воли до червоної калини”, захоплено слухаєш розповідь колишнього запорожця, бувалого чумака Безкровного про “солоницьку трагедію” 1596 року... І оживають перед очима героїчні і трагічні сторінки багато-страждальної історії України: “дев’ятий вал” визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. і Полтавська трагедія 1709-го; розгром царськими військами у пам’ятному 1775 році Запорозької Січі і загибель автономної гетьманської держави. Постають вікопомні постаті: “лицаря свободи” Северина Наливайка, з його заповітною мрією про незалежну козацьку державу; “батька вольності” Богдана Хмельницького, який створив цю державу у полум’ї народної війни; героїчна і трагічна постать гетьмана Івана Мазепи, якого так і не зрозумів власний народ, котрому приніс він у жертву свою славу, добре ім’я, саме життя; нескореного “соловецького

в’язня”, останнього запорозького кошового Петра Калнишевського... Слідкуєш за тим, як, подібно пружині, стрімко розкручується сюжет твору, і ніби на власні очі бачиш далекий морський бій, який ведуть під Кінбурном козацькі чайки проти турецьких галер і відчайдушну, невтримну атаку козаків під час штурму Хаджибея і Очакова... Ніби чуєш спокійний, неквапний і мудрий голос автора, який ненав’язливо і тактовно розповідає про складні хитросплетіння двірцевих інтриг, головними дійовими особами яких виступають вінценосні Єлизавета Петрівна та Катерина II, Павло I та всемогутні фаворити Олексій Розумовський, Григорій Потьомкін, Платон Зубов. А головне - ще і ще раз переконаєшся у тому величезному надбанні, який внесли в “історію держави Російської” кінця XVIII ст. українці: брати Безбородьки і Василь Капніст, Володимир Боровиковський і Григорій Полетика та багато інших.

Чи не найбільшою заслугою автора є те, що він знайомить юного читача з призабутими, а то й взагалі невідомими історичними діячами, про яких так скупо і сухо розповідають сьогодні шкільні підручники історії, енциклопедії і довідники. Вони постають зі сторінок роману живими, яскравими особистостями, неординарними постатями, які спонукають юних розпочати власний пошук, поринути у довідники і спеціальну літературу, щоб якомога більше і краще дізнатися про маловідомі сторінки минавщини.

Бо хіба ж може полишити байдужим допитливого читача героїчна і трагічна доля “морського вовка” Поля Джонса - шотландця, якому волею долі судилося стати героєм визвольної війни новостворених Сполучених Штатів Америки проти Англії, а потім - командуючим французькою ескадрою - лицарем Франції і “Переможцем моря”, і врешті-решт контрадміралом російського флоту у війні з Туреччиною в 1786-1791 рр.

Хіба ж може не схвилювати юних історія древнього роду Капністів і особливо письменника Василя Васильовича Капніста - автора знаменитої "Оди на рабство", котрий наважився в ході російсько-турецької війни навіть на політичну поїздку до Прусії з метою залучити пруський двір до вирішення питання про відновлення Гетьманщини та Запорозької Січі.

Ми вже не говоримо про центральну фігуру роману - всемогутнього і далеко не безгрішного канцлера Олександра Андрійовича Безбородька, людини енциклопедичного розуму, виняткової особистої мужності і в той же час умілого і хитрого дипломата і царедворця. Його ім'я, як і ім'я брата Іллі - засновника знаменитого Ніжинського лицю, на жаль, майже невідоме юним. Жодного слова немає про нього в шкільних підручниках.

І це про людину, яка палко любила свою Батьківщину і залишалася вірна їй навіть на туманних берегах холодної північної столиці, де, незважаючи на титули, багатство і реальну владу в державі, почувала себе жайворонком в золотій клітці.

Саме Олександрю Безбородьку, як вважає автор, вдалося здійснити те, про що мріяли сотні кращих синів України в XVII-XVIII ст. - стати автором книги, яка розбудила національну свідомість уярмленого народу і, розкривши його славу історію, відкрито кликала до боротьби за свободу і незалежність.

На підставі праць вчених М.Слабченка, Н.Яковлева, М.Возняка та інших В.Малик твердить, що славнозвісна "Історія русів", знайдена в 1828 р. в містечку Гриневі Стародубського повіту Чернігівської губернії, що належало покійній небозі О.Безбородька Клеопатрі Лобановій-Ростовській, належить саме перу Олександра Андрійовича.

Версія, звичайно, дещо спірна, але дуже ймовірна. І як знати, чи не підтвердять її наукові дослідження, що тривають.

(До речі, Володимир Кирилович вже не вперше пробує встановити авторство шедеврів світової літератури. Кілька років тому у романі "Червлені щити" він висунув версію, що ймовірним автором "Слова о полку Ігоревім" був воїн-дружинник князя Ігоря, який особисто брав участь у поході. Сьогодні ця версія підтримується значним числом дослідників "Слова".)

Звичайно ж, художній твір - не історичне дослідження. І поруч з реальними персонажами нашої минувщини в ньому вільно уживаються і створені уявою письменника самотні і колоритні образи Івася Бондаря та Катрусі, багатого лубенського козака Хуржика та запорож-

ця Безкровного. Але й ці та десятки інших персонажів твору діють в рамках реальних історичних подій, скрупульозно описаних автором на основі історичних документів.

У цьому неважко переконатися, якщо взяти, здавалося б, повністю створені фантазією автора яскраві епізоди роману. Скажімо, відвідування Катериною II селянських хат у Кременчуці, під час якого мало не стався конфуз з поросятком, яке моторні потьомкінські слуги непомітно і спритно переносили з домівки до домівки перед самим носом у імператриці. Цей факт повністю знаходить своє підтвердження в історичних документах, опублікованих журналом "Київська старовина" в одному з номерів за 1889 рік. А майже неймовірний, з погляду сьогодення, епізод зі спаленням відьми у Лубнах в XVIII ст. знаходить своє підтвердження в записках відомого російського історика В.Татищева. Він розповідав, як йому вдалося відвернути подібну трагедію в 1711 р. саме в Лубнах, де за рішенням суду вже все було готове до спалення на вогнищі жінки, яку звинувачували в тому, що вона відьма (насправді ж нещасна виявилась просто хорошою знахаркою, якій були відомі таємниці лікарських рослин та народні заговори).

Зрозуміло, що є в романі всі необхідні атрибути жанру: і стрімкий, подекуди навіть детективний сюжет, і "вічні проблеми" добра і зла, любові і ненависті, людини і суспільства, в якому вона живе. Та все ж найбільше, що приваблює в ньому - це живий подих історії, вдячна пам'ять людська про славне минуле краю...

Що й казати, роман В.Малика став помітною подією сьогодення. Серед задушливої атмосфери літературного ширпотребу, яким завалено нині книжковий ринок (порнографічних романів і перенасичених неземною жорстокістю фантастичних трілерів, низькопробних вестернів і "крутих" детективів) ця книга - наче ковток чистого, цілющого, життєдайного повітря, так необхідного кожному, і особливо юним.

Тож і хочеться, щоб за допомогою освітян ця книга якнайшвидше знайшла свій шлях до розуму і серця учнів, стала добрим помічником для вчителів історії і рідної літератури, для всіх вихователів і наставників юних. ■

ПОЛТАВА - “СЕЛІТРЯНА ДЕРЖАВА”

І. М. Наливайко

У жодному підручнику з історії чи географії ви не знайдете такої держави. А втім вона справді була, і не деінде, а саме в нашому краї. В історичних документах першої половини XVII століття знаходимо відомості про те, що Полтава з її довколишніми поселеннями іменувалась “селітряною державою”.

Саме тоді поблизу древніх городищ, могил, земляних валів, які давали доброякісну сировину для виробництва селітри, з'являлися “буди” - своєрідні підприємства по виготовленню поташу й селітри.

А люд, що заселяв полтавські землі, здавна славився працьовитістю і кмітливістю до різних ремесел. Про це свідчить запис, зроблений у першій половині XVII століття французьким інженером Богланом, який перебував на службі у поляків: “Между козаками есть люди, искусные во всех ремеслах, необходимых для общегития, плотники, для постройки домов и лодок, тележники; кузнецы, кожевники, сапожники, бочари, портные. Козаки весьма искусны в добычании селитры, которою избобилует Украина, и в приготовлении пушечного пороха...”

Постійні загарбницькі війни, які вела Річ Посполита, безперервні військові походи проти виступів українського народу за свою незалежність вимагали великої кількості пороху. Саме ця обставина і змусила польський королівський уряд виділити в окрему “державу” всі місця з селітряними промислами. Для керівництва ними була створена спеціальна адміністрація, якій підпорядковувалась майже вся Лівобережна Україна. Перше ж місце в “селітрянній державі” належало Полтаві.

Польський король Сігізмунд III видав 21 серпня 1621 року спеціальний привілей, яким призначив шляхтича Бартоломея Обалковського управителем селітрянних варниць у Київському воеводстві і на Лівобережній Україні, а також передав йому у володіння містечка Березань, Бикове, Яблуневе і Миргород з селами та хуторами.

В ньому, зокрема, писалось: “Дозволяем Бартоломею Обалковському и даем ему полную власть и силу вырабатывать эту селитру во всей Киевской земле и по всей Украине: в диких полях Белгородских, Очаковских, Путивльских, около Муравских татарских шляхов и возле рек Псел, Ворскла и Орель, и во всех пустошах, где бы находились годные для произ-

водства селитры городища, могилы и прочие места, какие бы он мог усмотреть и обеспечить, и распорядиться так, чтобы это обращалось к наилучшей выгоде нашей и Речи Посполитой”.

Наведений документ свідчить про те, що “селітряна держава” охоплювала значну територію. В королівську казну надходили чималі прибутки від селітрянних промислів. Найбільший промисел із них, на думку дослідників, був поблизу села Більськ, де розроблялась на селітру величезна старовинна могила Скоро-Бир. Виробництво селітри тут велось майданним способом.

З усього видно, що управитель Обалковський вірою і правдою служив польському королеві, бо той в 1630 році за особливі заслуги королівською грамотою жалував йому “пустую слободу” Полтаву “на реке Ворскле, над шляхом Муравским”, котрий пролягав від Перекопу до Лівен, що на Орловщині. Обалковському віддавалась Полтава “со всеми полями, лугами, грунтами, лесами, озерами, реками и иными принадлежностями” з правом заснування сіл і містечків. Однак в грамоті чітко було записано, що власник маєтностей не має права виробляти поташ в лісах і пущах, а також добувати селітру, сіль і метали.

Про те, що польський уряд завжди залишав за собою виключне право на селітрянні промисли, говорить і такий документ. Скарбовий писар шляхтич Петро Мировицький за вірну службу королеві 16 лютого 1632 року одержав у нагороду “2 пустых городища, называемые Глинск и Бельск, выше Полтавы, над рекой Ворсклой, за рекой Псел, возле кургана, называемого Скоробор...”. Далі в королівському листі зазначалось, що “получив вышеназванные имения в свое владение и пользование со всеми землями, полями, лугами, сеножатями, борами, лесами, пасеками, реками, озерами, прудами, мельницами, корчмами и со всеми прочими принадлежностями, которые заключаются в их границах, шляхетный Петр Мировицкий волен будет очищать и заселять их как села, фольварки и выселки, населять подданными со всякими доходами, какие могут быть измышлены его ловкостью, исключая, однако, селитру и лесные товары, которые там, без особенного нашего разрешения, не могут изготовляться”.

Волелюбний український народ ніколи не схилив голову перед поне-

волювачами, зі зброєю в руках відстоював свою землю. Чимало козацьких сімей, не витримавши наруги шляхти, втікали в Московську державу, до своїх єдинокровних братів. Робочий люд, що трудився на “будах”, потаємно від польської адміністрації переправляв селітру народним повстанцям і на порохові заводи Росії. Широкий розмах таких дій, особливо напередодні визвольної війни, змусив польського короля Владислава IV видати 20 січня 1643 року спеціальний універсал про заборону вивозу селітри з України в Російську та інші держави. В ньому, зокрема, говорилося, що “находятся такие люди, которые, несмотря ни на закон, ни на наши универсалы, осмеливаются украдкой и необычными дорогами вывозить селитру в Москву...”

Вірогідно, що “селітряна держава”, створена польським урядом, припинила своє існування в 1648 році, коли по всій Україні розгорнулася визвольна боротьба, очолювана Богданом Хмельницьким. З цього року наше місто стає адміністративним центром Полтавського полку, на чолі якого стояв полковник Мартин Пушкар, вірний соратник Богдана Хмельницького. Полтава в ті буремні часи відігравала визначну роль у всенародній боротьбі проти польських поневолювачів. Вона була надійною базою військ Хмельницького, звідси повстанці одержували зброю, порох, продовольство.

Але й після возз'єднання України з Росією полтавський край не втратив колишньої слави одного з найбільших постачальників сировини для виробництва пороху. Навіть через два століття, у 1846 року, в Полтавській губернії діяло 88 селітрянних заводів, які щорічно виробляли селітри на 324 тисячі карбованців.

Прошуміли над нашим краєм багато літ, подій. Чимало забулось, кануло у вічність. І тільки обвітрені віками козацькі могили, городища, земляні вали, що подекуди ще збереглися до наших днів, стоять, мов німі свідки древніх поселень, різних “буд” колишньої “селітрянної держави”. На жаль, цих сивих свідків з кожным днем стає все менше і менше. ■

Влітку 1992 року в Харкові спільними зусиллями Харківського відділення Міжнародного фонду "Відродження", Вчительського коледжу Колумбійського університету (США) та Харківського управління освіти було започатковано міжнародну освітню програму "Лідери освіти XXI сторіччя". Метою програми була й залишається підготовка нової генерації керівників установ освіти України шляхом оволодіння найкращим досвідом та найбільш ефективними способами керування освітою, які існують у світі. Після того, як програма підтвердила свою ефективність та спроможність викликати реальні позитивні зміни в одній з ділянок освітньої роботи, її було поширено на інші регіони України. З серпня 1992 року по січень 1995 року було проведено 9 міжнародних семінарів, через які пройшла аудиторія учасників загальною кількістю близько 200 осіб, що представляли практично всі області України. Протягом кожного семінару група фахівців із США, Канади та Великобританії проводила лекції та тренінги, які були присвячені різним аспектам керівництва школою в умовах ринкової економіки.

В результаті роботи Програми "Лідери освіти" відбулась якісна трансформація професійної свідомості керівників освіти - слухачів семінарів. Майже всі школи, що були представлені на семінарах, сприйняли нову парадигму перетворень, яка відкрита до нового іншокультурного досвіду освіти, сповідає ідеологію ефективної школи та демократичні принципи в навчанні й вихованні школярів.

В основі парадигми перетворень Програми "Лідери освіти" покладено роботу по складанню плану розвитку школи.

Сьогодні, на жаль, в наш непевний час зростає наша нелюбов до процесу планування. "Постметодика" хотіла б застерегти всіх керівників навчально-виховних закладів, які нехтують процесом планування розвитку своєї школи, і тому доводить до їх відома рекомендації, які були поширені серед учасників цього семінару.

Принагідно редакція "Постметодики" висловлює вдячність Лелюк Любові Іванівні, заступнику директора з навчальної роботи Диканської школи-ліцею, учасниці семінару, за люб'язно подані матеріали.

Матеріал перероблений та пристосований до умов нашої школи і перекладений з російської мови Н.К. Павловою, методистом відділу педагогічних технологій Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

ЯК СКЛАСТИ ПЛАН РОЗВИТКУ ШКОЛИ

ЩО ТАКЕ ПЛАН РОЗВИТКУ ШКОЛИ (РШ) ?

План РШ - це всеосяжне узагальнене уявлення про головні пріоритети розвитку шкільної організації, вирішенню яких педколектив присвячує щонайменше 3 роки. План визначає найбільш істотні ділянки та напрямки роботи, на які школа має витратити свої матеріальні та інтелектуальні ресурси. План РШ дає можливість педколективу вийти на більш високий рівень організації навчально-виховного процесу. Таким чином, план РШ є спланований, педагогічно і економічно обґрунтований процес безперервного зростання та розвитку певної школи.

ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ПЛАНУ РШ:

- **ВИБІРКОВОСТІ**, що передбачає необхідність брати до уваги розміри школи, її оточення, можливості педколективу; зосереджуватися лише на 2-3 пріоритетах розвитку педагогічного процесу;

- **СИСТЕМАТИЧНОСТІ**, що передбачає складання плану РШ за певними етапами: оцінка попередньої діяльності школи; планування розвитку школи; реалізація плану РШ; оцінювання діяльності школи в ході реалізації плану РШ;

- **БЕЗПЕРЕРВНОСТІ**, що передбачає планування діяльності школи на значний період часу, наприклад, на три роки;

- **ВСЕОСЯЖНОСТІ**, що передбачає включення до плану РШ, крім пріоритетів діяльності колективу школи, також державних пріоритетів та зв'язків з соціальним оточенням

(батьківською громадськістю, різноманітними об'єднаннями та організаціями, державними інститутами, зацікавленими у вихованні підростаючого покоління тощо), природним оточенням, тобто виховання потреби у дітей вивчати закономірності існування природи, розуміння єдності і взаємозалежності людини і природи;

- *ДЕМОКРАТИЧНОСТІ*, що передбачає усвідомлену участь всього колективу у складанні, виконанні плану РШ, регулярне інформування його про хід реалізації плану РШ.

План РШ повинен бути зорієнтований на досягнення **ознак ефективно працюючих шкіл**, які можна сформулювати таким чином:

- *НАЯВНІСТЬ СПІЛЬНОЇ МЕТИ*, що означає чіткі цілі і завдання, націлені на певні досягнення, які педколектив добре розуміє, поділяє і прагне виконати;

- *СТВОРЕННЯ В ШКОЛІ СПРИЯТЛИВОГО МІКРО-КЛІМАТУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ*, що означає: орієнтацію колективу школи на вирішення проблем; згуртованість, співробітництво, єдність, комунікативність членів педколективу; участь педколективу в прийнятті рішень; акцентування уваги на усвідомленні позитивних результатів; позитивна поведінка учнів, на яку впливають такі фактори: готовність вчителя обговорювати проблеми учня і готовність учня звертатись зі своїми проблемами до вчителя; відповідальне ставлення учнів до шкільної діяльності; практика вимогливого і справедливого заохочення учнів, схвалення дії учня як переважаючий засіб зворотнього зв'язку з класом; контакти та співробітництво з батьками;

- *ЕФЕКТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ*, що означає: педагогічно доцільний розподіл учнів по класах, створення відповідного темпу навчання та вирівнювання можливостей учнів; ефективні навчальні методики, індивідуальний розвиток учнів, групові форми і методи роботи, координація навчальних планів та навчального процесу; наявність системи вимог, в якій не допускається зниження досягнень учнів нижче державних стандартів; максимальне використання часу для навчання; акцентування уваги на оволодінні учнями основними навчальними навичками; наявність методик і засобів для періодичного спостереження за розвитком учнів; практично-зорієнтоване вдосконалення та розвиток педагогів в школі;

- *ЕФЕКТИВНЕ КЕРІВНИЦТВО*, що означає: доцільний підбір кадрів; регулярні особисті спостереження та контроль за діяльністю школи як педагогічної системи; надання своєчасної допомоги вчителям; педагогічно доцільне керівництво навчально-виховним процесом; знаходження ресурсів; забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату в колективі.

НАВІЩО ПОТРІБЕН ПЛАН РШ?

- Педколектив діє більш професійно, відповідально та продуктивно, коли він розуміє цілі і усвідомлено планує свою діяльність на майбутнє.

- Спільна діяльність педколективу над планом РШ сприяє виробленню єдності, згуртованості та інших ознак колективу односторонців, що підвищує ефективність змін в школі, легше долається опір новому.

- Процес планування допомагає школі обрати свої пріоритети.
- Рівні можливості для учнів більш реальні в краще спланованому педагогічному процесі.
- Ресурси можуть бути ефективно розподілені, коли весь колектив бере участь у створенні плану.
- Планування діяльності, її наслідків та термінів виконання дає педколективу і кожному його членові виграш у часі, досягнення успіху та більшу впевненість у собі.

ХТО МАЄ БРАТИ УЧАСТЬ У СТВОРЕННІ ПЛАНУ РШ?

На певних етапах над складанням плану РШ має працювати весь педколектив із залученням батьків та учнів-старшокласників. Це підвищує почуття відповідальності за його здійснення та співучасті у плануванні життя та праці в школі. Однак практичніше і дійовіше буде, якщо невелика група педагогів, **команда плану РШ**, координуватиме процес створення плану РШ на всіх його етапах. Склад команди може бути обраний колективом, або призначений директором.

До складу команди мають ввійти: адміністратори, голова профкому, керівники методоб'єднань або інші вчителі, голова батьківського комітету, учень-старшокласник, бібліотекар. Періодично команда представляє на обговорення педколективу результати своїх робіт по плану РШ. Ці роботи обговорюються в мікрогрупах, які в свою чергу дають команді певну інформацію для роздумів та аналізу.

ЯК СТВОРЮЄТЬСЯ ПЛАН РШ?

Процес створення плану РШ циклічний. Він складається із 4-х етапів, які відповідають на 4 ключові питання:

I етап - оцінка попередньої діяльності школи - **де ми зараз?**

II етап - планування розвитку школи - **де ми бажаємо бути через 3 роки?**

III етап - реалізація плану РШ - **як краще рухатись у цьому напрямі?**

IV етап - оцінювання діяльності школи в ході реалізації плану РШ - **як ми оцінюємо зміни, що здійснюємо?**

ОЦІНКА ПОПЕРЕДНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ - це етап, що передує безпосередньо плануванню, коли збирається і аналізується інформація з метою одержання певної картини становища школи.

Інформація одержується з неофіційних педагогічних спостережень, тестування вчителів, учнів, батьків, бесід з адміністрацією.

Оціночний інструментарій може бути таким: анкети та тести з різних напрямків діяльності школи для батьків, вчителів, учнів (їх ставлення до організації освіти взагалі та зокрема в даній школі, про мікроклімат в школі, про рівень творчих здібностей та ін); педагогічні спостереження, ділові діагностичні ігри.

Збір та аналіз даних для попередньої оцінки здійснює команда плану РШ або запрошені школою консультанти.

Завершує I етап засідання педради колективу школи, на якому повідомляються результати дослідження та виявлені

проблеми; пропонуються шляхи вирішення проблем, які зорієнтовують на досягнення ознак ефективно працюючих шкіл.

ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ШКОЛИ - це етап, коли попередня інформація використовується для розробки плану РШ, визначення пріоритетів на наступні 3 роки, створення для реалізації цілей системи завдань, проміжних цілей, заходів, термінів виконання, виконавців бажаних результатів.

З ЧОГО ПОЧИНАТИ ПЛАНУВАННЯ?

- Розглянути характеристики ефективно працюючих шкіл, нормативні документи Міністерства освіти про школи різних типів;

- Зробити огляд стратегічних вимог до школи з боку держави, органів освіти, батьківської громадськості, учнівських об'єднань, аналіз нормативних та розпорядчих документів, анкет батьків та учнів;

- Підготувати аналіз даних попередньої оцінки діяльності школи; підготувати план дій, беручи до уваги: пріоритети, ресурси (якими володіє школа і які потрібно здобути), необхідну підтримку з боку методичних служб, органів освіти, владних та комерційних структур, критерії оцінювання.

Організувати обговорення наслідків попередньої оцінки шкільної організації в мікрогрупах педколективу з метою виявлення, уточнення пріоритетів, що дає можливість перейти до постановки цілей.

ЩО ОЗНАЧАЄ ПОНЯТТЯ “ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ”?

Постановка цілей:

- означає погляд в майбутнє, орієнтацію і концентрацію зусиль на тому, що повинно бути досягнуто, тобто цілі прогнозують кінцевий результат;

- в педагогічній системі має бути діагностичною, тобто настільки точно означеною, що можна було б зробити чіткий висновок про ступені її реалізації і побудувати певний процес її досягнення за заданий час;

- є перманентний процес, так як цілі можуть змінюватись з часом з різних причин;

- означає усвідомленість дій педколективу у відповідності з основними орієнтирами;

- сприяє концентрації сил на дійсно ключових напрямках;

- є безумовною передумовою планування та прийняття рішень.

Без постановки конкретних цілей не можливо встановити критерії оцінки діяльності, за якими можна визначати рівень зусиль педколективу чи окремої особи.

Процес постановки цілей охоплює три фази:

- аналіз бажаних цілей - чого ми хочемо?

- ситуаційний аналіз - що ми можемо?

- формулювання цілей - до чого ми конкретно приступаємо?

Постановка цілей має сенс лише тоді, коли встановлені строки їх реалізації і сформульовані бажані результати. З точки зору психологічної мотивації необхідно ділити великі цілі на короткострокові, досягаючи яких можна одержувати

проміжні успіхи.

ПЛАН РОЗВИТКУ ШКОЛИ ПЕРЕДБАЧАЄ І ОБУМОВ- ЛЮЄ:

- а) відповідальність членів педколективу за певну діяльність;
- б) визначення строків завершення цієї діяльності;
- в) ресурси, необхідні для організації діяльності (доцільна розстановка кадрів, час і форми спільного планування, кошти для купівлі обладнання та ін.);
- г) визначення змісту, форм та строків надання допомоги з боку консультантів;
- д) розвиток педколективу, для чого необхідні:
 - визначення змісту та форм підтримки з боку органів освіти;
 - відвідування шкіл, в яких впроваджуються подібні плани РШ;
 - періодичність перепідготовки педколективу чи певної групи колективу в напрямку виконання цілей;
 - потреба в спеціалістах певних напрямків для консультацій педколективу;
- е) критерії, методи, засоби, строки оцінювання кожної цілі, корисності плану.

ОРІЄНТОВНІ РОЗДІЛИ ПЛАНУ:

1. Блок адміністративних питань (цілі та завдання розвитку школи; мотивація необхідності розвитку школи; ресурси, необхідні для реалізації плану - бюджет, штати; яка підтримка необхідна школі з боку владних структур, органів освіти та ін. служб, яка допомога необхідна з боку консультантів, спеціалістів; контроль за реалізацією плану).

2. Зміст навчального процесу (освітньої підготовки).

3. Система оцінювання якості роботи учнів, окремих вчителів, педколективу в цілому.

4. Шкільна культура і психологічний мікроклімат на основі співробітництва.

5. Система заходів з фізичного і психічного розвитку та оздоровлення колективу школи (учнів і вчителів).

6. Система оцінювання результатів реалізації плану РШ.

До початку реалізації план РШ має бути обговорений у рай(міськ)відділі освіти, на педраді та затверджений на шкільній раді.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ РШ - це етап переведення написаного плану в дію, передбачає всі види діяльності, необхідні для виконання плану.

З ЧОГО ПОЧАТИ РЕАЛІЗАЦІЮ ПЛАНУ РШ?

- розробити документи (план розвитку школи, статут, навчальні плани і програми...); - організувати відповідні консультації спеціалістів; - за рахунок бюджету чи спонсорів придбати необхідні ресурси; - провести відповідне навчання педколективу; - обов'язково дати повну інформацію про план РШ вчителям, учням, батькам.

ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ В ХОДІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ РШ - це етап, який передбачає аналіз та оцінку якості ходу впровадження плану розвитку школи та його наслідків.

Оцінювання проводиться для внутрішкільного користування і його основні цілі:

- допомогти вчителям у плануванні;
- дати їм інформацію про те, що вже досягнуто.

КОЛИ ПОВИННО ЗДІЙСНЮВАТИСЬ ОЦІНЮВАННЯ?

Хоча оцінювання - останній етап плану РШ, воно повинно стати постійною частиною процесу планування розвитку школи з самого початку.

Команда плану РШ проводить два види оцінювання:

- формуючий або постійний, для виявлення того, чи працює план, чи потрібні зміни плану;
- підсумковий або завершальний, для оцінки успіху плану та виявлення рівня досягнення цілей.

I-ий вид оцінювання плану РШ передбачає дотримання таких правил планування:

- план потрібно складати лише на певну частину робочого часу, як показує досвід, краще всього на 60%, останній час розподіляється на непередбачену роботу та творчість;
- працювати над виконанням плану регулярно і системно, розпочату справу доводити до кінця;
- не планувати занадто багато, а лише той обсяг завдань, який можна реально виконати;
- мати на увазі, що плани складаються не для тимчасового полегшення життя, а для того, щоб досягти поставлених цілей;
- фіксувати в плані передбачувані результати або систему дій, яка дозволить досягти певної цілі, а не просто якісь заходи;
- передбачати в плані чіткі строки виконання, виділяючи на певну справу чи вид діяльності рівно стільки часу, скільки вони потребують;
- чітко визначати пріоритети (ступінь важливості) тієї чи іншої справи;
- вміння відрізнити важливі справи від термінових справ і звільнитись від "тиранії" останніх;
- чіткий і раціональний розподіл видів діяльності між членами колективу.

II-ий вид оцінювання плану РШ передбачає питання:

Як впливає діяльність шкільного колективу по реалізації плану РШ на навчання учнів та формування їх поглядів?

Як сприймають вчителі те, що відбувається?

Чи надають перевагу спільному плануванню?

Чи подобається вчителям регулярно користуватись комп'ютерами як ресурсом навчання?

Що роблять вчителі такого, чого раніше вони не робили?

Чи не бере на себе школа надто багато?

Що не дало педколективу зробити те, що він збирався зробити? Наскільки це було неминуче і чи залежало воно від планування?

Як впливає на батьків учнів діяльність шкільного колективу по реалізації плану РШ:

- чи відчувають батьки, що посилився прямий і зворотній зв'язок із школою;
- чи вірять, що їх діти тепер краще підготовлені до життя;
- чи почувають себе більш залученими до життя школи.

В ЯКОМУ НАПРЯМІ РУХАТИСЬ ДАЛІ?

КОНТРОЛЬ ЗА ПЛАНОМ - безперервний процес і оцінювання потрібно проводити в кінці року. Це час прийняття рішень по кожній цілі, яка є в плані. Команда плану РШ після оцінювання ходу виконання плану готує звіт, в якому є інформація про те, що відбулось за цей період і яка реакція людей на те, що відбувається. Цей звіт доводиться до відома педколективу, учнів, батьків, які повинні подумати над тим, чи так все йде, як планувалось і чи одержується той ефект, який планувався.

Дискусія з цього приводу проводиться щорічно і певні питання можуть бути задані по кожній із цілей.

- як найкращим чином адміністрації, колегам підтримати вчителів, які творчо працюють над професійним розвитком?
- чи всі ресурси постійно в наявності?
- що робити, якщо учні негативно реагують на новий спосіб викладання чи новий матеріал?
- чи весь колектив розуміє, що зміни, які вводяться і розвиток, можуть бути складними і тому потрібні його під-тримка та витримка?
- чи потрібна підтримка органів освіти у вирішенні конфліктів, прийнятті спільних рішень та спільного планування?
- чи є якісь показники, за якими можна перевіряти хід виконання плану РШ через певні інтервали?
- чи враховується досвід і інтереси кожного вчителя при залученні його до діяльності?
- чи використовується регулярний контроль за процесом реалізації плану РШ?

Чи змінити певну ціль, чи удосконалити діяльність колективу для її досягнення?

Якщо немає достатньої інформації про здійснення цілі, щоб прийняти якесь певне рішення про ступінь її досягнення, чи не можна перенести прийняття цього рішення на інший час?

Після огляду пріоритетів плану розвитку школи весь процес може бути повторений, так як по мірі досягнення цілей необхідна корекція планування, реалізації та оцінювання.

Якщо ж обрані нові цілі, то школа має провести знову попередню оцінку того, що має, перед тим, як розпочати планування свого подальшого розвитку.

Але слід пам'ятати, що для змін необхідний час і зростання не буде помітним одразу, тому потрібно набратись терпіння та віри у правильність обраного шляху. ■

Полтавський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників готує до друку довідник **“Сучасні педагогічні технології”**.

Щоб у читача склалося враження про нове видання, яке незабаром побачить світ,

“ПМ” вміщує з нього три статті-довідки.

Запрошуємо всіх зацікавлених

сприяти своїми матеріалами та зауваженнями про сучасні педагогічні технології.

Інформацію подавати за зразком:

- назва технології, її визначення;
- історична довідка;
- основні ідеї, принципи на яких базується технологія;
- чого можна досягти, працюючи за цією технологією;
- результативність роботи школи за цією технологією;
- література, в якій висвітлюються більш детально особливості даної технології.

При включенні довідки в збірник допускається неоднозначне тлумачення поняття “педагогічна технологія”.

Редакція “ПМ”

ІЕНА-ПЛАН ШКОЛА - педагогічна технологія, в якій головними елементами шкільного життя є чотири основних заняття, що мають колективний характер: діалог, гра, робота і святкування та індивідуальні форми: мовчання, медитація, молитва, споглядання речей. Заснована видатним педагогом Петером Петерсеном (1884 - 1952) в місті Іена (Німеччина). Це, як правило, початкові школи з 120 - 200 учнями, де навчаються діти від 4 до 12 років. Фінансування державне.

Ядро навчального плану - інтегрована програма освіти з суспільних і природничо-наукових дисциплін, культури, мистецтва, екології.

Навчальний зміст розділено на 7 сфер досвіду: оточуючий світ і ландшафт, виробництво і його використання, техніка і технологія, комунікація, спільне життя, моє особисте життя. Обсяг необхідних знань розроблено у формі курсів. Учителів відводиться провідна роль при виборі завдань, поглибленні самостійно опрацьованого матеріалу, підведенні підсумків.

Іена-план школа відкривається на прохання групи батьків, або за рішенням педагогічного колективу звичайної школи. Необхідне дотримання **20 основних принципів**, щоб вважатись Іена-план школою.

1. Кожен із нас унікальний:
2. Кожен має право розвивати свою особистість незалежно від раси, статі, соціального становища, релігії.
3. Для розвитку індивідуальності кожному необхідно особисто взаємодіяти з матеріальним та духовним світом, з соціальним і культурним оточенням.
4. Кожен являє собою цілісну особистість.
5. За кожним визнається право бути новатором в галузі культури.
6. Люди повинні працювати над створенням суспільства, в якому поважають цінність і гідність кожної особи.
7. Люди повинні працювати над створенням суспільства, яке дає можливість і стимули для розвитку індивідуальності кожного.
8. Люди повинні працювати над створенням такого

суспільства, в якому протиріччя між індивідумом чи групами людей вирішуються справедливо і конструктивно.

9. Люди повинні працювати над створенням суспільства, в якому до Землі і Космосу відносяться з повагою і піклуванням.

10. Необхідно використовувати природні і культурні ресурси з відповідальністю перед майбутніми поколіннями.

11. Школа - це організація, в якій діє самоврядування, де тісно взаємодіють всі люди, що мають справу до процесу навчання.

12. Педагогічна діяльність дорослих повинна бути заснована на дотриманні вищеназваних принципів.

13. Зміст шкільної програми визначається потребами та інтересами дітей і основами культури, які розглядаються в суспільстві як необхідні для розвитку особистості.

14. Викладання ведеться шляхом створення навчальних ситуацій.

15. Процеси викладання і вивчення складаються із ритмічного повторення основних видів діяльності: діалога, гри, роботи, святкування.

16. Діти навчаються в різновікових групах.

17. У школі здійснюється чергування розвивального навчання, вільної гри і самостійного вивчення навчального матеріалу.

18. В процесі навчання найважливішим елементом є робота в групах.

19. Про поведінку й успіхи дитини судять з точки зору розвитку саме цієї дитини.

20. Школа - це система, яка постійно розвивається, шукає нове.

В таких школах працюють колективи одноступенів, ентузіастів, які віддані своїй справі. Невеликим, в 7-13 чоловік, педагогічним колективам надійною опорою є батьки учнів, погляди на виховання яких співпадають з принципами йена-план школи.

Керує школою комітет педагогів і батьків, що складається із директора, вчителів і двох батьківських комісій. Батьки мають право вирішального голосу в керівництві школою. Одна комісія керує в навчальному закладі господарською частиною. Друга складається із батьків, які беруть участь у підготовці та проведенні загальношкільних справ. Комітет збирається один раз на рік і аналізує виконану роботу. На цих зборах батьки можуть розповісти про те, що їх не влаштовує в організації навчального чи виховного процесу. Разом з педагогами вони намагаються знайти шляхи вирішення проблем. Тут же ставляться основні акценти діяльності на рік.

В йена-план школі щодня багато батьків. Святом для дітей стають ярмарки, що проходять раз в два тижні по п'ятницях. В школу приходять мами з своїми ідеями, які вони можуть втілити з дітьми в мінімайстернях. Кожен вибирає заняття до душі: малювання, вишивку, випалювання, ліплення. Після закінчення ярмарку учні збираються в своїх класах і показу-

ють один одному свої роботи.

Щорічно батьки та учні проводять грандіозне свято за містом, яке триває декілька днів. Тут і театралізоване дійство, і ігри, і конкурси, і атракціони, пісні, танці.

В Ієна-план системі на першому місці стоїть виховання, а потім навчання. Вчителі говорять, що Ієна-план - це спосіб життя, і діти приходять у школу для того, щоб учитись жити.

День починається з розмови в колі, де діти обговорюють теми, які їх хвилюють. Група учнів розігрує самостійно підготовлену сценку, в якій вони відображають події свого життя. Тут же кожна дитина може розповісти про свої проблеми, одержати допомогу не тільки від учителя, а й від своїх ровесників.

Потім настає час роботи. Пояснивши новий матеріал, проаналізувавши помилки, допущені в попередніх роботах, учитель дає завдання зразу з усіх предметів на весь день. Півтори години діти працюють самостійно. Старшим учням (11-12 років) у понеділок дається завдання на цілий тиждень. Порядок виконання учень вибирає сам. Кожен учиться в своєму ритмі, засвоюючи знання в тому обсязі, в якому він хоче і може.

Діти вчаться в різновікових групах: 4-5-6 років, 7-8-9 років і 10-11 років. Під час самостійних занять старші допомагають молодшим.

Життя учня Ієна-план школи заповнене святами. Ними починається і закінчується тиждень. Під час свят у кожного є можливість виступити, звернути на себе увагу.

В таких школах діти спокійні і доброзичливі один до одного, бо їм радісно від спілкування з друзями, батьками, вчителями.

Література:

1. Абашкіна Н.В. Ієна-план //Нова освіта України. - К.:1992. - №3. - с.64 - 66.
2. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогического сотрудничества. К.: - 1991.
3. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении. М., Просвещение, 1991.
4. Небольсина В. Йєна-план школа в Нидерландах. //Частная школа. - 1995. №1. - с.93.

Сиротенко Г.О. ■

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ШКОЛИ-ЛІЦЕЮ №28 м. ПОЛТАВИ - модель функціонування навчального закладу нового типу, яка враховує в процесі свого конструювання особливості переходу України від соціалістичних суспільних відносин до ринкових, національне відродження всіх сфер життя суспільства, розбудову самостійної незалежної держави.

Концепція школи-ліцею передбачає переосмислення на основі інноваційності всього навчально-виховного процесу. Розроблена спільними зусиллями концепція школи, яка об'єднує "педагогіку цілісного виховання", "комунікативну гуманістичну педагогіку виховуючих відносин", "педагогіку повсякденного життя" з усіма організованими і стихійними позитивними і негативними впливами на особистість дитини.

З цією метою створено навчально-виховний комплекс, функціонує шкільне товариство юних науковців, Мала академія культури “Зорецвіт”, діє культурно-естетичний Центр “Натхнення” тощо. Працює педагогічна школа-семінар, в шкільну практику впроваджуються нові результати педагогічної науки і передового досвіду. Ліцей переорієнтовується відносно всіх параметрів педагогічного процесу: суб’єктів пізнання, навчального матеріалу, форм і методів подачі знань, організації шкільного середовища. Передбачається найповніший розвиток суб’єктів пізнання - учня і вчителя. Виховання у школярів поваги до істини, гнучкості і динамізму мислення, знань, умінь і навичок з позицій цілісного підходу, повноцінного розвитку їх духовного і фізичного здоров’я.

Пріоритетні принципи школи:

I. Етнізація змісту освіти і виховання. Виховання “взагалі” не існує і не може бути. Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина певної держави, яка не може бути безнаціональною. Національне виховання однаково стосується як українців, так і представників інших націй, що проживають в Україні.

Цей принцип передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності і через пізнання власної історико-культурної спадщини допомагає пізнати глибинність взаємозв’язків кожного з них з українською нацією, її державою, переконатися, що саме українська держава охороняє національні права всіх громадян України.

У підколективі для успішної реалізації принципу етнізації найбільш доцільним, як показав досвід, виявилось вивчення педагогічної спадщини педагогів-просвітителів (на спеціальних семінарах, методоб’єднаннях чи кафедрах учителів-предметників і класних керівників). Учителі та ліцеїсти ознайомилися з доробками Г.Г.Ващенка, М.П.Драгоманова, М.В.Остроградського, П.Юркевича та інших педагогів, які за своїм походженням і творчістю навіки пов’язані з Полтавським краєм.

II. Цілісність навчально-виховного процесу. Виховання складає внутрішню, головну сутність і навчання, і освіти. Завдання школи не тільки дати знання, а сформувати людину у відповідності до потреб суспільства. Тому в ліцеї діє ліцейський орден на чолі з почесним капітулом з числа членів ради ліценцеату - найвищого органу самоврядування школи-ліцею. Кращі ліцеїсти - ліценціати організують і відповідають за свої напрямки життєдіяльності. Вони приймають рішення, проводять різні обговорення, розв’язують конфлікти, дбають про високий статус кожної особистості в шкільному колективі, її самовиховання та самовизначення.

Школа-ліцей зосереджує всі зусилля на спільній навчально-виховній діяльності в системі регіонального навчально-виховного комплексу, який створюється на основі всебічної діагностики соціокультурного середовища і врахування всіх

факторів впливу на школярів.

За організаційно-педагогічною структурою школа-ліцей №28 входить до науково-виховного комплексу і є його педагогічним центром. Комплекс об'єднує: 1) школу-ліцей №28; 2) дитячі дошкільні заклади №17 і № 62; 3) кафедру педагогіки Полтавського педагогічного інституту; 4) технічний університет; 5) базові підприємства - електромеханічний завод та автоколону 15354. Школа-ліцей виступає координатором спільної діяльності в усіх ланках комплексу.

Основні завдання комплексу :

- забезпечення повноцінних умов для розвитку творчої індивідуальності та самовизначення кожного ліцеїста;
- створення цілісної сукупності засобів для того, щоб школа стала місцем радості, спокою і захищеності, співробітництва і взаєморозуміння;
- формування в школярів навичок самовиховання та самоосвіти;
- забезпечення гуманізації середовища;
- послідовне і поетапне вивчення динаміки росту кожного ліцеїста на основі діагностування розвитку школярів і діяльності педагогічного колективу.

З цією метою розробляються головні напрямки взаємодії в системі навчально-виховного комплексу: 1) цілеспрямований вплив ліцею на соціально-економічне життя регіону; 2) навчально-виховна робота; 3) організаційно-методична діяльність; 4) науково-дослідницькі роботи вчителів та ліцеїстів; 5) здійснення безперервної освіти; 6) відбір і використання досягнень педагогічної науки та передового досвіду; 7) позашкільна виховна робота у відповідності до інтересів і нахилів учнів.

Педагогічний колектив намагається забезпечити інтерес до знань. У ліцеї працюють 15 викладачів вузів, введені заняття за вибором учнів, профільні спецкурси, цікаво організована наукова робота, позашкільна діяльність і дозвілля учнів.

Результатом є поліпшення емоційного самопочуття школярів. Внутрішній спокій, психологічний комфорт стимулюють когнітивні процеси, школа сприймається як світ спокою і захищеності, місцем радості дитини, взаєморозуміння з дорослими.

Нові шкільні структури можуть успішно функціонувати в умовах тісної активної взаємодії з вищими навчальними закладами, з іншими навчально-виховними установами регіону. Це необхідне і взаємокорисне співробітництво. Воно сприяє розвитку індивідуальних здібностей і таланту молоді, забезпеченню умов їх самореалізації.

Бойко А.М. ■

ІНТЕГРАЦІЯ СУМІЖНИХ ПРЕДМЕТІВ ТА ВИДІВ МИСТЕЦТВА ПРИ ВИВЧЕННІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ -

педагогічна технологія, яка базується на принципах:

1. Вивчення змісту суміжних дисциплін (мови, історії, математики, біології, географії, образотворчого мистецтва, музики та ін.).

2. Формування в учнів цілісного світосприйняття на основі вирішення міжпредметних пізнавальних завдань.

3. Виховання любові до Прекрасного.

4. Урізноманітнення форм і методів навчання.

5. Співтворчість вчителя і учнів у навчально-виховному процесі.

Педагогічна технологія розроблена на основі моделі освіти "Діалектика і екологія" (професор Тарасов Л.В., Москва) та інтеграції змісту освіти (професор Ільченко В.Р., Полтава). Ідеї та принципи інтегрованого навчання успішно втілюються в життя в школах Сумської, Чернігівської, Полтавської та інших областей.

Основні вимоги до уроку за такою педагогічною технологією:

- чітко сформульоване навчально-пізнавальне завдання;
- виявлення і стимулювання зацікавленості учнів у дослідженні та використанні знань з суміжних предметів;
- формування понять про Всесвіт та своє місце в ньому.

Методичні шляхи активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках:

- проведення повторювальної бесіди з метою виявлення знань з інших предметів;
- створення проблемних ситуацій, постановка та вирішення проблемних питань, які потребують знань з суміжних предметів;
- випереджувальні домашні завдання на повторення знань з суміжних предметів;
- поєднання індивідуальних і групових завдань (за інтересами, за вибором) з колективною навчальною роботою в класі;
- опора на позакласну роботу, узагальнюючу знання учнів з інших предметів, видів мистецтв.

Форми проведення уроків на інтегративній основі: інтегрований, міжпредметний, урок-панорама, урок-комплекс, узагальнюючий урок, урок повторення вивченого, оглядова лекція, міжпредметна конференція, урок-подорож, літературно-музична композиція, комплексний семінар тощо. Види інтегративних (міжпредметних) зв'язків на уроках:

- за часом вивчення матеріалу суміжних курсів - випереджувальні, супутні, перспективні;
- за характером навчального матеріалу, з яким встановлюється зв'язок - фактичний, понятійний, теоретичний, філософський, ідеологічний;
- за характером загальнонавчальних умінь - розрахунково-вимірні, графічні, експериментально-практичні.

Інтеграція суміжних предметів та видів мистецтв при вивченні світової літератури є дієвим засобом реалізації комплексного підходу до навчання та виховання учнів. Успішно апробується вчителями опорної гімназії м. Комсомольська та базових шкіл м. Полтави (№№19, 28), шкіл нового типу м. Лубен та м. Миргорода, Глобинської школи №1, Хорольської школи №2, Петрівцівської та Хомутецької школи Миргородського району.

Суттєвою особливістю інтегрованих уроків, що проводяться в названих школах, є використання наукової мовленнєвої інформації, а також знань про явища природи і суспільства, про життя і особливості культурного та духовного розвитку народів різних країн, різних епох. Як правило, мова й література при цьому інтегруються в один навчальний предмет.

Запровадження названої технології дає можливість скоротити і нормалізувати тижневе навантаження учнів, уникнути повторень, використовувати всі науки, а не лише гуманітарні, як джерело знань про людину.

Учнів вищезгаданих шкіл відрізняє перш за все ерудиція, висока культура мовлення та поведінки, розвиток творчих здібностей та здатність до наукових пошуків і узагальнень, усвідомлення місії людини у Всесвіті. Обласним інформаційно-методичним центром "Наукова зміна" зареєстровано ряд неординарних наукових розвідок та праць, підготовлених завдяки ефективному запровадженню цієї педтехнології.

Література:

1. Гельман З. Программа интегративного курса "История науки и культуры" // Народное образование. - 1991. - №1, №2, №3, №4, №5, №6, №10.
2. Звиняцковский В.Я. Восхождение начинается // Відродження. - 1994. - №3. с. 11.
3. Інтеграція змісту елементів освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Полтава: інститут післядипломної освіти педагогічних працівників. - 1994. - 200 с.
4. Інтеграція - путь к школе XXI века // Народное образование. - 1992. - №5-6.
5. Мальований Ю.І. Інтегральний урок як нова форма навчального заняття // Радянська школа. - 1988. - №8.
6. Мальчина О.И. Не будем бояться нового: Интеграция учебных предметов // Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины. - 1991. - №12. - с. 5-6.
7. Пальнов М.П. Интеграция учения и труда на примерах школ г.Томска. // Советская педагогика. - 1989. - №1. - с. 65-70.
8. Русская и мировая словесность. Искусство чтения. Гуманитарная культура // Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины. - 1991. - №12, 1992. - №№1, 3, 4.

Чирка В.В., Гелеверя Р.О. ■

ЗА ЗДОРОВ'ЯМ У ШКОЛУ

В.І. Половка

Серед різноманітних проблем нашого суспільства однією з найболючіших є проблема катастрофічного погіршення стану здоров'я людей і особливо дітей. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, екологічної занедбаності, політичних і економічних негараздів, смертність громадян України перевищує народжуваність. Діти приходять до школи переважно хворими. Здоров'я дитини - найдорожчий скарб, найбільша радість батьків. Що робити?

Не можна не погодитися, що слід поліпшувати медичне обслуговування, харчування дітей, збільшити державні асигнування, і ситуація зміниться. Але не меншу роль у покращенні здоров'я учнів у школі відіграють заняття з фізичної культури. Діти люблять спорт, а в ньому перемагають сильніші, проте їх одиниці. Після уроків, у вільний час, більшість учнів сидить біля екранів телевізорів. Чому? Хіба школа і батьки не бажають бачити свою дитину життєрадісною, активною, здоровою, спритною, сильною?

На мою думку, причини низької ефективності фізичної культури у школі криються в небажанні керівників освіти сприяти фізичній культурі і забезпечувати її належною матеріально-технічною базою; безконтрольності за станом фізичної культури у школі, створенням і організацією роботи секцій і гуртків спортивного профілю; віднесення уроку фізкультури до другорядних предметів; недосконалості шкільної програми, її невідповідності головним завданням фізичного виховання; в недостатньому особистому прикладі вчителя.

Колотіївська неповна середня школа Решетилівського району невелика, як і більшість сільських шкіл Полтавщини. В ній навчається 77 учнів, працює 15 педагогів. Ще в 1990 році в школі навчалось лише 32 учні. Але

завдяки вирішенню місцевим колгоспом ім.Енгельса соціально-економічних питань: газифікації села, прокладання водопроводу, асфальтування вулиць, будівництва нових приміщень школи, дитячого садка - відтік населення припинився, а кількість учнів у школі з кожним роком збільшується.

Безумовно, необхідно проводити такі заходи, які вплинули б на якість навчально-виховного процесу і зацікавленість дітей до занять спортом.

З чого ми почали? Закупили інвентар і встановили його на подвір'ї школи і в спортзалі, обладнали волейбольні та баскетбольні майданчики, невелике футбольне поле, тренажери і турніки. Придбали спортивні форми, м'ячі, тенісні столи, відкрили 2 гуртки: настільного тенісу та футболу. Взимку провели спартакіаду з 7 видів спорту, весною - "Зірницю", туристичні змагання. Діти захоплено, зацікавлено відвідували гуртки, брали участь у змаганнях. На педагогічній раді було вирішено, що учні 5-8 класів складатимуть екзамен з фізичної культури. І цей екзамен - найулюбленіший у школярів: за 5 років жоден з них не отримав нижче "4", а більшість - "5".

У школі працює фізкультурний актив педагогів і учнів. Початок його діяльності - медичний огляд школярів. Після комплексної перевірки учнів лікарі констатували, що 94 проценти дітей здорові і не мають фізичних відхилень. На кожну дитину заведено "Картку здоров'я", в яку на початку і в кінці навчального року учитель фізкультури записує показники зростання фізичної підготовленості учня. Таким чином, у нас контролюється рівень фізичної підготовки підлітка, коли закладається фундамент його міцного здоров'я.

Відомо, щоб досягти належного рівня фізичної підготовки і мати позитивний результат, треба регулярно займатися спортом. З вересня по травень у школі відбуваються різні

КАРТКА ЗДОРОВ'Я УЧНЯ
ПОКАЗНИКИ ЗРОСТАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНЯ КОЛОТІЇВСЬКОЇ ШКОЛИ КОП'ЯКА ОЛЕКСАНДРА,
1979 РОКУ НАРОДЖЕННЯ

№	Навчальний рік	Витривалість (біг 1000 м)	Біг 60 м	Згинання і розгинання рук в упорі	Підтягування на турніку	Нахили тулуба з положення сидячи (1 хв.)	Плавання (вміє чи не вміє плавати)	Оцінка вчителем рівня фізичної підготовки учня (висока, середня, низька)	Підпис учителя фізичної культури
1	1992	відмінно	8.9	12	41	51	вміє	висока	
	1993	відмінно	8.6	14	46	54	вміє		
2	1993	відмінно	8.6	15	47	54	вміє	висока	
	1994	відмінно		17	54	55			

змагання, заняття секцій. Чотири вчителі-чоловіки - керівники секцій: з футболу - Лисокобилко О.І., вчитель фізвиховання; волейболу - Яременко В.С., вчитель трудового навчання; туризму та краєзнавчої роботи - Горбаневський О.М., вчитель географії; настільного тенісу - Половка В.І., директор школи. Всі учні 5-9 класів відвідують ці гуртки, ще раз підкреслюю, за власним бажанням.

Традиційно проводимо спартакиади: осінню, зимову, весняну. Осіння (вересень-жовтень) - загальношкільне спортивне свято: "Тиждень бігуна" (дистанції 30, 60, 100 м), проведення туристичного походу, участь у районних туристичних змаганнях, змагання з футболу, участь у районних змаганнях: "Тиждень стрибун", підтягування на турніку та віджимання від підлоги. Зимова (січень-лютий) - зимове трюхборство: лижі, стрільба, підтягування на турніку та віджимання від підлоги; першість школи з шахів, шашок, міні-футболу, настільного тенісу; "Поле чудес", олімпійська вікторина. Весняна (квітень-травень) - змагання з легкої атлетики, біг на 30, 60, 100, 1000, 1500, 2000 м, стрибки у висоту й довжину; кидання м'яча, гранат; підтягування на турніку та віджимання від підлоги; здача нормативів; проведення гри "Зірниця"; першість школи з футболу.

На базі школи 5 років проводяться районні змагання з настільного тенісу. 4 роки підряд юні

тенісисти займають перше місце серед школярів, а в 1994, 1995 рр. - серед дорослих. У віковій групі 13-14 років на обласних змаганнях сільського спортивного товариства "Колос" збірна школи зайняла в 1993, 1994 роках перше місце. В січні 1994 р. на обласних змаганнях школярів - сьоме. Крім того, в школі проводимо особистий турнір з настільного тенісу серед юнаків і дівчат району в двох вікових підгрупах на приз Геращенка Г.С. Є у нас свої першорозрядники, другорозрядники.

На районних туристичних змаганнях наші спортсмени в крос-поході вибороли друге місце, а зі спортивного орієнтування - друге та третє місця. Випускники школи фізично загартовані, добре виконують спортивні нормативи. І не було випадку, щоб у військоматі їх визнали непридатними до служби за станом здоров'я. Те, що ми робимо, реально можливе в кожній школі. Головне в цій справі - увага до розвитку життєво необхідних фізичних якостей дитини, її бажання займатись спортом, вести здоровий спосіб життя. ■

ВИДАННЯ

ПОЛТАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Вийдуть друком у першому кварталі 1996 року

❶ Математичне джерельце. Укладачі Библів Н.І., Кошляк Г.С.. (Дидактичний матеріал з математики для 1 класу). - Ум.др.арк. 7.

У посібнику вміщено дидактичний матеріал для розвитку мовленнєвих навичок, логічного мислення, кмітливості засобами фольклору, художнього слова на уроках математики в першому класі.

❷ Короткий словник соціологічних та політологічних термінів (Укладач В.В. Тертичка). - Ум.друк.арк. 14.

Лаконічні й чіткі визначення словника допоможуть розібратися в інформаційних тенетах багатогранного життя суспільства, в параграфах підручників і періодичній пресі.

Тлумачення близько 1 300 слів-термінів подається з наукових позицій сучасних соціально-політичних теорій, звільнених від ідеологічних кліше.

Для учителів, студентів, учнів, усіх, хто цікавиться соціологією та політологією.

❸ Задачі з логічним навантаженням у

початковій школі. Укладачі Карапузова Н.Д., Багрій Н.І., Єфіменко С.Е., Гібалова Н.В. - Ум.др.арк. 4.

Розроблені методичні рекомендації до розв'язування задач з логічним навантаженням у початкових класах, приведені тексти задач з логічним навантаженням, здійснена їх класифікація, дані зразки їх розв'язування. Рекомендовані для студентів педагогічних вузів, вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня, дитячих садків, методистів, батьків.

❹ Білик Н.І. Нетрадиційні позакласні заходи на інтегративній основі. - Ум.др.арк. 5.

У збірці подані сценарії позакласних заходів, які інтегрують навчальні предмети: фізику, біологію з різними видами мистецтва. Матеріали можна використовувати в позакласній роботі з інтегрованого курсу "Довкілля 1-6", зоології, біології, фізики, музики.

Вони знайомлять дітей з живими істотами навколишнього світу, розширюють їх пізнавальні інтереси, наближають до Природи, виховують шанобливе ставлення до неї.

Замовлення на ці книги для визначення тиражу

направляти в рай(міськ)методкабінети або до ІВС ІПОПП.

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

В.С. Ірклієнко, Л.Г. Тарасовська

Народилася дитина. Якою вона стане в цьому житті? Чи зможе виявити себе обдарованою, творчою, духовною особистістю, здатною співчувати, розуміти, допомагати іншому? Ці питання хвилюють батьків та вчителів. Ми, дорослі, бажаємо бачити наших дітей саме такими. Де ж знайти ту духовну основу, яка б дала можливість виховати естетично розвинену людину, яка б сповідала ідею "бажання краси як вічної правди" (К. Стеценко).

Звернення до національної культури є запорукою вирішення поставлених проблем.

Українська національна культура - це чарівний світ маминої пісні; рідна мова, казка, вірш; це запальний танок, цікава легенда, загадка, прислів'я. Народна скарбниця містить у собі закодовану інформацію про історію, соціальний розвиток, загально-людські поняття, розмаїту гаму людських відносин і переживань. Фольклор є могутньою виховною силою, яка розкриває народні ідеали і сподівання, передає різноманітність явищ дійсності. Тому життя народу завжди пов'язувалося з музикою, без якої не відбувалася жодна значна подія.

Фольклор супроводжував людину протягом усього життя - від самого її народження (колискові, дитячі пестушки, забавлянки) до смерті (плачі, голосіння). На його визначну роль у музично-естетичному вихованні дітей вказували М.Леонтович, К.Стеценко, Я.Степовий, Ф.Колесса, П. Козицький, Л.Ревуцький.

Родинні обряди (народини, ім'янаречення, очищення, обрання кумів, хрестини, постриження) були звернені до дитини, її радощів і труднощів, становлення особистості.

Всі життєві дороги людини починаються з батьківського порогу, з рідного дому, з маминої лагідної, ніжної колискової:

Ой баю мій, баю,
"Котка" заспіваю.
А-а-а.

Щоб дитячко спало,
Горенька не знало.
А-а-а.

Щоб дитячко спало,
Щасливим зростало.
А-а-а.
Щоб дитячко спало,

Здоровим зростало.
А-а-а.

Глибока задушевність, чулість маминої пісні виражає надії на майбутнє здоров'я дитини, її щасливу долю.

Спи, дитя, в колисочці,
Як угорок в долиноньці.
Щоби спало, не плакало,
Щоби росло, не боліло
Ні голівка, ні все тіло,
Щоби личко не марніло.
Щоби росло на потіху,
А добрим людям на послугу.

Витоки колискової пісні сягають у глибину століть і пов'язані з особливостями світосприймання наших далеких предків. Персоніфіковані образи дрімоти та сну перетворилися на привабливі поетичні образи, наділені людськими якостями.

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.
Питався сон дрімоти:
-Де ми будем ночувати?
-Де хатинка тепленькая,
Де дитинка маленькая,
Там ми будем ночувати,
Мале дитя присипляти.
Щоб вирросло, не змарніло,
Щоб тяженько не хворіло,
Сили й розуму набралось,
Своїх батьків потішало.

Любов до народної музики, пісні - найприродніше і найглибніше духовне начало людського життя, адже кожна дитина генетично несе в собі зачатки тієї музичної свідомості, на якій у далекому минулому зросла могутня сила музичного фольклору.

Важливим атрибутом дитячого життя визначалася колиска. З давніх давен існував звичай: вийшла з ужитку колиску ніколи не викидали, доки в оселі жили люди. Її виробляли з клена, калини, ясеня, щоб діти були дужими та співочими; прикрашали мальованими бильцями та шовковими вервечками:

Люлі, люлі, люлечки,

Шовкові вервечки,
Мальовані бильця,
Заколишу чорнобривця.

З колискою пов'язані деякі повір'я та обряди. Так на Україні забороняють гойдати порожню колиску, щоб не захворіла, а часом і не померла дитина, на щастя, на здоров'я кладуть різні предмети.

Одним з оберегів дитини став кіт, який в уявленнях, віруваннях постає другом людини, здатним оберігати її від злих сил. Він є помічником матері - готує ліжко, ловить мишку для розваги, заколисує немовля.

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти.
Ой на kota воркота,
На дитину дрімота.
Як буде кіт воркотати,
То дитина буде спати.

Коліскові пісні дуже різноманітні тематично й сюжетно: тут і думки, почуття матері про дитину й про свою долю; соціальний стан родини та соціальні суперечності; уявлення про добро та зло, шанобливе ставлення до праці, краси.

Тому сучасним молодим мамам при вихованні немовляти доречно прислухатися до мудрих народних порад. Наведені приклади коліскових допоможуть заспокоїти дитину, розрадити її, заколисати до сну.

Але спілкування немовляти з дорослими не вичерпується лише колісковими. Воно поглиблюється також забавлянками, які є поєднанням пісенок, віршиків з певними рухами, вправами і покликани фізично зміцнити дитину та розвинути її емоційно. Дитина іноді не розуміє маминої мови, але вчиться розпізнавати звукову оболонку слів, душею відчувати їхню красу, бо реагує на неодноманітність маминої мови.

Забавлянки виконували, купаючи дитину, гойдаючи її в колисці, навчаючи стояти, ходити, рахувати, виконувати певні господарчі дії.

Пропонуємо дитячі забавлянки, зібрані вчителем Михнівської середньої школи Лубенського району Л.І.Вовк в селах Пулинці, Ісківці, П'ятигірці, Олександрівці, Михнівці.

Купалися ластів'ята

(Співають під час купання дитини)

Купалися ластів'ята
Та в чару-водиці,
Щоб були ми білотілі
Та ще й білолиці.

У любисточку купали,
Живу воду наливали,
Щоб здоров'я тіло мало,
Лиха-горенька не знало.

Дибки, дибки

(Навчаючи дитину ходити, примовляють)

Дибки, дибки.
Ходить котик по лавочці,
Водить кішку за лапочки;
Водить кішку за лапочки,
Диб, диб, диб.

Ладушки, ладусі

(Плескаючи з дитиною в долоні)

- Ладушки, ладусі,
- А де були?
- У бабусі.
- А що їли?
- Кашку.
- А що пили?
- Бражку.
Казка масленька,
Бражка п'яненко,
Бабуся старенька.
Гай, гай. Полетіли,
На головку сіли.
Ладки, ладки,
Побилися бабки.
За кого, за кого?
За (ім'я дитини) малого.

Кую, кую ніжку

(Постукуючи дитині по підшві)

Кую, кую ніжку,
Поїду в доріжку,
Куплю черевички,
Ніжки невеличкі.

Фольклорний досвід дитини збагатиться знайомством з обрядовою поезією, традиціями, історичними піснями через батьків, кобзарів, лірників, бандуристів та шляхом безпосередньої участі в різноманітних видах художньої творчості.

З давних часів людина передавала свої почуття, думки не лише словом та інтонацією, а й мімікою, жестом, поєднуючи пізніше слово, музику з театральною грою, танцювальними рухами.

Діти переддошкільного та молодшого шкільного віку рухливі, емоційні, тому об'єднання музики і пластики сприяє активному засвоєнню народознавчого матеріалу, розвитку уяви, сприйняттю художнього образу музичного твору.

Ігри народилися дуже давно як елемент різних обрядів і побутували серед дорослих і дітей. До нас дійшли хороводні драматичні ігри з темою землеробської праці, персонажами звірів та птахів; суто спортивні ігри (з біганням навздогін, наввипередки тощо). Іноді при цьому застосовувалися м'ячі, палиці, камінці, кісточки. Для використання українських народних пісень, забав та ігор у виховному процесі рекомендуємо збірку "Дитяча розвага" (склав С. Титаренко.- К., 1993).

Переважна більшість дитячих ігор була не лише формою проведення дозвілля - в них поєднувалися спритність і фізичне загартування, вправність і кмітливість, наполегливість і витривалість, гнучкість і винахідливість. Ігри розвивали пам'ять, увагу, зосередженість, вміння приймати раптове й найдоцільніше рішення, гартувати волю й почуття колективізму та взаємовиручки. (Наприклад, ігри: "В гусей", "Піжмурки", "Квач", "Гілка", "Кіт і Миша", "Хустинка", "Земля, Вода, Небо", "Сірий кіт", "Квочка", "Зайчик", "В м'яча" тощо).

Хоча більшість ігор і не розподілялася за статтю, проте були й чисто "дівчачі" або "хлопчачі". Тих, хто грав не "в свою гру", висміювали дошкульними дразнилками "баба" чи "штанько в спідниці".

В процесі гри іноді виникали суперечки, сварки, коли дитина емоційно реагує на все, що відбувається в її товаристві. Так утворилася "прозивалка" - своєрідна форма самовираження, безпосередня реакція на образи, жести, гримаси, дії. В них висміювали боягузів, хвальків, неохайних, неповоротких, невмілих, плаксунів, мазунів.

Антон козу веде,
Антонова коза не йде.
Він її удою,
Вона його гузою,
Він її віжками,
Вона його ріжками.
В понеділок орав,
У вівторок плуг поламав,
В середу волів погубив,

В четвер шукав,
В п'ятницю найшов,
В суботу додому пішов.
Назарка, Назар
Пішов на базар,
Купив поросся,
Воно вирвалося.

Але недовго тривала сварка. Через деякий час діти, промовляючи "мирилки", знаходили спільну мову.

Тобі яблучко, мені грушка
Не сварімося, моя душко.
За мізинчик візьмись,
Більше, любий, не сварись.
Раз, два, три.
Раз, два, три.
Разом станемо до гри.
Мир-миром...
Пирого з сиром.
Вареники в маслі.
Ми дружечки красні.
Поцілуймося.

Мирилки вчать доброзичливості, чемності, вмінню запобігати конфліктам.

Отже, різноманітні дитячі ігри є засобом для виховання кмітливості, спритності, організованості, сприяють розумовому, емоційному, фізичному розвитку дитини.

Дитячий фольклор багато років формував естетичні смаки підростаючого покоління. Тому доцільність його використання в естетичному розвитку дитини справедливо обґрунтовується його красою, художньою довершеністю, педагогічними виховними можливостями.

Звернення до фольклору, до народних традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмислення минулого, пізнання витоків своєї культури та історії дає можливість чіткого розуміння сьогодення і уявлення майбутнього. Здійснення цілеспрямованого впливу на дітей з метою формування в них почуття прекрасного, високих естетичних смаків уміння розуміти і цінити твори мистецтва, пам'ятки історії, красу природи - повинно стати головним предметом педагогічних зусиль у галузі естетичного виховання. ■

ВАШ РЕБЁНОК ПИШЕТ С ОШИБКАМИ? НЕ ОТЧАИВАЙТЕСЬ, ОН МОЖЕТ ОКАЗАТЬСЯ ГЕНИЕМ

Ханс Кристиан Андерсен, Альберт Эйнштейн, Томас Эдисон, Уинстон Черчилль, Огюст Роден, Нильс Бор - лишь некоторые знаменитые люди, о которых доподлинно известно, что они были дислектиками. Иначе говоря, с трудом научились читать и писать.

Дислексия - проблема интеллигентных и впечатлительных детей, чаще мальчиков. Под этим термином подразумевается собственно дислексия (проблемы с чтением), дисграфия (нелады с письмом) и дизорфография (трудности с правописанием). У дислексического ребенка плохо действуют или, согласно другой теории, слишком медленно развиваются функции слуха, зрения и движения. А ведь от этого зависит способность читать и писать - основной инструмент усвоения школьных знаний.

В 80-е годы в Гданьском воеводстве проводились исследования, которые показали: 12-15 процентов школьников страдают этим дефектом. Сегодня по всей Польше свыше 200 тысяч ребят требуют по этой причине индивидуального подхода и даже лечения.

Первым признаком дислексии может быть запаздывание развития речи. В более старшем возрасте ребенку бывает трудно самому умыться, завязать шнурки на ботинках, он проявляет отвращение к рисованию, неловок в играх. Нельзя недооценивать таких симптомов, как стремление исказить названия предметов, трудности с пониманием длинных и сложных фраз, неуклюжесть движений.

По словам профессора Марты Богданович из Гданьска, дислексия особенно болезненно ощущается в школе, где навязывают учащимся один и тот же жестко обязательный режим. В польской школе обучение адресовано не индивидууму, а группе. Поэтому учитель старается привести всех детей к общему знаменателю. Судьбу сотен тысяч нередко весьма способных детей, к сожалению, решают учителя, которые или не слышали о дислексии, или слышали, да забыли. На практике школа стремится отринуть дислектиков, чтобы "не по-

нижать общий уровень".

У каждого из нас есть знакомые дислектики, хотя порой мы об этом и не подозреваем. Они просто научились компенсировать свои недостатки и живут с нами.

- Я никогда не сомневался в том, что я гениален, - говорит один польский политик, которому дислексия в тяжелой форме не помешала сделать карьеру. - Однако школа была для меня кошмаром. Удивительно, но мне удалось ее закончить. Хотя я не вел тетрадей и "читал" рефераты по пустой бумажке.

А вот что рассказывает коллега-журналист Яцек Жаковский:

- Всем, чего я достиг, несмотря на дислексию, я обязан маме. До школы не писал, не рисовал, даже не пытался читать. Но любил, когда мне читали. Был экспансивным ребенком. В школе меня считали дебилом. Чтобы прочитать по слогам страницу, тратил 20 минут. По-настоящему научился читать лишь в 4-м или 5-м классе. Мама часто приходила в школу, но ей трудно было найти общий язык с учителями. Я три раза менял школу. И благодаря этому каждый раз стартовал заново с чистым дневником.

Со временем Жаковский научился писать печатными буквами и пишет так до этого дня. Чувствует себя неуверенно в грамматике и старается избегать дилеммы "слитно-раздельно", пишет, например, "очевидный" вместо "несомненный", или "срочно" вместо "неотложно".

- Я научился жить с дислексией, - продолжает Жаковский, - лишен возможности читать ради развлечения. Между прочим, это имеет и свою хорошую сторону - я внимательный и критичный читатель. Некоторые барьеры преодолеть так и не смог. Нет

у меня, например, постоянной подписи. Когда я был председателем Польского информационного агентства, то должен был подписывать счета. Но банки отсылали их обратно: ведь всякий раз я подписывался иначе. Пришлось уполномочить подписывать счета другого.

лагодаря дислексии (вот парадокс!) Жаковский рано узнал, что мир несовершенен. Пришлось согласиться и с собственной неполноценностью. Самыми трудными для него были первые шаги. Потом пришел успех. Сегодня Яцек Жаковский - первоклассный публицист. Его недавняя статья "Что-то в Польше треснуло", посвященная нравственным и общественно-политическим проблемам, вызвала горячий отклик. "Давно не читал столь глубокого сочинения", - так оценил ее один читатель.

очти сто лет идет спор о том, что такое дислексия. Выдвигается много гипотез. Многие специалисты полагают: это результат

микроповрежденной мозговой ткани ребенка при родах или сразу после появления ребенка на свет. Другие исследователи убеждены: дислексия - дело наследственное. Третьи видят в ней следствие психической травмы. Есть специалисты, объясняющие это явление незрелостью центральной нервной системы или гормональными нарушениями. Работы американских ученых показывают, что дислексию могут вызвать изъяны в структуре клеток левого полушария мозга, что приводит к трудностям в восприятии быстрой речи.

- Как бы то ни было, кроме тяжелых случаев, дислексию удастся частично испра-

вить простыми упражнениями. Легче это делать в подготовительных или младших классах. С помощью игр, лотерей, занятий по орфографии можно наладить наблюдательность, развить зрительную и слуховую память, исправить правописание.

пособии по дислексии профессор Марта Богданович дает такие практические советы родителям:

В - не считайте своего ребенка больным, бездарным, дурным или ленивым;

- не наказывайте, не высмеивайте, думая, что это его мобилизует;

- не заблуждайтесь, будто "ребенок сам преодолеет недуг с возрастом", - главное зависит от тебя;

- стремитесь как можно раньше понять трудности ребенка, их причину. Обратитесь к специалисту - психологу, логопеду, педагогу;

- хвалите и награждайте ребенка не только за результаты его труда, но и за прилежание.

Словом, старайтесь не покладая рук и не отчаивайтесь. Ваш ребенок может стать талантливым человеком. Во всяком случае, нормальным, трудоспособным, добросовестным.

Л. Корнилов ("Известия", 8 октября, 1994 года) ■

Что же касается педагогики, то проще всего было бы ограничиться советом: **“Бери за образец школы иезуитов”**, так как в настоящее время в области воспитания нет ничего лучше этих школ.

ГЕЛЬВЕЦІЙ, ЄЗУЇТИ, РАДЯНСЬКА ШКОЛА...

Ф. Бэкон (1622-й год)

Впевнений у тому, що саме виховання є найважливішим засобом зміни життя, Гельвецій ретельно дослідив тогочасну систему виховання єзуїтського коледжу. Пройшовши “дантові кола” навчання, він запропонував суттєво змінити шкільні програми - замість переважного вивчення мертвих мов більше часу відводити рідній мові та літературі, фізиці, історії, математиці, поезії, етиці. “Мало думають про те, щоб виробити у дітей судження, задовільняючись тим, що починають їхні голови дріб’язковими фактами. Що ж виходить у підсумку? Людина викazuje великий талант до балаканини в дитинстві і повну відсутність здорового глузду в зрілому віці”. “Чому накопичення знань не призвело до відмови від заблуджень? Тому, що релігія зберігається в силу організованого обману з боку спеціальної касти людей, яку підтримує держава - духовенства. Горє тим націям, які довіряють попам виховання своїх громадян”.

Пояснивши, чому єзуїтські школи не сприяють вихованню геніальних особистостей, Гельвецій водночас віддає перевагу шкільному вихованню перед домашнім, де головними стимулами до навчання будуть страх і змагання, але виступає проти вузькоспеціалізованих шкіл, і, як це називається тепер, ранньої профорієнтації. Для більшої користі держави він пропонує впровадити різні типи шкіл. “Вкрай безглуздо давати цілком однакову освіту трьом різним людям, з котрих один стане незначним чиновником у міністерстві фінансів, а двоє інших займуть високі посади в армії, в юстиції або в управлінні державою”.

Гельвецій вважав, що люди мов ті дерева однієї породи, і тільки цілеспрямоване виховання є єдиним джерелом відмінностей між ними. Хоча, в свій час Дідро і виступав проти такого спрощення проблеми, обстоюючи думку, що це лише “одне з головних джерел”, все ж саме ідея Гельвеція про рівність розумових здібностей втілилася згодом у відомий вислів, що кожна куховарка може керувати державою, а потім - “незамінних людей немає”.

Модель єзуїтської школи, по суті дегуманізованої, набуває великого поширення в Європі. Такі навчальні заклади, як коледжі, військові училища, пансіони шляхетних дівчат, мали на меті примусову соціалізацію учнів. Ця система використовувала так званий “принцип штучного сирітства”, тобто закриті пансіони (сучасні школи-інтернати), і була спрямована на формування особистості послушника. Це типова педагогіка на засадах утисків особистості. Звідси небажання вчитися, прагнення уникнути важких питань і, як результат, - нехоть до сумлінності, а зрештою й повна до неї нездатність змушують учнів вимагати від тексту спрощеності й невеликого обсягу.

Свого часу американська школа зробила спробу знайти компроміс між примусовим навчанням і відразою до централізації, враховуючи досвід єзуїтських шкіл та ідеї Руссо про вільний розвиток особистості, але втратила рівень освіченості. Серед перших вона здійснила і побажання Гельвеція про високий - однаковий з хлопцями рівень освіти дівчат.

В СРСР, особливо з 1920-х років, колективістська педагогіка обрала шлях саме єзуїтської школи.

Леонід Мазур “ІДЕАЛІСТ МАТЕРІАЛІЗМУ” (з передмови до твору К.А.Гельвеція “Про людину, її розумові здібності та її виховання”)

ШКОЛА ИЕЗУИТОВ

Что за жизнь без врагов?

“Каждый из нас стоит целой армией...”

Игнатий Лойола.

Еще в 1551 году Игнатий Лойола обратился к членам ордена с письмом, в котором подчеркивал необходимость организовать учебные заведения ордена (коллегии) по всей Европе. Приниматься в них должны были миряне, в том числе и не исповедующие католическую веру.

В 1575 году иезуиты предложили организовать в Риме Греческую коллегию, в которой обучались бы юноши из восточно-славянских земель - Речи Посполитой, Ливонии, Москвы. В 1581-м, находясь в Москве, папский легат Антонио Поссевно предложил Ивану Грозному отправить в Греческую коллегию молодых людей для обучения наукам. Грозный, однако же, дело замял. Иезуитам пришлось довольствоваться своими успехами вблизи границ России, в Речи Посполитой: в 1579 году была открыта коллегия в Вильно, в 1582 году - в Полоцке, в 1584 - в Несвиже, в 1606 году - в Луцке, в 1608 - во Львове, в 1612 - в Орше, в 1614 - в Каменец-Подольском, в 1617 - в Перемышле, в 1623 - в Бресте. Некоторое продвижение в Московию стало возможным в результате событий Смутного времени. Но когда в 1612 году из России были выгнаны польско-шведские войска, членам общества Иисуса также пришлось собрать вещички. Еще одна попытка была предпринята при царевне Софье в 1684-1689 годах; однако после ее свержения иезуитам опять-таки настоятельно порекомендовали убраться с Руси восвояси. В конце XVII века последователям Лойолы вновь было раз-

“Имя этого знаменитого ордена, клонящегося к упадку, страшнее его действительного значения”, - заметил в 1894 году бельгийский историк, профессор Брюссельского университета Морис Филиппсон. Иезуитам, так же, как и пресловутым “масонам”, людская молва приписывала преступления, которых духовные дети Игнатия Лойолы не совершали, и достижения, в которых, в общем-то, их заслуги не было. Но ордену - и, по всей видимости, самому его основателю - принадлежит открытие, оспорить которое не может никто: открытие новой школы и университета нового типа, сыгравших ключевую роль во взаимоотношениях иезуитов с Россией. Специалисты по истории российского образования признают, что до сих пор не имеют ясного представления о влиянии системы обучения иезуитов на ту, которая существует ныне в нашем Отечестве. Да и мало кому сегодня известно, какую роль сыграла Россия в истории общества Иисуса и какую роль в истории России сыграла эта организация, насильно выдворенная за ее пределы в 1820...

решено поселиться в Москве и открыть там школу. В новое учебное заведение посылали своих детей самые влиятельные семьи петровского времени: Голицыны, Нарышкины, Апраксины, Долгорукие, Мусины-Пушкины, Куракины. И на этот раз пребывание в Московии было недолгим для духовного воинства Иисусова: в 1719 году, в связи с “делом” царевича Алексея, им опять было предписано собрать пожитки и убраться с глаз долой. Между тем над “черным орденом” сгущались тучи...

“Когорта или центурия, предназначенная сражаться с духовными врагами”, - так охарактеризовал себя орден в уставе, утвержденном в 1540 году. В первое столетие его существования главным духовным врагом всего католического мира было движение Реформации. Затем политика ордена строилась на афоризме его основателя: “Штиль хуже бури, и никакой враг не страшен так, как отсутствие врагов”. В поисках духовных врагов последователи Лойолы обратились туда, куда соваться не следовало бы - в папские канцелярии. И буллой Климента XIV в 1773 году орден был распущен, а его имущество конфисковано.

Но неожиданный поворот событий направил историю в другое русло...

“Впредь в Россию не пускать...”

В 1772 году Екатерина Вторая присоединила к своим владениям часть Польши и Белоруссию. А вместе с новыми землями к российской короне отошло и более чем скромное хозяйство: четыре коллегии, две резиденции и 201 иезуит.

“Кое-кто настаивал, чтобы иезуиты сразу же были изгнаны”, - рассказывают “Записки о том, как было сохранено в Белоруссии общество Иисуса”. На это Екатерина ответила, что “не позволит наказывать еще не провинившихся”. Каждому из новых подданных была обещана свобода веры, неприкосновенность личности и имущества, а также право преподавать в колле-

Постметодика, №10, 1995

гиях. Таким образом, орден, погрязший в политических интригах, был спасен благодаря своим педагогическим успехам. И он предпочел не останавливаться на достигнутом. В 1803 году, в царствование Александра I, в Петербурге открылось новое учебное заведение, принадлежащее иезуитам, - пансион. В разные годы в нем учились отпрыски многих аристократических фамилий - Голицыных, Строгановых, Бярятинских, Прозоровских, Гагариных, Вяземских. Были открыты к тому же два иезуитских костела и коллегия. “Народ российский совращают в латинство!” - начали жаловаться православные священники. Конфессиональный конфликт обострился. Чаша терпения властей переполнилась после того, как племянник обер-прокурора Святейшего Синода князя А.Н. Голицына нашел, что у иезуитов хороша не только школа, но и вера - и принял католичество. 20 декабря 1815 года Александр I подписал указ об изгнании членов общества Иисуса из Москвы и Петербурга. В 1820 году высылка приняла окончательный характер: “... и впредь ни под каким видом и наименованием не пускать в Россию”, - говорилось в предписании для местных властей. Несмотря на то, что в России законы пишут все, а не выполняет никто, это предписание соблюдалось неукоснительно вплоть до последних лет.

Известно, что основным оружием общества Иисуса были интриги и школа. Что такое интриги, понятно. Но что представляет собой школа иезуитов - та, которая вызывала такие восторги у российской интеллигенции александровской эпохи?

“...И обед из пяти блюд”

“Дело воспитания - единственное, в котором другие могли позаимствовать кое-что у иезуитов”.

Русский историк конца XIX века.

У Иньиго Лопеса, тринадцатого по счету отпрыска рыцарской семьи де Рекальде из замка

Лойола, сделавшего одну из самых фантастических карьер в европейской истории, было две причины всерьез задуматься над реформой образования своего времени. Во-первых, святой Игнатий впервые сел на школьную скамью в возрасте тридцати лет, и все недостатки обучения в школе, как говорится, “просек”. Во-вторых, основатель ордена понял: для того, чтобы идеалы общества Иисуса завоевали мир, нужно прежде всего создать новую школу.

Так, в середине XVI века при поддержке первого генерала иезуитов родилось новшество: **типовые школьные программы**. Первая же типовая университетская программа была составлена иезуитами в Риме чуть позже, в 1586 году. Разумеется, программы существовали и прежде: историкам известны, например, “правила” Парижского университета XIII века, в которых указывалось, сколько часов преподаватель должен знакомить студентов с той или иной книгой Аристотеля. Но в новых иезуитских университетах мы имеем дело со строжайшей регламентацией учебного процесса: записи профессора просматривались начальством, без разрешения которого нельзя было упомянуть о том, что не зафиксировано в типовых правилах. “Мы должны все одинаково верить и одинаково говорить, насколько это возможно”, - пояснял Игнатий Лойола. Отсюда еще одна находка иезуитов: образованием, оказывается, **можно управлять!** До тех пор университеты сами разбирались со своими программами. А если в их автономию вмешивались местные власти - короли или папы, - действовали просто: объявляли забастовку.

В чем, однако, состояла привлекательность образования, которое предлагало общество Иисуса? Во-первых, учиться стало легко. Студент получал хороший багаж знаний и при этом был избавлен от необходимости выбирать предметы, преподавателей и ссориться с администрацией. В школах иезуиты первыми отказались от традиционных телесных наказаний и стали употреблять в качестве стимула награды и отличия. Каждый из учеников имел своего соперника и в его лице нередко - наблюдателя и доносчика. Методы преподавания были также рассчитаны на то, чтобы поощрять дух соперничества. “Это, - писал Лойола, - быть может, полезнее, чем само преподавание...”

Таким образом, несмотря на то, что в учебном году иезуитской коллегии было всего 190 дней и более 2-х часов подряд заниматься запрещалось, программы, в которые входили классические и новые языки, логика и философия, осваивались учениками гораздо успешнее, чем в других школах.

И еще одна деталь: духовный отец ордена иезуитов настаивал на **бесплатности** образо-

вания. Преподавателями школ и университетов были иезуиты, их содержал орден. Иногда взималась плата за полный пансион учащихся. Так, в иезуитской коллегии одного из литовских городов плата за одного ученика в конце XVIII века составляла около 8 рублей серебра в год. Правда, в сумму входили: оплата праздников и развлечений для учащихся, гувернеры и стол (“завтрак из четырех блюд, обед - из пяти”) - невозмутимо свидетельствует документ.

“Мы воспитали управляющих городами и государствами, - с гордостью писал один из историков иезуитского ордена, - епископов и их советников; даже другие религиозные общины наполнены нашими учениками”.

Есть чем гордиться.

Впереди - Москва?

Жесткая (не менее жесткая, чем в армии) дисциплина, которую раз и навсегда навел в обществе Иисуса бывший офицер Карла II, давала историкам повод утверждать, что религиозная организация лойолитов, пережившая свой расцвет в XVI-XVII веках, исчерпала возможности развития и не переживет XX века. В 80-е годы XX века пристрастие ордена к политике стало причиной напряженных отношений между руководителями ордена Иисуса и папой Иоанном Павлом II: впервые за всю историю иезуитов “папа Войтыла” вмешался в процедуру избрания генерала ордена и назначил на его место свое доверенное лицо. Однако сегодня разногласия улажены: орден, возглавляемый генералом Колвенбахом, ученым-ориенталистом, которого пресса характеризует как “тихого голландца”, отходит от политики и занимается преподавательской деятельностью в 113 странах мира. Иезуитам принадлежат 177 университетов (28 из них - в США) и 356 средних школ, в которых обучаются около двух миллионов человек. По свидетельству журнала “Тайм” некоторые российские университеты попросили иезуитов помочь в организации религиозных курсов. Существует уже иезуитская миссия - в Беларуси. Возможно, вскоре ностальгические воспоминания снова потянут великих знатоков преподавания и в Россию. Если так, это будет уже пятая попытка иезуитов завоевать российское образование. ■

По архивным материалам и публикациям в прессе материал подготовила Светлана КИРИЛЛОВА (“ПОИСК”, №34(172), 15-21 августа, 1992).

КРАЇНИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ**Год Б.В., Стрельников В.Ю.**

Подаємо розділ посібника "Всесвітня історія" для 11 класу, що готується Полтавським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників спільно з кафедрою всесвітньої історії ПДПІ. Посібник побудований згідно нової програми з всесвітньої історії [Інформаційний зб. М-ва освіти України. - 1995. - № 1-2. - С. 40-48.]. Автори, подаючи нові факти, сучасні оцінки подій, ставлять за мету допомогти вчителям історії, учням загальноосвітніх шкіл та профтехучилищ, абітурієнтам у з'ясуванні основних проблем світової історії другої половини ХХ століття.

Увазі вчителів та учнів пропонується саме тема "Країни Латинської Америки" (уроки 50-53, тобто 4 години) з двох основних причин: по-перше, ця тема найменше висвітлена в доступній для широкого загалу літературі; по-друге, згідно оцінок суспільствознавців, у більшості країн СНД стверджується латиноамериканська модель модернізації, тому вивчення даної теми допоможе зрозуміти проблеми і перспективи сучасного українського суспільства.

Урок 50**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ**

Вся історія Латинської Америки періоду другої світової війни і в післявоєнні роки була наповнена боротьбою консервативної, реформістської та революційної альтернатив суспільного розвитку. В її ході вимальовувалися шляхи розв'язання гострих економічних, соціальних і політичних проблем, подолання протиріч залежного капіталістичного розвитку, ліквідації відставання від високорозвинених держав.

У цей період посилювався промисловий розвиток регіону - він досяг монопольної стадії. Більш зрілою та розвинутішою стала соціальна і політична структура суспільства. В окремих випадках розширилися демократичні права та соціальні завоювання трудящих. Зростала активність латиноамериканських республік у міжнародному житті.

Друга світова війна привела до різкого скорочення припливу іноземних товарів та іноземного капіталу. За таких умов великого розмаху набула "імпортозамінююча індустріалізація", тобто заміна імпорту багатьох промислових товарів їх виробництвом на місцях. Це дало поштовх до широкої індустріалізації. У першу чергу активізували своє виробництво галузі легкої, харчової, нафтовидобувної промисловостей. У економічно розвинутих країнах йшло становлення нових галузей: металургійної, нафтопереробної, енергетичної, хімічної. Випуск промислової продукції в регіоні у 1958 р. був більшим від довоєнного майже в 3 рази. Латинська Америка давала 1/5 світового видобутку нафти, з них 80% - Венесуела. В декілька разів зросло виробництво електроенергії.

Значних успіхів досягнуто на шляху перетворення провідних латиноамериканських держав

у промислово-аграрні. Скорочується питома вага сільського господарства. З'явилися підприємства важкої промисловості.

"Імпортозамінююча індустріалізація" в 40-50-х рр. охопила Аргентину, Мексику, Бразилію, Чилі, Уругвай, Венесуелу, Колумбію, Перу. Держави Центральної Америки та Карибського басейну, Парагвай та Болівія залишались осторонь прогресивних економічних змін.

У зв'язку з послабленням англійського впливу та втрату німецького на Латинську Америку, в регіоні значно активізують свою діяльність США. Капіталовкладення цієї держави зросли з 4,3 млрд. дол. у 1945 р. до більше ніж 12 млрд. дол. наприкінці 50-х рр. Всього за 1946-1960 рр. надходження капіталів і позик у Латинську Америку склали 14 млрд. дол., а вивіз прибутку - 19,5 млрд. дол.

У 1947-1948 рр. ситуація в Латинській Америці змінилась на користь реакції. Це в першу чергу пов'язано з поворотом до "холодної війни". Широкого поширення набули заклики до боротьби з експансією "світового комунізму". США прагнули встановити на території регіону повний політичний контроль. Було взято курс на посилення та відкриття нових військових баз.

Для того, щоб офіційно включити латиноамериканські держави у боротьбу з комунізмом, у вересні 1947 р. в передмісті Ріо-де-Жанейро США та 20 латиноамериканських республік підписали Міжамериканський договір про взаємодопомогу. Тим самим було оформлено новий військово-політичний блок у післявоєнному світі. ІХ Міжамериканська конференція в Боготі (1948 р.) завершила утворення політичного союзу Ріо-де-Жанейро у вигляді Організації американських держав, статут якої був прийнятий 30 квітня 1948 р.

В цілому оформлення військово-політичного союзу США та Латинської Америки на антикомуністичній основі закріпило гегемонію США на Заході та створило сприятливі умови

для переходу правих сил до наступу по всьому континенту. Так, у ході громадянських війн були знищені прогресивні сили в Парагваї, Коста-Риці. В результаті військових заколотів кінця 40-х - поч.50-х рр. встановлювалися диктаторські режими в Перу, Венесуелі, Панамі, Болівії. У 1955 р. військові повалили уряд Перона в Аргентині.

Одночасно в роки "холодної війни" розгорнулася національно-визвольна боротьба у Гватемалі та Болівії, розпочався опір кубинців на чолі з Ф.Кастро. Уряди ряду держав прагнули протистояти натиску США. Особливо чітко це прослідковується в Аргентині, Бразилії, Мексиці.

Небувалою розмаху на середину 50-х рр. набула національно-визвольна боротьба кубинського народу. Глибоке невдоволення широких верств трудящих викликала встановлена 1952 р. у країні диктатура генерала Ф.Батісти. Він був на службі у американського капіталу та місцевої поміщицько-буржуазної верхівки. 26 липня 1953 р. 165 юнаків на чолі з Ф.Кастро атакували військову казарму Монкада та деякі інші об'єкти м.Сантьяго - центру провінції Орьенте. Напад було відбито. Частина повсталих загинула, інші - заарештовані. Серед них і Ф.Кастро.

У виступі на судовому засіданні 16 жовтня 1953 р. Ф.Кастро виклав мету учасників змови. Вона полягала в поваленні диктатури, встановленні демократичних свобод, ліквідації залежності від іноземного капіталу, утвердженні суверенітету Куби, знищенні латифундизму, передачі землі сільським трудівникам, забезпеченні промислового розвитку, викоріненні безробіття, покращенні життєвого рівня та здійсненні широких соціальних прав трудящих.

Промова Ф.Кастро набула широкого розголосу і стала програмою революційно-демократичної організації "Рух 26 липня", заснованої Ф.Кастро та його прихильниками в 1955 р. У 1956-1958 рр. йшло формування повстанської армії, яка у листопаді 1958 р. розпочала загальний наступ, підтриманий народом. 2 січня 1959 р. столиця Куби Гавана перейшла до рук прихильників Ф.Кастро. На Кубі розпочався етап демократичних, антиімперіалістичних, антиолігархічних перетворень.

Недивлячись на загальну нестабільність суспільно-політичного життя, буржуазія латиноамериканських держав розробила дієвіші шляхи модернізації економіки та соціальних відносин за допомогою реформізму. Теоретичною основою реформістської політики стала "доктрина ЕКЛА" (економічна комісія ООН для Латинської Америки), запропонована у 50-і рр. групою економістів і соціологів. Останні вважа-

ли, що вийти з хронічного відставання і залежного стану країни регіону зможуть лише за умов прискореної модернізації економіки та соціальної структури, подальшої індустріалізації, більш інтенсивного розвитку сільського господарства, зміни структури та географії зовнішньо-політичних зв'язків.

Правлячі кола США також бачили необхідність окремих змін у Латинській Америці. Уряд Дж.Кеннеді запропонував програму "Союзу в ім'я прогресу", яка була прийнята 19 латиноамериканськими державами у серпні 1961 р. У ній знайшла своє втілення "Доктрина ЕКЛА".

Офіційною метою "Союзу в ім'я прогресу" проголошувалось прискорення економічного та соціального розвитку країн Латинської Америки. Розрахована на 10 років програма передбачала прискорену індустріалізацію, створення багатогалузевої економіки, зменшення її залежності від експорту аграрно-сировинних товарів, імпорту машин та устаткування. Ставилося завдання демократизувати суспільно-політичне життя, здійснити аграрну і податкову реформи, заходи з житлобудування, покращити систему охорони здоров'я, освіти. Наголошувалось на необхідності інтеграції регіону. "Союз в ім'я прогресу" засвідчував перехід США до більш гнучкої політики в Латинській Америці, розрахованої на співробітництво з широкими колами місцевої буржуазії.

У рамках "Союзу в ім'я прогресу" пожвавилася реформістська діяльність латиноамериканських урядів. Чітко прослідковувалася тенденція до їх співпраці. Проте на заваді прогресивного розвитку у більшості країн регіону стояли реакційні військово-диктаторські режими. Значні соціальні прорахунки неоконсервативного варіанту модернізації посилили напругу в суспільстві. Активізували свою діяльність правозахисні організації, церковні кола. Панівні класи, які зміцнили свої позиції у 70-і рр., з початком 80-х схилилися до ліберальних форм правління. Навіть правлячі кола США підтримували конституційні уряди та піддавали критиці військові режими. Саме в цей час у таких країнах як Еквадор, Перу, Нікарагуа, Болівія були відновлені конституційні порядки.

З середини 80-х рр. конституційні правління встановилися ще в цілому ряді держав регіону. Так, у березні 1985 р. впала диктатура в Уругваї, на початку 1986 р. демократичні уряди прийшли до влади в Гватемалі, Гондурасі, Гаїті. Щоправда, через протидію військових, слабкість демократичних сил встановити конституційний режим у Гаїті не вдалось. У грудні 1990 р. на виборах перемогу одержав лівий католицький священник Жан-Бертран Арістід, але його було позбавлено влади внаслідок військового заколоту.

Лише 7 жовтня 1994 р. диктатор Гаїті Седрас пішов у відставку, а 15 жовтня президент Арістід повернувся в країну.

У січні 1989 р. впала найтриваліша в Латинській Америці диктатура генерала А.Стресснера (Парагвай, 1954-1989 рр.) У країні відновлюються конституційні порядки. 11 березня 1990 р. чилійська військова хунта на чолі з Піночетом вимушена була передати владу новому громадянському урядові. 25 квітня 1990 р. до керівництва Нікарагуа прийшов коаліційний уряд (14 партій) на чолі з лідером Національного союзу опозиції Віолеттою Барріос де Чаморро.

Новими успіхами відзначився процес деколонізації в Карибському басейні. Незалежність одержали 6 колишніх володінь Великобританії: Домініка, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Беліз, Антігуа і Барбуда, Сент-Крістофер і Невіс із населенням 650 тис. чоловік.

В цілому в Латинській Америці та Карибському басейні незалежними стали 33 держави.

У різних формах у регіоні продовжують розвиватися інтеграційні процеси. Так, у 1980 р. Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі, що об'єднавала 10 південноамери-канських країн і Мексику, була перетворена в Латиноамериканську асоціацію інтеграції. Головне її завдання полягає в промисловому кооперуванні. В серпні 1985 р. виникла аргентино-бразильська інтеграція (до неї приєднався Уругвай). Ставилося завдання замінити конкуренцію між двома найбільш-шими країнами Південної Америки міцним економічним союзом.

Група Ріо-де-Жанейро, заснована 1986 р. у складі Аргентини, Бразилії, Мексики, Венесуели, Колумбії, Перу, Уругваю та Панами стала центром для обговорення нагальних проблем, що хвилюють регіон.

У жовтні 1993 р. шість держав Центральної Америки заявили про своє бажання приєднатися до Південноамериканського договору про вільну торгівлю (НАФТА).

Починаючи з 1994 р. для з'ясування різних аспектів суспільно-політичного життя країн Латинської Америки скликаються спеціальні конференції. З 1964 р. діє Центральноамериканський парламент.

Спільні зусилля латиноамериканських держав сприяють нейтралізації дестабілізуючих факторів, що загрожують мирному процесу і регіональній інтеграції.

Урок 51

МЕКСИКА

У роки другої світової війни значно зміцнила свої позиції мексиканська буржуазія. Вона прагнула

потіснити іноземні монополії та пов'язану з ними традиційну буржуазно-поміщицьку олігархію, створити більш сприятливі умови для зростання національної економіки.

Зробивши ставку на власні сили, мексиканські націонал-реформісти ще в 30-і рр. провели ряд глибоких антиімперіалістичних, антиолігархічних перетворень (уряд Л.Карденаса). Вони знаменували перехід до більш поміркованої політики.

Головним ідеологом націонал-реформістського курсу стала правляча Інституційно-революційна партія (ІРП). Таку назву дістала в 1946 р. колишня Партія мексиканської революції.

Здійснюючи гасла "індустріальної революції" та "національної єдності", ІРП домоглася тривалої економічної та політичної стабільності. Мексиканський уряд стимулював розвиток місцевого капіталу, надавав йому пільги, кредити. Мексика погодилася виплатити компенсації за експропріацію власності американських громадян, що сприяло врегулюванню у 1942 р. конфлікту Мексики зі США з приводу нафти. Іноземний капітал одержав право на участь у "змішаних компаніях", у контрактах про технічну творчість.

Для збереження свого впливу серед трудящих правлячі кола активно використовували ідею "перманентної" мексиканської революції, кінцева мета якої розглядалась як поступове досягнення на основі співробітництва всіх виробничих класів економічної стабільності та соціальної справедливості.

Інституційно-революційна партія складалася з трьох основних масових секторів - робітничого (профспілкового), селянського і "народного". Останній об'єднував переважно організації середніх прошарків суспільства. До нього також входили військові та підприємці. В політичному житті ІРП зайняла монополію становити як організація, що прагнула об'єднати все населення Мексики.

У країні склався конституційний режим з регулярними виборами, зміною влади і т.д. Проте йому були притаманні деякі авторитарні риси: міцна влада президента (він голова ІРП), монополія ІРП на владу, засилля партійно-державної бюрократії. Армія також стала елементом нової економічної системи, але її не допускали до "великої влади".

Націонал-реформістський курс ІРП піддавався критиці як зліва, так і справа, але опозиційні партії мали обмежені можливості.

Реформування мексиканського суспільства досить інтенсивно здійснювалося у 50-х - 60-х рр. Уряд Лопеса Матеоса (1958-1964 рр.) продовжував реалізацію аграрної реформи, його наступник Діас Ордас (1964-1970 рр.) також у вирішенні аграрного питання бачив один із

можливих шляхів зміцнення економіки країни.

За 12 років понад 600 тис. сімей, головним чином громади ехідо, одержали 32 млн. га землі. Питома вага громадського сектору у сільськогосподарському виробництві з 1960 р. по 1970 р. збільшилась з 26% до 50%. Держава багато в чому допомагала селянинові.

В цілому в Мексиці на 1970 р. склалося високопродуктивне капіталістичне господарство. Латифундій традиційного екстенсивного типу залишилось зовсім мало. Проте соціально-політична ситуація в мексиканському селі була непростою. З часом розпочався процес соціальної диференціації. З'явилась велика кількість вільних робочих рук.

Не відмовляючись від іноземних інвестицій, уряди Л.Матеоса і Д.Ордаса зміцнювали становище держави та національного капіталу. Була обмежена діяльність іноземців у електроенергетичній та видобувній промисловостях, заборонена участь фірм інших держав у роботі фінансово-кредитних закладів. Велика увага приділялась забезпеченню життєдіяльності громадян. Соціальні заходи, охорона праці, підвищення заробітної плати стали ознакою 60-х - 70-х рр.

Періодом відносної стабільності можна назвати й президентство Л.Ечерверрія (1970-1976 рр.). Президент оголосив про своє прагнення реалізувати антиімперіалістичний курс, побудувати суспільство "соціальної демократії". Визначалася необхідність демократизувати процедуру виборів. Уряд Мексики направляє додаткові кошти для зміцнення державного сектора економіки, стимулювався промисловий розвиток відсталих районів, збільшувались асигнування на науку, техніку, освіту тощо. Проте дещо "забуксувала" аграрна реформа.

Політика Л.Ечерверрія викликала незадоволення великого капіталу. Національні багатства безконтрольно вивозилися за межі держави. В такій ситуації керівництво країною вимушено відмовитися від низки реформ. Це викликало зменшення темпів економічного зростання.

Уряд Х.Лопеса Портільо (1976-1982 рр.) зберіг гасла революційного націоналізму та соціальної демократії, але на перший план висунув заклики до союзу держави, трудящих і підприємців. Було взято курс на розширення приватних національних та іноземних капіталовкладень, скорочувалися державні витрати на економіку.

Стримувалось зростання заробітної плати.

Головні надії в планах економічного та соціального розвитку уряд Л.Портільо покладав на нафту, ціни на яку значно зросли.

Прибутки від нафти направлялись на модернізацію промисловості. З'являлись перші атомні електростанції. Розпочалась механізація сільськогосподарського виробництва.

Проте економічне піднесення починає припинятися з 1981 р., коли різко падають ціни на нафту. В Мексиці загострюється фінансова криза. Націоналізація приватних банків у серпні 1982 р. засвідчувала той факт, що мексиканське суспільство поряд з іншими державами регіону було вимушено відходити від ліберального варіанту капіталістичної модернізації.

В період найбільшої економічної кризи Мексику очолив президент Мігель де ла Мадрид (1982-1988 рр.). Його уряд розробив програму суворої економії та переорієнтації головних зусиль на приватний сектор. Розпочалася приватизація державних підприємств та лібералізація режиму для іноземних капіталовкладень.

Незважаючи на певні економічні успіхи, здійснювана ІРП державна політика вже не знаходила повної підтримки. На виборах у липні 1988 р. ІРП одержала всього 50,4% голосів. У зв'язку з цим керівництво партії взяло курс на перехід від монополії влади до політичного плюралізму.

У січні 1988 р. до виконання обов'язків президента приступив Карлос Салінас де Гортарі. Він продовжив продаж державних компаній, розширив експортні можливості країни, щоб менше залежати від нафти. Президенту вдалося досягти згоди кредиторів щодо зменшення боргів, зниження кредитних ставок. Прийнята у 1989 р. Національна програма солідарності (Пронасол) сприяє становленню демократії в країні, покращенню життя народу.

За роки президентства К.Салінаса де Гортарі (1988-1994 рр.) у Мексиці приватизовано 1467 підприємств і фінансово-кредитних інститутів. У державній власності залишилось лише 132 великі промислові об'єкти. За масштабами приватизації Мексика займає 4 місце в світі після Великобританії, Німеччини та Японії. Недивлячись на це, провідна роль в економіці країни належить капіталу США (1992 р. - 60% всього обсягу іноземних інвестицій).

З початком 90-х рр. у Мексиці загострилася проблема соціальної диференціації населення. Наприкінці 1989 р. нижче рівня бідності перебувало 40,3 млн.чол., а за числом мільйонерів країна зрівнялась з Великобританією. 20 мексиканських сімей мають майна на суму 2 млрд.дол. А 300 сімей, які складають еліту мексиканського суспільства, контролюють більше половини національного прибутку. В цілому в економіці країни виділяють два напрямки: елітарний - обслуговує 8 млн.чол. (багатих), народний - обслуговує 75 млн.чол. (з низьким рівнем життя).

У зовнішньополітичній сфері Мексика виступає за активізацію співробітництва між країнами регіону. У 1990 р. вона приєдналась до зони вільної торгівлі, заснованої США та

Канадою. Країна активно працює у всіх латиноамериканських організаціях. Підприємці Мексики налагоджують тісні контакти зі своїми колегами з країн СНД.

Новий президент Мексиканських Сполучених Штатів Ернесто Зеділло (з 1994 р.) продовжує розпочатий курс на стабілізацію соціально-економічного становища в країні, всебічно сприяє зростанню її міжнародного авторитету.

Урок 52

АРГЕНТИНА

У роки другої світової війни в Аргентині розпочалося формування націонал-реформістського режиму, направлено на стабілізацію суспільно-політичної ситуації в країні.

У червні 1943 р. за підсумками військового перевороту була позбавлена влади традиційна буржуазно-поміщицька алігархія, пов'язана переважно з британським капіталом і ринком. Фактично ініціатором проголошеної в Аргентині політики став організатор перевороту 1943 р. полковник Хуан Домінго Перон (1895-1974 рр.). Новий військовий уряд взяв курс на посилення національної промислової буржуазії, став на шлях активного втручання держави в економіку та сферу соціальних відносин.

Щоб об'єднати різні групи населення, повернути трудящих на свій бік, Перон висунув концепцію "хустісіалізму" (справедливості). "Хустісіалізм" проголошував об'єднання аргентинської нації для ліквідації залежності та відсталості, побудови суспільства соціальної справедливості за участю всіх верств у громадському житті.

На президентських виборах 1946 р. Перон одержав 54% голосів і в червні зайняв посаду президента, на якій перебував більше 9 років, установивши фактично авторитарний режим.

Уряд Перона викупив у іноземців багато їхніх компаній, націоналізував залізницю, телефон, центральний банк, деякі інші підприємства. Він розробив п'ятирічний план економічного розвитку, побудував ряд державних підприємств, доріг, стимулював залучення іноземних інвестицій. Порівняно за невеликий час питома вага державного сектора в економіці Аргентини зросла до 15-18%. Розроблено ряд прогресивних заходів у соціальній сфері.

У березні 1949 р. була прийнята нова конституція в дусі хустісіалістської доктрини. Вона проголошувала право на працю, "справедливий розподіл", охорону здоров'я, соціальне забезпечення, право на організацію та захист професійних спілок. Національні багатства визнавалися власністю Аргентини.

Наприкінці 40-х - на початку 50-х рр. в

Аргентині погіршилась економічна ситуація. Зменшувалися витрати на проведення соціальної політики, зростали ціни. Багато угруповань аргентинської буржуазії починають відходити від політики підтримки Перона. Авторитарний пероністський режим викликав невдоволення і в ліберальних демократичних колах.

Ізоляцією Перона активно скористалися його консервативні противники. У вересні 1955 р. Перона після військового перевороту було позбавлено влади. Тимчасовий уряд на чолі з військовими керував державою всю другу половину 50-х рр. Він відбивав прагнення буржуазно-поміщицької верхівки, орієнтувався на підтримку іноземного капіталу. Політика президентів Артуро Фрондісі (1958-1963 рр.), Артуро Ільїа (1963-1966рр.) та Х.К. Онганія (1966-1972рр.) викликала запеклу внутрішньополітичну боротьбу в країні.

На президентських виборах у березні 1973 р. перемогу одержав утворений пероністами Хустісіалістський фронт визволення на чолі з послідовником Перона Ектором Кампорою. Але праві сили Аргентини, пероністи поміркованого крила, не підтримували курс нового президента.

У вересні 1973 р. на нових виборах переміг 78-річний Перон. Почалося здійснення 3-річного плану розвитку Аргентини, розширився державний сектор економіки. Перон прагнув реалізувати антиімперіалістичну політику, що не змогло пройти поза "увагою" США. Смерть Перона 1 липня 1974 р. фактично зупинила здійснення його політики.

24 березня 1976 р. армія, зважаючи на політичну боротьбу в країні, погіршення економічного стану, взяла владу до своїх рук, встановивши військову диктатуру.

У грудні 1981 р. новим президентом Аргентини став генерал Леопольдо Гальтьєрі. Для того, щоб відволікти опозицію та продемонструвати себе народним героєм, 2 квітня 1982 р. аргентинська армія зайняла Фолклендські (Мальвінські) острови, а також острови Південна Георгія та Південні Сандвічеві, які перебували під контролем Великобританії з 1833р. Повідомлення про відновлення аргентинського суверенітету над островами викликали піднесення патріотичного ентузіазму. У відповідь на це Англія розгорнула проти аргентинців широкомасштабні військові дії. 15 червня 1982 р. аргентинський гарнізон здався. Дії Англії підтримали США, європейські країни НАТО.

Наприкінці 1983 р. військова рада Аргентини передала право на управління конституційному уряду на чолі з Раулем Альфонсіном (1983-1989рр.). Країна стала на шлях демократичних перетворень. Але важка економічна ситуація,

інфляція, погіршення становища трудящих викликали невдоволення політикою президента. У 1987-1988 рр. мали місце спроби військових заколотів.

На президентських виборах 1989 р. перемогу одержав пероніст Карлос Сауль Менем. Проте його політика суттєво відрізнялась від традиційного пероністського курсу. Щоб призупинити інфляцію, уряд скоротив бюджетні видатки, встановив контроль над зростанням цін і зарплати. Прийнято закон про передачу приватному капіталу 35 великих державних компаній, в т.ч. і залізниць. Економічна програма уряду була викладена в "Законі про надзвичайні заходи в сфері економіки".

Наприкінці 80-х рр. економічну ситуацію в Аргентині визначали як "соціалізм без плану і капіталізм без ринку". Тому починаючи з 90-х рр. уряд К.Менема взяв курс на перехід від закритої ринкової економіки до економіки відкритої.

Інтегрувавши національну економіку у світовий ринок, аргентинцям вдалося стабілізувати її, зняти соціально-політичну напругу в суспільстві. Цьому сприяла програма фінансової стабілізації - "Конвертібілідад" та загальнонаціональний план економічного розвитку "Аргентина в розвитку, 1993-1995". У березні 1995 р. прийнято новий п'ятирічний план розвитку Республіки Аргентина.

Основою зовнішньої політики Менема став прагматизм, пріоритет економічних інтересів, які на його думку, вимагали не "антиімперіалізму", а співробітництва з високорозвинутими державами і міжнародними фінансовими організаціями.

У зв'язку з цим визначилися нові підходи до фолькландського конфлікту. Менем не відмовився від права Аргентини на острови, але заявив, що це справа далекого майбутнього. У лютому 1990 р. Англія та Аргентина нормалізували міждержавні відносини.

Досить давніми є українсько-аргентинські економічні зв'язки. Але особливого розвитку вони набули з початку 90-х рр. Аргентинські та українські підприємці мають багатопланову програму співробітництва. Вона полягає у створенні спільної авіакорпорації для здійснення вантажних і поштових перевезень в Південній Америці. Не менш цікавим є й "морський" проект, який передбачає підписання угоди з рибалками Маріуполя та Одеси для спільного вилову риби, а також перевезень вантажів водним шляхом. Розробляється програма створення мереж сотового зв'язку в обох країнах, існують спільні проекти щодо освоєння космосу в мирних цілях тощо.

Новий імпульс українсько-аргентинським відносинам дав візит до Аргентини державної делегації України на чолі з Президентом

Л.Кучмою наприкінці жовтня 1995 р. Сторони підписали ряд міждержавних угод у різних сферах соціально-економічного та політичного співробітництва.

Українська діаспора в Республіці Аргентина нараховує майже 250 тис. чоловік.

Урок 53

БРАЗИЛІЯ

Друга світова війна призвела до різкого скорочення припливу іноземних товарів і капіталу до Бразилії. За таких умов великого розмаху набула "імпортозамінююча індустріалізація", тобто заміна імпорту багатьох товарів їх виробництвом у себе. Це дало поштовх до широкого розвитку національної промисловості.

Змінилася і соціально-політична ситуація в державі. Президент Ж. Варгас у лютому 1945 р. відмовився від диктаторських методів правління і оголосив про запровадження демократичних свобод. У березні 1945 р. він заснував Тралабальстську (робітничу) партію, провідне місце в якій зайняли націоналістичні прошарки середньої та дрібної буржуазії, профспілкова бюрократія. Партія закликала до національної злагоди на основі співробітництва класів, до захисту економіки, природних ресурсів, покращення становища трудящих. Такий політичний курс тривав з невеликими перервами до весни 1964 р. Президенти Ж.Кубічек (1956-1961 рр.), Ж.Гуларт (1961-1964 рр.) здійснили ряд заходів щодо захисту національної економіки від іноземного капіталу, була проголошена аграрна реформа, відновлено ряд демократичних свобод.

Незважаючи на прийняття прогресивних програм, економічне життя Бразилії погіршилось. 31 березня 1964 р. в декількох штатах відбулись заколоти. Перемогла реакція, яка радикально змінила ситуацію в країні.

В ході військового заколоту 1 квітня 1964 р. до влади в Бразилії прийшла військово-технократична еліта, яка оголосила про своє прагнення перетворити країну у "велику націю" та захистити її від впливу комунізму.

Встановивши авторитарну форму правління, президенти з надзвичайними повноваженнями маршали К.Бранко (1964-1967 рр.) і Коста-е-Сільве (1967-1969 рр.) поставили під контроль армії все соціально-економічне життя країни. Внаслідок цього наприкінці 60-х рр. вдалося стабілізувати економіку, знизилась інфляція. Зовнішньополітичний курс перебував під контролем США.

З початку 70-х рр. правлячі кола Бразилії взяли на озброєння неоконсервативні концепції вільної ринкової економіки, прагнучи підключити виробничий потенціал країни до світового капіталістичного господарства і таким

чином розв'язати всі проблеми. Основними джерелами накопичення капіталу і прискорення виробництва стало широке залучення інвестицій, позичок, кредитів, нових технологій із-за кордону тощо.

Президентство генерала Г.Медісі (1969-1974 рр.) стало періодом найбільших успіхів бразильської економіки. Сім років підряд валовий національний продукт у середньому за рік зростав більш ніж на 11%. Це дало підставу говорити про "бразильське диво". В цілому за загальним обсягом ВВП Бразилія змістилася з 28 на 8-е місце серед капіта-лістичних країн світу.

Економічна криза 1974-1975 рр. призвела до уповільнення темпів розвитку економіки. Великим ударом для Бразилії стало зростання цін на нафту, яку вона досить активно імпортувала.

За таких умов новий бразильський президент Е.Гайзел (1974-1979 рр.) вимушений був маневрувати. У червні 1978 р. його уряд приймає програму лібералізації режиму, яка передбачала скасування цензури та частини репресивних законів, надання президентові надзвичайних повноважень. У сфері зовнішньої політики Бразилія почала відходити від повної орієнтації на США.

Важливим етапом лібералізації суспільно-політичного життя стало президентство генерала Ж.Б.Фігейреду (1979-1985 рр.). З 1980 р. розпочався перехід до багато-партійності. Склалась антиурядова опозиція на чолі з Партією бразильської демократичної дії. На виборах 1985 р. один із лідерів цієї партії Ж.Сарней стає президентом держави.

Громадянському уряду Ж.Сарней (1985-1990 рр.) випало на долю завершити перехід до конституційного режиму. З лютого 1986 р. розпочалась реалізація плану економічної стабілізації. Заморожувалися ціни й заробітна плата. Обраний у листопаді 1986 р. Національний конгрес прийняв у 1987 р. демократичну конституцію.

Проте наприкінці 80-х рр. соціально-економічна ситуація різко змінилася. Здійснення реформаторського плану 1986 р. зазнало краху. У 1989 р. інфляція досягла 1500%. Через опір латифундистів аграрна реформа практично не проводилась. Значно зростало народонаселення (з 93 млн.чол. у 1970 р. до 145 млн.чол. - у 1989 р.). Постала демографічна проблема. Авторитет уряду щоденно падав.

На перших, після 30-річної перерви, прямих президентських виборах 15 листопада 1989 р. раптово фаворитом став невідомий на той час у країні підприємець, губернатор невеликого штату Алагоас Фернандо Каллор де Мелло. Він організував власну партію - Партію національної реконструкції. Кандидат у президенти обіцяв розпочати боротьбу з корупцією, зменшити інфляцію, провести приватизацію, інтенсивно

залучати до країни іноземний капітал.

За підсумками другого туру голосування, яке відбулося у березні 1990 р., Ф.Каллор став президентом Федеративної Республіки Бразилії. Новий уряд розробив ряд заходів щодо призупинення інфляції та дефіциту держбюджету. Зменшувалися витрати держави на утримання адміністрації, розпочався розпродаж акцій державних компаній, були заморожені великі вклади в банках. Щоправда, довготривалих успіхів досягти не вдалося. З кінця 1990 р. соціально-економічна ситуація в країні загострилася. Навіть найбільш радикальна перша грошова реформа 1990 р., яка передбачала скорочення грошової маси на 80%, збалансування держбюджету, проведення суворої фіскальної політики і контролю, не дала очікуваних результатів.

У період економічного занепаду розроблялась ціла низка стабілізаційних програм, але вони не змогли змінити ситуацію. Наприкінці 1993 р. бразильський уряд прийняв нову Програму економічної стабілізації "ФЕК-2" (за ініціалами колишнього міністра економіки Ф.Е.Кардозу, який на виборах у жовтні 1994 р. став президентом країни). Запровадження нової грошової одиниці (реала) зміцнило бразильську економіку. Активізувалась діяльність господарського комплексу, покращилось соціально-політичне становище населення. Сьогодні Бразилія належить до десяти най-більш розвинених країн Латинської Америки.

Зовнішньополітичний курс сучасної Бразилії спрямований на активне співробітництво в межах регіональних економічних структур, а також з найбільш могутніми державами, які мають аналогічний Бразилії соціально-економічний рівень. Бразильська сторона виявляє інтерес до співробітництва з Україною в галузі чорної та кольорової металургії, енергетики, транспорту, інформатики, харчової промисловості, електрозварювання, медицини, фармакології. В свою чергу Україна прагне залучити бразильські інвестиції для реконструкції нафтопереробних заводів, розвідки, видобутку нафти тощо.

Представники місцевої української діаспори, яка нараховує понад 400 тисяч чоловік, створили Бразильсько-українську торгову палату (штат Парана).

За підсумками візиту до Федеративної Республіки Бразилії Президента України Л. Кучми наприкінці жовтня 1995 р. підписано цілий ряд угод, які сприятимуть співпраці сторін у політичній, економічній, культурній, космічній, екологічній та інших сферах. ■

РЕКЛАМА. ОГОЛОШЕННЯ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

22 лютого 1996 р. в Полтаві відбудеться Всеукраїнська науково-практична конференція "Організація навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх закладах нового типу: досягнення, проблеми, перспективи"

На конференції передбачається розгляд таких проблем:

1. Навчально-виховний заклад в оновленій культурі України, їх розвиток і становлення.
2. Розвиток організації навчального закладу нового типу.
3. Проблеми впровадження досягнень педагогічної науки і передового досвіду в практику діяльності навчально-виховних закладів нового типу.
4. Співробітництво і співтворчість педагогів і дітей у навчально-виховному закладі нового типу.
5. Диференціація й індивідуалізація навчально-виховного процесу в навчально-виховному закладі нового типу.

Заплановано видання матеріалів конференції. Тези (2 екз.) подаються українською мовою та повинні бути підготовленими для друкування на ротапринті. Обсяг: до 3-х сторінок машинописного тексту через 1,5 інтервали. Поля: ліворуч - 30 мм, зверху - 25 мм, праворуч - 10 мм, знизу - 20 мм. Назва доповіді друкується великими літерами, симетрично тексту; нижче через два інтервали - перелік авторів і назва установи; сторінки нумеруються простим олівцем. Другий примірник підписується автором. У заявці слід зазначити тему доповіді, прізвище, ім'я та по батькові доповідача, його місце роботи, вчене звання, ступінь, посаду, домашню та робочу адресу, телефон.

Для пересилки тез використовуються картонні прокладки та конверти відповідного розміру (аркуші не згинати).

Автори можуть запропонувати власну тематику.

Матеріали для участі в конференції просимо надсилати до 15 січня 1996 року за адресою:

☒ 314000, м. Полтава, вул. Жовтнева, 64,

Інститут післядипломної освіти педагогічних працівників, "Конференція".

На конференції будуть заслухані доповіді, замовлені Оргкомітетом. Кількість учасників конференції обмежена, і Оргкомітет не зможе запросити усіх бажаючих.

Запрошення будуть розіслані до 10 лютого 1996 року.

Оргкомітет

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА ІНСПЕКЦІЯ ПО НАГЛЯДУ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ**

**Типова посадова інструкція
з питань охорони праці керівника закладу освіти Полтавської**

області

1. Організовує роботу з охорони праці у структурних підрозділах навчально-виховного закладу згідно Закону України "Про охорону праці", "Положення про організацію роботи з охорони праці в закладах Міністерства освіти України" та іншими нормативними актами охорони праці.

2. Створює у навчально-виховному закладі, відповідно до Закону України "Про охорону праці", службу охорони праці, яка йому підпорядкована або наказом призначає відповідальних за організацію роботи з охорони праці і визначає їх посадові обов'язки у відповідності з розробленими для всіх працівників закладу посадовими інструкціями з питань охорони праці. Копії посадових інструкцій, затверджені керівником закладу, видаються на руки працівникам.

3. Забезпечує виконання наказів, розпоряджень, інструктивних матеріалів органів освіти з питань охорони праці, приписів органів державного нагляду, а також своєчасне виконання заходів колективного договору, угоди з охорони праці, пропозицій профспілкового комітету.

4. У відповідності з вимогами ст.17 Закону України "Про охорону праці" забезпечує в закладі функціонування системи управління охороною праці.

5. Забезпечує заклад необхідною документацією, навчально-наочними матеріалами і літературою з охорони праці. Укомплектовує ними спеціальний куточок.

6. Організовує слухання на засіданнях ради закладу, виробничих нарадах звітів керівників структурних підрозділів з питань створення здорових і безпечних умов праці, проведення навчально-виховного процесу, стану травматизму, виконання заходів колективного договору або угоди з охорони праці та посадових інструкцій з цих питань.

7. Щорічно розробляє за участю профспілок колективний договір або угоду з охорони праці і забезпечує їх виконання. Два рази на рік підводить підсумки їх виконання.

8. Терміново повідомляє про важкі, групові і смертельні нещасні випадки, які трапилися з працівниками на виробництві, державну інспекцію охорони праці, вищестоящий орган, прокуратуру за місцем знаходження закладу, профспілковий орган свого закладу і вищестоящий, місцевий орган державної влади та санепідемстанцію у разі гострих отруєнь (захворювань).

9. Організовує розслідування легких і важких нещасних випадків, які сталися з працівниками на виробництві, у відповідності з "Положенням про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах і організаціях", затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 10 серпня 1993 р. №623.

10. Направляє оформлений по результатам розслідування нещасного випадку акт форми Н-1 до державної інспекції охорони праці.

11. Терміново повідомляє про групові та смертельні нещасні випадки, які сталися з учнями та вихованцями в період навчально-виховного процесу, медичну установу, батьків потерпілих, вищестоящий орган, прокуратуру, державну інспекцію охорони праці.

12. Організовує розслідування легких і важких нещасних випадків, які сталися з учнями та вихованцями, у відповідності з "Положенням про порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах", затвердженого наказом Міністра освіти України від 30 листопада 1993 р. № 429.

13. Направляє в державну інспекцію охорони праці письмове повідомлення (копію платіжного доручення) про сплату штрафу за кожний нещасний випадок з працівниками на виробництві або справку, підписану керівником та бухгалтером, про несплату такого штрафу в зв'язку з відсутністю в закладі коштів заохочувального фонду.

14. Забезпечує ведення журналу обліку нещасних випадків на виробництві з працівниками та нещасних випадків у навчально-виховному процесі з учнями та вихованцями.

15. У відповідності з "Типовим положенням про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці", затвердженого наказом Дежкомітету України по нагляду за охороною праці від 4 квітня 1994 р. № 30, організовує проведення з працівниками всіх видів інструктажів з техніки безпеки, а саме: вступного, первинного на робочому місці, повторного, позапланового та цільового. Забезпечує правильну і своєчасну реєстрацію проведених інструктажів з працівниками в журналі вступного інструктажу та в журналі інструктажу на робочому місці.

16. Видає наказ про проведення викладачами з учнями інструктажів з техніки безпеки, а саме: вступного, первинного на робочому місці, повторного, позапланового та цільового з реєстрацією в класних чи спеціальних журна-

лах, а з учнями та вихованцями, які навчаються у позашкільних закладах, - у робочих журналах керівників гуртків, секцій тощо.

17. Організовує в школі ведення журналу для реєстрації цільового інструктажу з учнями при залученні їх до позакласних, разових робіт, проведенні екскурсій, походів, спортивних заходів тощо.

18. Організовує роботу по розробленню інструкцій з техніки безпеки для кабінетів, лабораторій, шкільних майстерень, участків, спортивних залів, при вивченні авто- та тракторної справи, для їдалень, пральних, котельних та для обслуговуючого персоналу, а саме: прибиральниць, електрика, сантехніка, сторожа та ін.

19. Створює умови функціонування громадського контролю за станом праці, для чого:

- на загальних зборах трудового колективу вибрати уповноваженого колективу з питань охорони праці;

- в місячний термін після виборів організувати його навчання;

- завести в закладі спеціальну книгу для внесення в неї пропозицій щодо усунення виявлених уповноваженим порушень актів про охорону праці, обов'язкових для розгляду і прийняття рішень керівником закладу.

Сприяє представникам профспілки здійснювати контроль за станом роботи з охорони праці.

20. Перед початком нового навчального року організовує роботу комісії по прийняттю до експлуатації кабінетів, лабораторій, майстерень, котельних та інших підрозділів з оформленням відповідних актів. Сприяє роботі комісії відділу освіти по перевірці стану підготовки до нового навчального року закладу в цілому.

21. Систематично забезпечує функціонування в закладі третьої і четвертої ступенів оперативного контролю стану охорони праці з реєстрацією у відповідних журналах.

Організовує проведення лабораторних випробувань опору заземлення та ізоляції електромережі, стану освітлення, шуму, вібрації і запиленості.

23. Організовує на початку нового навчального року санітарно-технічну паспортизацію закладу.

24. Організовує щорічне подання заявок на забезпечення учнів, вихованців та працівників спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

25. Забезпечує проведення дозиметричного контролю в навчально-виховному закладі з обов'язковою його реєстрацією.

26. Організовує навчання учнів і вихованців з питань охорони праці з наступною перевіркою знань, відповідно до навчальних програм та діючих нормативних актів з охорони праці.

27. Організовує проведення обов'язкових періодичних медичних оглядів учнів, вихованців та працівників відповідної категорії.

28. Здійснює контроль за підготовкою учнівських об'єднань, таборів з питань охорони праці, створенням здорових і безпечних умов праці і відпочинку на місцях дислокації.

29. Забороняє залучення учнів і вихованців до робіт, відмічених в "Переліку важких робіт і робіт з шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх", затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 року № 46, та до роботи і виробничої практики без екологічного обстеження робочих місць відповідними органами державного нагляду.

30. Здійснює постійний зв'язок з громадськими і державними органами щодо запобігання травматизму учнів і вихованців.

31. При врученні держінспектором охорони праці припису видає спеціальний наказ щодо виконання та своєчасно направляє держінспектору письмове повідомлення про усунення недоліків, відмічених у приписі.

32. Своєчасно організовує огляд і ремонт приміщень закладу, вентиляційних та електроустановок, сантехнічних приладів, опалення та освітлення. Здійснює заходи по забезпеченню закладу протипожежними засобами та інвентарем.

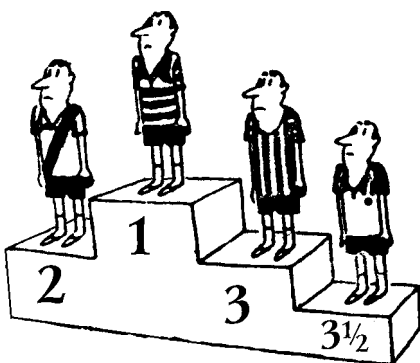
33. Несе персональну відповідальність за забезпечення в закладі здорових і безпечних умов праці та навчання.

Відповідає за нещасні випадки, що трапились внаслідок невиконання ним посадової інструкції та інших нормативних актів з охорони праці.

Посадова інструкція розроблена і подана в авторській редакції державним інспектором охорони праці Мистюк І.Г. Відповідальний за випуск: методист з охорони праці Полтавського інституту післядипломної освіти педагогічних працівників М.А. Піловицький

РЕЗУЛЬТАТИ ОЛІМПІАД 1994-1995 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

Місця команд районів (міст), які брали участь у 3-х турах обласних олімпіад, визначалися діленням загальної кількості балів, набраних усіма членами команди, на кількість учасників. Вони подані в таблиці №1, яка складена відповідно Положення Міністерства освіти України про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності в 1994-95 навчальному році.

Підсумки участі команд Полтавської області у Всеукраїнських олімпіадах наведені у таблиці №2.

Всього з Полтавської області взяли участь у Всеукраїнських олімпіадах 73 учні, з них 29 учнів стали їх призерами: четверо отримали диплом призера I ступеня, одинадцять учнів - II ступеня і чотирнадцять - III ступеня. Інші учні були нагороджені дипломами учасників Всеукраїнських олімпіад, серед них 6 учнів сільської місцевості і 18 учнів із закладів нового типу. Серед 18 шкіл, учні яких зайняли призові місця, - 7 закладів нового типу, одна сільська школа.

Добре підготували учнів до участі у Всеукраїнських олімпіадах заклади нового типу. Серед

Рейтинг учнівських команд районів (міст) в 3-х турах обласної олімпіади 1994-1995 навчального року.

Таблиця 1.

№	Команди районів, міст	укр. м. та літ.	англ. мова	нім. мова	фр. мова	ісп. мова	мате-матика	інфор-матика	істор.	право	геогр.	біол.	фіз.	хім.	труд навч.
1	м. Полтава	2	1	1	1	1	2	5	4	1	1	2	1	2	1
2	Автозаводський	8	5	10	3	-	1	2	3	11	3	1	2	2	2
3	Крюківський	10	4	2	6	2	4	6	6	2	7	23	7	1	-
4	м. Комсомольськ	1	2	6	7	-	3	3	7	10	4	4	3	4	3
5	м. Лубни	6	3	7	4	-	-	4	9	4	8	10	4	14	-
6	м. Миргород	7	6	10	8	-	10	3	14	12	20	8	5	6	7
7	В. Багачанський	9	25	11	-	-	-	-	13	5	15	19	8	18	-
8	Гадяцький	4	13	12	9	-	6	1	8	4	5	24	16	17	6
9	Глобінський	6	15	-	9	-	-	-	18	7	14	24	24	-	2
10	Гребінківський	8	24	21	-	-	14	-	15	4	17	17	17	9	9
11	Диканський	6	24	13	-	-	-	7	17	11	6	9	15	4	-
12	Зінківський	9	10	20	-	-	-	-	2	11	2	6	29	12	8
13	Карлівський	10	23	19	-	-	15	-	6	8	24	20	20	13	10
14	Кобеляцький	12	22	18	10	-	-	-	2	14	22	27	22	10	5
15	Козельщинський	11	21	17	-	-	-	-	2	-	26	23	27	17	-
16	Котелевський	12	20	8	11	-	-	4	3	5	13	3	15	15	2
17	Кременчуцький	11	12	-	4	-	15	-	20	8	12	11	13	6	6
18	Лохвицький	8	14	3	-	-	8	-	6	14	21	16	14	11	-
19	Лубенський	3	19	-	-	-	7	-	6	6	19	17	23	7	-
20	Машівський	9	18	14	12	-	-	-	22	5	23	21	21	8	4
21	Миргородський	6	15	-	5	-	-	-	12	9	29	26	28	18	11
22	Н. Санжарський	7	7	9	13	-	-	-	7	13	10	14	10	3	6
23	Оржицький	11	12	-	2	-	-	-	10	14	30	5	12	15	-
24	Пирягинський	4	9	5	-	-	11	7	5	12	5	13	6	5	-
25	Полтавський	12	16	4	-	-	-	-	14	16	27	20	24	15	-
26	Решетилівський	7	11	4	-	-	12	-	1	3	11	7	11	16	3
27	Семенівський	5	17	-	-	-	1	-	9	-	25	15	19	18	3
28	Хорольський	6	8	15	-	-	13	-	19	-	18	22	9	13	-
29	Чорнухинський	6	26	-	-	-	5	-	9	10	31	25	18	12	-
30	Чутівський	11	27	-	-	-	-	-	11	-	28	12	25	12	12
31	Шишацький	10	-	16	-	-	26	-	16	-	16	23	25	16	-

призерів олімпіад найчастіше зустрічаються вихованці міського національного ліцею №1 м.Полтави - 4 учні, школи-комплексу №31 м.Полтави та ліцею №4 м.Кременчука - по 3 учні, приватної школи "Ада" м.Кременчука та СШ №17, школи-комплексу №32 м.Полтави, СШ №2 м.Лубни - по 2 учні. ■

**Призери команд Полтавської області у Всеукраїнських олімпіадах
у 1994-1995 н.р.**

Таблиця 2.

Предмет	Ступінь диплому	Прізвище, ім'я	Клас	Школа, район, місто
Фізика				
	I	Момот Андрій	8	СШ №17 м. Полтави
	II	Кириченко Анастасій	9	Школа-комплекс №31 м. Полтави
	III	Бойко Сергій	10	Міський національний ліцей №1 м. Полтави
	III	Борщ Володимир	10	Міський національний ліцей №1 м. Полтави
	III	Думчиков Володимир	9	Школа-комплекс №31 м. Полтави
Правознавство				
	II	Педорич Станіслав	11	Гаркушинська СШ Миргородського району
	II	Тищенко Ірина	9	СШ №2 м. Лубен
	II	Чернов Володимир	10	СШ №2 м. Лубен
	III	Майборода Олександр	9	СШ №1 м. Гадяча
	III	Солодин Сергій	10	СШ №5 м. Полтави
Французька мова				
	II	Сікора Ганна	11	Міський національний ліцей №1 м. Полтави
	II	Лисенко Сергій	9	Школа-комплекс №32 м. Полтави
	III	Климко Світлана	11	Школа-комплекс №32 м. Полтави
Інформатика				
	I	Заборянський Сергій	11	Ліцей №4 м. Кременчука
	II	Сенік Микола	11	Школа №4 м. Полтави
	III	Польца Максим	11	Ліцей №4 м. Кременчука
Українська мова та література				
	II	Бажул Світлана	10	СШ №19 м. Полтави
	III	Нехожа Інна	11	СШ №5 м. Глобіно
	III	Клепач Наталія	9	Ліцей №2 м. Пирятин
Географія				
	I	П'яткова Ала	11	Приватна школа "Ада" м. Кременчука
	II	Будяков Сергій	9	Школа №17 м. Полтави
Англійська мова				
	III	Барикіна Наталія	9	СШ №6 м. Лубен
	III	Новохацько Ірина	11	Школа №29 м. Полтави
Математика				
	III	Дерієнко Андрій	11	Приватна школа "Ада" м. Кременчука
	III	Олонецька Світлана	10	Ліцей №4 м. Кременчука
Хімія				
	II	Кобзар Кирило	9	Міський національний ліцей №1 м. Полтави
	II	Крат Максим	11	Школа-комплекс №31 м. Полтави
Іспанська мова				
	III	Горбаченко Ірина	9	СШ №23 м. Кременчука
Трудове навчання				
	I	Лапаногова Марина	11	Школа-ліцей №30 м. Полтави

Підготували Кіптілій І.О., Настенко Н.В.

ОБЛАСНИЙ КОНКУРС “УЧИТЕЛЬ РОКУ-95”

Згідно наказу управління освіти від 7.06.95 р. №222 “Про обласний конкурс “Учитель року - 95” заключний етап його був проведений 25 - 28 вересня в місті Полтаві.

Особливістю цього конкурсу було те, що вчителі, які вийшли у фінал, взяли участь у першому обласному святі, присвяченому Дню вчителя.

Враховуючи Положення про обласний конкурс “Учитель року”, журі було представлено 19 матеріалів учителів, які стали переможцями районних (міських) конкурсів із 18 районів Полтавської області.

У результаті перегляду поданих матеріалів експертними групами до першого етапу конкурсу було допущено 13 осіб, проводилося тестування по визначенню професійного рівня кожного учасника; конкурси “Світ моїх захоплень”, “Захист власних педагогічних ідей”.

До заключного етапу обласного конкурсу “Учитель року” було запрошено 7 вчителів області з міст Комсомольська, Полтави; Глобинського, Кобеляцького, Котелевського, Решетилівського районів (з математики, української мови та літератури, біології, англійської мови, початкових класів).

Конкурс проходив три дні на базі загальноосвітніх шкіл №5, 9 міста Полтави.

Програма конкурсу була досить насичена та різноманітна.

В основу критеріїв оцінювання були включені:

- фундаментальні знання предмета, основ педагогіки, психології, вікової фізіології;

- рівень володіння методикою викладання;

- професійні та особисті якості: гуманність, демократичність, нахил до творчості, новаторство, неординарність педагогічного мислення; результативність навчання і виховання;

- особиста культура і ерудиція;

- педагогічна імпровізація;

- володіння державною мовою.

В ході конкурсу вчителі провели по два уроки, один з яких показовий, інший згідно жеребкування (де визначалася тема уроку, клас, час проведення уроку).

Крім того, в програмі конкурсу було комп'ютерне тестування з питань педагогіки та психології і вечір

педагогічного спілкування.

Так, лише вечір педагогічного спілкування містив у собі 7 завдань: “Розминка”, “Ваше хоббі”, “Артистичний”, “Який ви психолог?”, “Гумору”, “Ерудитів”, “Як ви знаєте рідний край”.

До роботи обласного журі були залучені працівники управління освіти, інституту післядипломної освіти педпрацівників, педінституту ім. В.Г. Короленка, педучилища ім. А.С. Макаренка, кращі вчителі області.

Звичайно, як у кожному конкурсі, серед його учасників виділялися лідери високою творчою продуктивністю; прагненням до побудови власної, індивідуальної системи взаємодії з дитиною; здатністю до нестандартних рішень; оригінальністю в усіх сферах своєї діяльності; постійним пошуком нового; вмінням довести та реалізувати свої творчі задуми; високим гуманізмом, доброзичливістю, етичністю; впевненістю в можливостях творчого розв'язування як складних, так і простих навчальних, виховних, ділових ситуацій.

Такими виявилися переможці конкурсу вчитель математики школи-комплексу №9 м. Полтави Харитонова Л.Ф. та лауреати: вчитель початкових класів загальноосвітньої середньої школи №1 м.Комсомольська Смірнова І.Д. та вчитель біології Горбівської неповної середньої школи Глобинського району Ткаченко Ю.М.

Урочисте підведення підсумків конкурсу проводилося напередодні свята Дня вчителя в театрі ім. М.В. Гоголя. Всі учасники фіналу були нагороджені грамотами обласного управління освіти та цінними подарунками, які підготували їм спонсори цього заходу.

Уроки фіналістів конкурсу та їх окремі фрагменти зберігаються в обласній відеотеці та постійно демонструються вчителям області на фахових курсах, семінарах при обласному інституті післядипломної освіти педпрацівників; їх запрошують на творчі зустрічі із зацікавленими особами, де вони діляться своїми надбаннями, популяризуючи педагогічні здобутки.

Н.В. Настенко ■

Журнал "Постметодика" розпочинає публікацію матеріалів про юні обдарування сучасної Полтавщини, щоб не тільки познайомити з ними наших читачів, але й сприяти відкриттю талантів рідної землі, підтримці їх розквіту, розгортанню меценатства. Ми чекаємо від усіх, не байдужих до стану духовного розвитку нашого майбутнього, повідомлень про обдарованих талановитих дітей, які виявляють свої здібності в різних сферах - оволодінні знаннями точних і гуманітарних наук, в мистецтві.

"МЕНІ ТРИНАДЦЯТИЙ МИНАЛО..."

А.І. Жданов

Що ти скажеш, читачу, про людину, яка має такі звання:

- лауреат обласного конкурсу "Таланти твої, Україно" серед композиторів;
- дипломант Міжнародного фестивалю-конкурсу "Веселад";
- дипломант I Міжнародного фестивалю "Золота осінь Славутича." (отримав "Гран-прі" як автор і виконавець пісень на слова Т.Г. Шевченка);
- дипломант телевізійного конкурсу "Фантлото Надія";
- лауреат "Пісенного вернісажу - 94" за пісню "Мені тринадцятий минало" на вірші Т.Г. Шевченка як автор і виконавець.

Дуже солідно чи не так? Втім, не зайво додати, що ця ж людина:

- грає на бандурі, кларнеті та інших музичних інструментах;
- пише музику;
- чудово співає українською, російською та англійською мовами;
- захоплюється живописом та готує виставку власних художніх робіт.

От тепер, коли вище переліченого досить, щоб викликати в читача подив та зацікавлення, слід сказати, що мова йде не про роками здобуваючого собі заслуги майстра мистецтва, а про звичайнісінького 13-літнього школяра Женю Москаленка.

Незвичайність, правда, є: хлопчина цей талановитий, навіть дуже. Бо приведеного вище списку регалій іноді все творче життя домагаються. А ім'я тринадцятирічного композитора і співака за якихось рік-два стало відоме далеко за межами рідної школи № 5 м. Миргорода, Полтавщини, а після того, як Женя був учасником останкінської "Ранкової зірки", про юний талант знають і за межами України.

Здібності до музичної творчості виявилися в хлопчика з 10 років. Саме в цей час, не знаючи нотної грамоти, він почав складати власні мелодії. А почалося все з того, що, вивчаючи заданий у школі вірш Т.Г. Шевченка, Женя, за порадою мами, став наспівувати його на мелодію, що раптом сама собою "з'явилася із душі якомсь". Це вже так він сам пояснює, як народжується його музика. В тому, що це справжня творчість, не виникає сумніву: за виз-

нанням компетентних знавців мистецтва, юним композитором вдало покладено на ноти поезії Т.Г. Шевченка "Сон", "Якби ви знали, паничі", "Дума", "В долині червона калина", "Мені тринадцятий минало", В. Сосюри "Люблю весну", "Осінь" та ліричні твори Г. Світличної, І. Турчина.

Багатогранні дарування Жені Москаленка мають глибоке родинне коріння: прадіди по материнській лінії були відомими в Україні бандуристами, один із них, Іван Михайлович Скляр, добре співав, створив у свій час бандуру з перемичками. А з самого раннього дитинства любов до української пісні прищеплювала онуку бабуся Зінаїда Степанівна Орлик. Співали голосисті предки Склярівського роду і в хорі Верьовки. Першим порадином, а то і вимогливим критиком є для Жені мати - Ольга Іванівна, методист-краєзнавець Миргородської станції юних туристів. Справжніми турботливими наставниками, старшими товаришами стали для талановитого хлопця викладачі музичної школи П.А. Помарнацький і Н.І. Пустовіт, художник В. Минка, звукорежисер із Полтави Л. Сорокін.

Як і в кожній обдарованій людині, що знайшла своє покликання та з творчим натхненням іде до своєї мети (а мріє Женя стати відомим композитором та співаком, зіркою естради), весь час у нього заповнений найрізноманітнішими справами: пише музику, малює, ліпить, опановує музичну грамоту, у вільний час любить стругати, пиляти, майструвати робітв. І все це при умові успішного навчання (в школі має "4" і "5") та ставших уже звичними гастролей.

Отак у самих звичних обставинах, у звичайній родині живе на Полтавщині юна обдарованість - Женя Москаленко - весь у пошуку, з натхненням творчим завзяттям, з глибоким та міцним родинним корінням, з якого зростає народний, широкого діапазону громадського звучання справжній талант.

Усім тим, хто бажає познайомитися з творами юного композитора, рекомендуємо його збірничок "Пісенне джерело Полтавщини", виданий обласним центром народної творчості управління культури. "Зоря Полтавщини" за № 47 від 18.04.1995р. надрукувала статтю Л. Віцені "Чи так мені чого було", з якої читач може дізнатися про становлення творчої особистості Жені Москаленка, про ті нелегкі проблеми

сьогоднішнього життя, позитивне вирішення яких за допомогою меценатів могло б активно сприяти розквіту юних талантів. А юна обдарованість, про яку ми згадуємо, вже встигла за трирічний творчий період заявити про себе не тільки як про майбутній талант - на виду факт присутності плідної діяльності, що вже

здобула собі визнання митців та тієї частини громадськості, що мала змогу почути і побачити Женю Москаленко. ■

“А СВІТ ЧЕКАЄ НА ДОБРО...” (Про поезію Марійки Бойко)

У комплексній програмі викладання української літератури в 5-11 класах виділені години для проведення уроків з літератури рідного краю. Тематику цих уроків учитель визначає, виходячи з конкретних умов, проводячи не рідше одного разу на чверть. Один з таких уроків можна присвятити творчості Марійки Бойко, яка в минулому році закінчила школу.

А.В. Лисенко

Важко назвати куточок землі, подібний до Полтавщини, на літературному небосхилі якого сяяло б стільки зірок літературного і культурного таланту.

Полтавська земля виплекала геніїв української літератури: І.Котляревського і С.Сковороду, П.Мирного і М.Старицького, А.Тесленка і В.Самійленка; вигостила перо публіциста й історика М.Драгоманова, живила слово наших кобзарів Остапа Вересая, Федора Кушнерика, Григорія Любистка, дала пісенний талант Марусі Чурай, наповнила народними мелодіями опери М.Лисенка.

Звідси, з країв Полтавських, пролягла дорога до світового визнання земляка нашого О.Гончара; тут набрав джерельної снаги і сили для мудрого поетичного слова Б.Олійник; тут творив свій неповторний гумор О.Ковінька...

Наша українська класика славна іменами полтавців-земляків: Павла Загребельного, Оксани Іваненко, братів Григора і Григорія Тютюнників, Олеса Донченка та ін.

Літературна Полтавщина - це не тільки геніальне вчора і творчі здобутки великих і відомих письменників. Це і сьогоднішня, талановита й визнана в літературі, і молоде, зовсім юне, сповнене устремління у завтра.

Ну що б, здавалося, слова?
Слова та голос. Більш нічого.
А серце б'ється - ожива,
Як їх почує. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди...

Т. Шевченко

Так, саме ці рядки нагадала мені поезія Марійки Бойко. Бо справді таки, мабуть, від Бога той поетичний дар, за покликом серця написані щирі рядки не байдужої до літератури людини, котра береже в серці відчуття краси слова.

Я жити не можу без пісні,
Без гілочки дикого клена.
Я мрію під шелест берізки

І вірю у давні легенди.

Поезія Марійки Бойко емоційна, проникнута глибокими почуттями. Вона зачіпає найтонші струни душі того, хто уважний до неї.

Народилася Марійка 26 грудня 1976 р. в м.Полтаві. Батько, Володимир Васильович, військовослужбовець, зараз у відставці, мати, Алла Семенівна, інженер, працює головою фонду реабілітації дітей-інвалідів. Марійка Бойко навчалася в школі № 6 м.Полтави. Вчитися прийшлося вдома, а не в класі, бо в неї тяжке захворювання: дитячий церебральний параліч, та Марійка добре опанувала основами всіх наук. Любила літературу, географію, математику, успішно закінчила математичний клас у 1994 році.

Вірші почала складати в ранньому дитинстві, коли ще не вміла писати, друкувала їх. Перший вірш “Вальс, вальс, вальс...” був написаний у 1986 році. Це вірш про маму і для мами, яка перша слухає складені вірші доньки і рецензує їх. Марійка з мамою - щирі друзі, вони живуть одним життям, у якому крім болісних тривог є щастя і надія, є свята і визнання - це дає їм поезія. Як світяться очі Алли Семенівни, коли вона розповідає про Марійчині успіхи. А розповісти є про що цій немолодій, сивіючій жінці.

Влітку 1992 р. Марійка бере участь у фестивалі “Менестрель-92”, де виступали майстри авторської поезії та пісні. Наймолодшою учасницею була Марія Бойко. В цьому ж році вона бере участь у обласному фестивалі-конкурсі “Повір у себе”. На I Всеукраїнському фестивалі творчості дітей за вірш “Моя Полтава” Марійка стала лауреатом.

Пливла собі у сиву давнину
Замріяна і тиха річка Лтава.
З'явилось згодом місто у степу
І гордо нарекли його Полтава.
Та Лтава не велика й не стрімка,
Лиш солов'ї співали берегами,
А та Полтава й досі чарівна
Полтавками і щирими піснями.

Життя мінливо, час не зупинить
Роки, як хмари, линуть понад степом.
Але полтавську душу не змінить,
Вона, як квітка, пахне диким медом.

Відразу і чарівна і чумна,
Така вона, Полтава кароока...
Другої ж бо такої вже нема,
Зворушує і навіває спокій.

Поезія досліджує внутрішню суть людини,
витоки її духовної сили.

У 1993 р. Марійка була запрошена в Одесу
на II Всеукраїнський фестиваль "Повір у себе".
Вона читала вірші "Моя Україна", "Чари лісу", "Я
їду до моря". За вірш "Моя Україна" їй удруге
було присвоєно звання лауреата фестивалю.

Золотавий вечір впав на тихі верби...
Солов'їна пісня ллється вдалині...
І мрійлива річка між гаями в'ється...
Все це - Україна. Все це - я і ти.

Микола Свидюк, відомий композитор, по-
клав на музику вірш Марійки Бойко "Моя
Україна". Ця пісня звучить у виконанні
славнозвісної співачки Раїси Кириченко. До
ювілейного вечора Р.Кириченко Марійка напи-
сала вірш "Осінь життя", присвятивши його
артистці.

Відлетять птахи у вирій незабаром
В далечинь незнану до весни.
Та пісні залишаться із нами.
Хай співа душа свої пісні.

І вона співає, так співає,
Ніби соловейко у лісах.
То народу голос діамантом сяє
Та барвисто міниться в піснях.

У 1994 р. в Полтаву приїздить гостя з Канади
Валентина Цурковська, яка знайомиться з
Марійкою і допомагає матеріально у виданні
поетичної збірки "Мелодії сопілки", яка вийш-
ла у 1994 р.

Образні вислови, що виникають у нашій уяві,
влучно характеризують стан душі поетеси.
Звичайні, здавалось би, слова: "вечір", "пісня",
"річка", та завдяки їх майстерному сполученню
з іншими словами, набули особливих художніх
відтінків: "золотавий вечір", "солов'їна пісня",
"мрійлива річка". Кожна строфа чітко оформле-
на, думка втілена в поетичний образ. У поезіях
М.Бойко порушено цілий ряд актуальних про-
блем нашої сучасності. Марійка звертається до
проблем соціальних, проблем екології
духовності, людського щастя.

Глибоке патріотичне почуття знайшло
відображення в поезії "Українцям", присвяченій
Т. Шевченку.

Самотності хвилини і віки...
Нерозуміння посмішка жорстока...
Та оглянімось,- люди ми чи ні?
Чи нам байдужа доля дому й роду?
Ми без угаву граємось в слова.
Думки і почуття в безладді досі.
А Україна, як оте дитя -
Розумне, чемне, тільки ноги босі.
"Ти Україну, Боже, борони" -
Що зможе Бог, як ми не бережемо?
Чи сповняться надії наші й сни,
Коли в кишенях камені несемо.
І церква біла в небо полина.
А біля неї генія розп'ято.
Його цькували за ясні слова,
І намагались кинути за ґрати.
А потім вбили. Та не хтось - а ми!
Ми - нерозумні, злі, дурні, жорстокі,
Ми - України доньки і сини,
Своїх братів караєм за неспокій.
За те, що ті не змовчали колись,
Що наші душі вивели з омани.
Ми їм в подяку - океани слів,
Брудних, важких, як камені погані.
А після всього плачемо в журбі.
Та каємось доволі лицемірно.
І підробляємо слова й думки,
Під ті, що в них палає мудрість вірна.
А нам би тільки трішки доброти.
Байдужість завезти в далекі гори.
То, може б, дещо зрозуміли ми -
Що мудрість не була ніколи злою.
Наш край благословенний у віках.
Хоч доля нам лиш зрідка усміхалась.
І вишиванка в маминих руках,
Історія, що нами вишивалась.
Чи будемо дурними все життя? -
За нас того не вирішить нікому. -
Чи цінувати й пестити дитя
Ми будемо в своєму ріднім домі.

Поезія М. Бойко викликає естетичну насоло-
ду, впливає на особистість, збагачує інтелект,
емоційну сферу, мораль. На творах поезії ми
виховуємо в дітей почуття прекрасного.

Гадаю, що вірші М.Бойко знайдуть свого чи-
тача. ■

Шановні колеги!

Читачі, які передплатували "ПМ" на 1995-й рік, сподіваємось, оцінили переваги отримання трьох номерів "ПМ" за 200-240 тисяч крб. 1994-го року в порівнянні з тими, кому довелося за кожний номер 1995-го року витратити по 250 тисяч. Інститут післядипломної освіти додержав свого слова і не брав доплати від передплатників, як це роблять майже всі редакції періодичних видань.

Ми вибагаємось перед нашими безстроковими передплатниками за те, що в 1996 році не зможемо вислати післяплатою журнал за їх проханнями, тому що зросли ціни поштових послуг, і пересилка одного номера журналу сягнула майже його вартості. Намагаємось вберегти себе й наших читачів від сюрпризів інфляції. Просимо Вас зробити передплату на загальних підставах. Але ми пам'ятаємо про наших перших постійних читачів і, сподіваємось, зможемо незабаром повернутися до такої форми розповсюдження.

Якщо в січні 1996 року фінансова погода така ж, як і в грудні 1995 року, то для передплати "ПМ" на 1996 рік достатньо:

1. Перерахувати 1 000 000 карбованців на розрахунковий рахунок № 142885 в Укросоцбанку, МФО 331014, код ЗКПО 22518134, м. Полтава, "ПМ-96. Передплата".

2. **Увага!** Копію платіжного повідомлення або квитанцію поштового переказу просимо обов'язково надсилати редакції, чітко вказавши свою зворотню адресу.

Адреса редакції:

314029, Полтава, вул. Жовтнева, 64,
Інститут післядипломної освіти педагогічних працівників,
"ПМ-96. Передплата".

У 1996р. читачі "ПМ" Полтавської області отримуватимуть журнал лише у міськ(рай)методкабінетах.

Читачі інших областей, здійснивши передплату, повинні будуть додатково оплачувати поштові витрати.

Просимо працівників міськ(рай)методкабінетів організувати передплату на місцях з перерахуванням на вищеозначений рахунок загальної суми за відповідну кількість примірників журналу.

КОШТИ ПЕРЕРАХОВУЮТЬСЯ ДО 1 ЛЮТОГО 1996 РОКУ.

Передайте Вашому бухгалтеру	Переказати _____ крб. на р/р 142885 в Укросоцбанку, МФО 331014 код ЗКПО 22518134, м. Полтава, за передплату _____ примірників журналу "Постметодика" Підпис _____
	✂

Наклейте на конверт	314029, ПОЛТАВА-29, вул. ЖОВТНЕВА 64, ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДПРАЦІВНИКІВ "ПМ-96. ПЕРЕДПЛАТА"
	✂

Вкладіть у конверт	Замовлення на передплату "Постметодики" на 1996 рік.
	Назва організації _____
	Просить надіслати на адресу:
	ІНДЕКС _____
	КУДИ _____
	КОМУ _____
ТЕЛЕФОН _____	
КІЛЬКІСТЬ ЕКЗЕМПЛЯРІВ _____	
Платіжне повідомлення № _____ або квитанція № _____ від "___" _____ 1995 р. на суму _____ додається	
✂	

III обласний Ярмарок-96

педтехнологій

“Творчі сходинки

освітян Полтавщини”

ПЕДАГОГІЧНІ МАЙСТЕРНІ ВІДДІЛУ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

(відп. Сиротенко Г.О.)

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ПРАЦІВНИКІВ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

(відп. Сімон О.П.)

1. Екологічне виховання на матеріалах Полтавщини. **СІЧКАР Л.І.**, методист д/с №59 м. Полтави.
2. Патріотичне виховання дошкільників, презентація програми дитячого садка з цього напрямку. **ГРЮХ Л.О.**, методист д/с № 58 м. Полтави.
3. Робота за системою М. Монтесорі. **ДЖУПІЙ Н.Ю.**, зав. д/с № 10 м.Полтави.
4. Екологічна вітальня. **КРИВОРУЧКО Г.І.**, вихователь д/с “Джерельце” м.Комсомольська.
5. Навчання дітей дошкільного віку іноземної мови. **СКОТНІКОВА О.Р.**, вихователь д/с №70 м. Кременчука.
6. Практична психологія в дитячому садку. **КОЗІНА Н.В.**, психолог, м.Пирятин.
7. Спільна робота дитячого садка і сім’ї у фізичному вихованні дітей. **КОЗАЧКО Н.І.**, зав. д/с “Веселка” с.Гоголево В.Багачанського р-ну.

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

(відп. Кошляк Г.С.)

1. Розвиваюче навчання. **СОБАКАР С.І.**, школа № 31 м.Полтави.
2. Проведення нестандартних уроків у початковій школі. **БОГОМОЛ М.Д.**, школа №4 м. Гребінки.

ПЕДМАЙСТЕРНЯ КЕРІВНИКІВ ШКІЛ

(відп. Настенко Н.В.)

1. Підготовка та прийняття управлінського рішення в сучасних умовах. **ЯКОВЕНКО Н.Г.**, заст. директора школи №21 м. Полтави.
2. Авторська національна школа розвитку цілісної особистості та підготовки ділової людини. **ВОВК О.І.**, заст. директора школи №37 м. Полтави.
3. Впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій. **СОФІЄНКО Г.І.**, директор Опішнянської школи №1 Зіньківського р-ну.

ПЕДАГОГІЧНІ МАЙСТЕРНІ ВІДДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

(відп. Тарасовська Л.Г.)

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ОБЛАСНИХ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

(відп. Каліберда Г.А.)

1. Методика впровадження авторської програми гуртка початкового технічного моделювання для молодших школярів (з досвіду роботи). **СУХАРЄВСЬКА О.М.**, керівник гуртка початкового моделювання обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді.
2. Організація пошукової роботи гуртками Миргородської міської станції юних туристів

(з досвіду роботи). **МІНІСАНОВА Р.К.**, керівник гуртка Миргородської міської станції юних туристів.

3. Екологічне виховання на заняттях гуртка як засіб формування здорового способу життя в умовах екологічної кризи (з досвіду роботи). **БІБІНОВ О.О.**, керівник гуртка ботаніків-рослинників обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

ПЕДАГОГІЧНІ МАЙСТЕРНІ ВІДДІЛУ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

(відп. Токар Н.Ю.)

1. Науково-методичні ідеї розвитку математичної освіти в сільській школі (з досвіду роботи). **КУЧЕВСЬКИЙ М.І.**, вчитель-методист Федіївської школи Решетилівського р-ну.

2. Взаємозв'язок класноурочної та позакласної роботи з хімії. **КУКУШКІНА Н.К.**, вчитель школи №2 м. Полтави.

3. Використання навчальних програм на уроках фізики. Робота з комп'ютером. **КОВАЛЕВСЬКИЙ О.С.**, вчитель школи №33 м. Полтави.

ПЕДАГОГІЧНІ МАЙСТЕРНІ ВІДДІЛУ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

(відп. Библів П.В.)

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

(відп. Коваленко О.П.)

1. Використання народознавчого матеріалу в позакласній роботі. **МОЦАРЕНКО В.В.**, методист з народознавства палацу дитячої та юнацької творчості м.Полтави.

2. Використання активних форм роботи на уроках рідної мови. **ВОНСОВИЧ Л.П.**, вчитель школи №34 м.Полтави.

3. Шляхи досягнення комунікативно-прагматичної мети вивчення української мови. **БАЛАГУРА Т.І.**, вчитель школи №32 м. Полтави.

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ВЧИТЕЛІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(відп. Гелеверя М.О.)

1. Розвиток творчих здібностей в учнів у процесі вивчення російської мови та зарубіжної літератури. **СТЕЦЕНКО С.Д.**, школи №34 м. Полтави.

2. Комунікативна направленість у вивченні російської мови та зарубіжної літератури. **ЛАЛОШ Л.С.**, школи №9 м. Полтави.

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

(відп. Шевченко Т.А., Цехановська В.А.)

1. Навчання другої іноземної мови в школах нового типу. **ФІЛЬ Г.В.**, вчитель німецької мови школи №31 м. Потави.

2. Використання комп'ютерів у навчанні іноземної мови. **ПОЛЯКОВА Г.В.**, заст. директора з іноземної мови гімназії №5 м. Комсомольська.

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА

(відп. Магдик О.О.)

1. Нетрадиційні методи навчання історії. **ЛЯХТ Л.Д.**, вчитель школи №28.

2. Нетрадиційні методи викладання правознавства. **БЕЗДІТЬКО Б.М.**, вчитель школи №31.

ПЕДМАЙСТЕРНЯ МЕТОДИСТІВ
РАЙ(МІСЬК) МЕТОДКАБІНЕТІВ,
ІНСПЕКТОРІВ ВІДДІЛІВ ОСВІТИ

(відп. Дмитренко І.І.)

1. Тематичне планування курсу "Основи інформатики та обчислювальної техніки".
ФЕДОРЯКА П.В., вчитель Трудолобівської школи Миргородського р-ну.

2. Вивчення рівня знань учнів з основ інформатики та обчислювальної техніки.
Дмитренко І.І., методист ІПОПП

ПЕДМАЙСТЕРНЯ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВ
ІНФОРМАТИКИ ТА ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ
ТЕХНІКИ

(відп. Кравченко Г.М.)

1. Організаційна робота по підготовці комп'ютерних програм для вивчення англійської мови. **БІЛИЙ О.Д.**, вчитель Войнихівської школи Лубенського р-ну.

2. Особливості створення фонду програмних засобів. **САВЕНКОВ В.А.**, вчитель школи №7 м. Миргорода.

3. Розв'язування задач на уроках основ інформатики та обчислювальної техніки.
МЕЛЕШКО О.В., вчитель Водянобалківської школи Диканського р-ну.

ДОРОГОВКА З ДИДАСКАЛУ НА ЯРМАРОК

Все тільки для Вас, дорогі дидаскали!

Ярмаркуючи, Ви маєте право стояти в черзі, бігати по лабіринту, ходити по торгових палатах, торгувати, спостерігати й підглядати, веселитися, їсти й пити в міру, розмовляти голосно і пошепки, зустрічатися з ким хочете і скільки хочете, але на високому педагогічному рівні: красиво, інтелігентно, по-діловому.

На ярмарку Ви можете придбати за помірними цінами (таких уже немає в країні), позичити, помінятися згідно симпатій або в найгіршому випадку загубити:

- періодичні видання;
- підручники;
- авторські програми;
- відеофільми;
- комп'ютерні програми;
- пакети документації;
- методичні розробки;
- сценарії позакласних заходів;
- наочні посібники;
- книги для дітей і батьків;
- продукція навчально-виробничої праці та гурткової роботи.

У штабі ярмаркому Ви знаєте: Де? З ким? Хто? Чого? За що? хоче побачити, зустрітися, купити чи зробити обмін товаром, тобто отримати різноманітні інформаційні послуги.

Якщо Ви загубилися або загубили, бажаєте дати рекламу на товар або про себе, звертайтеся до радіоцентру.

"Путівник ярмарку" буде Вам дороговказом нашого ярмаркового лабіринту.

А після ярмарку ...на тверезу голову... приймаються в необмеженій кількості редакцією "ПМ" скарги дидаскалів.

Добрих Вам покупок, цікавих співрозмовників, творчої наснаги, шановні читачі!

У педагогічних майстернях ярмарку Ви можете зустрітися з найкращими педагогами нашої області.

Н.І. Білик, І.О. Кіптілий

ПМ ПОСТ МЕТОДИКА

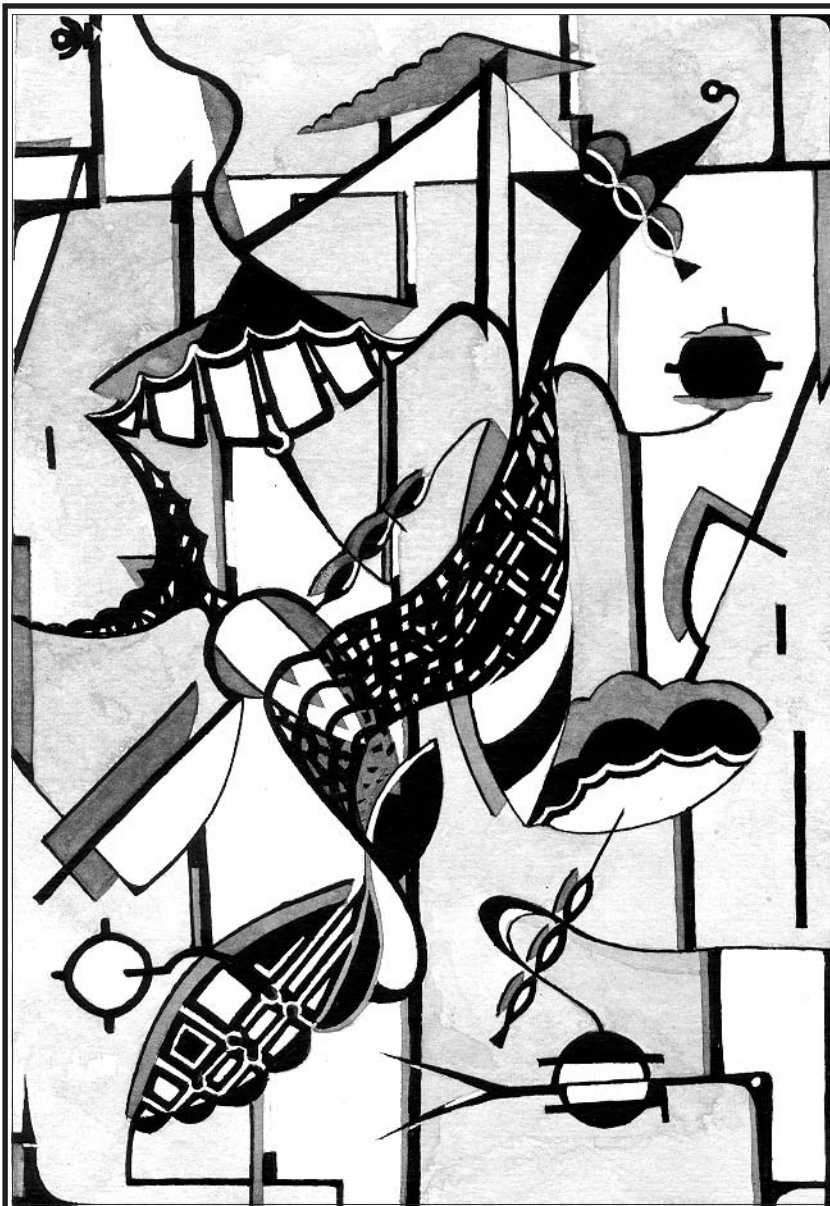
№3-4(10), 1995

Журнал призначається для

Адреса

Для всіх ціна вільна, а

для Вас _____

"Позитивна реакція" — так називається малюнок Юрія Сидоренка. Його твір - це бачення становлення та розвитку нашого журналу. "Спочатку цей процес, - говорить молодий художник, - був повільний, потім з якоюсь напругою увійшов у життя педагогів Полтавщини, але досяг у якійсь мірі своєї цілі: "Ціль на вершину - попадеш на середину".